Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

RUNDT ROSKILDE FJORD

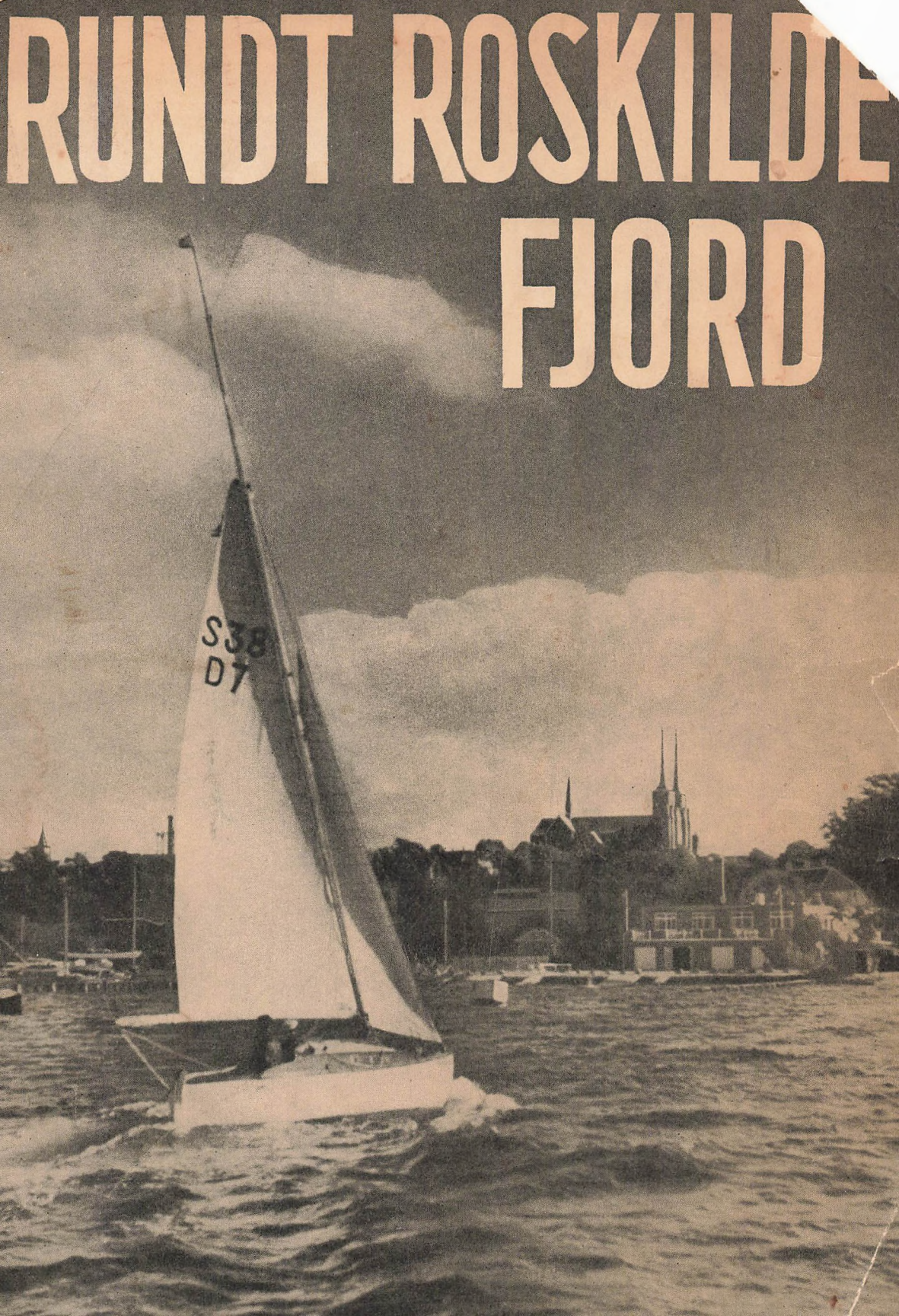

ARTHUR FANG

Rundt Roskilde Fjord

MED OVER HUNDREDE BILLEDER

AF

ALEX. M. MAGNUSSEN

Udgivet af

Roskilde Turistforening

ROSKILDE

ERH. FLENSBORGS BOGHANDEL

1946

Bag i Bogen:
Generalstabskort for hele Turen
og Byplan over Roskilde.

FELIX MØLLERS BOGTRYKKERI — ROSKILDE

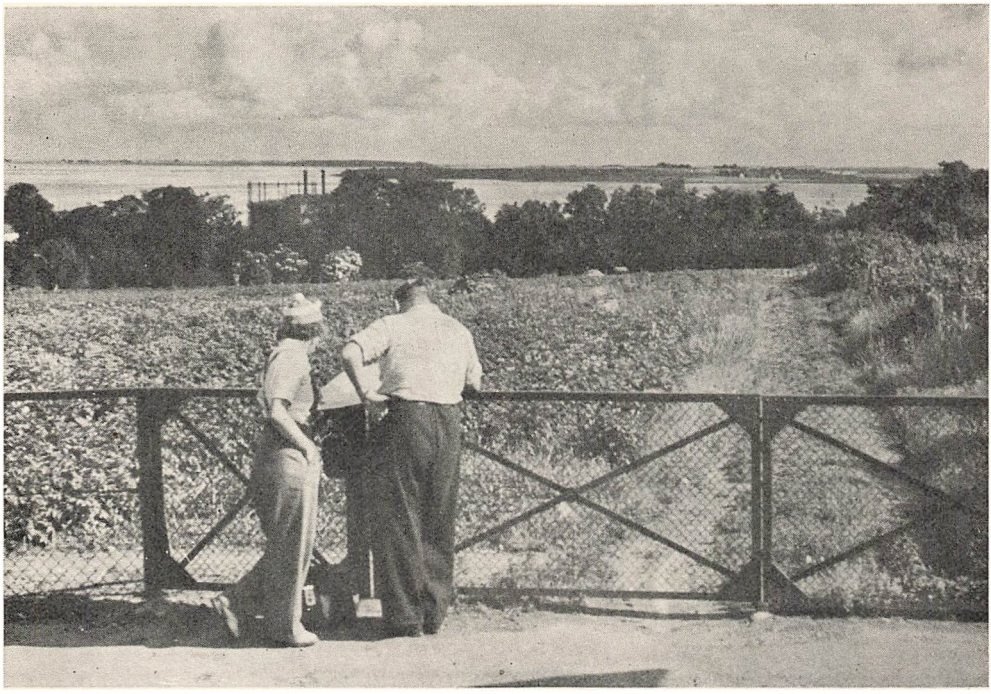

Turen omkring Roskilde Fjords sydlige Del starter paa Torvet i Roskilde, ved Foden af Domkirken; den vil vaage over hele Vandringen og overalt drage Blikket til sig. I Provstestræde, Nord for Kirken, tages det første Udsyn over Fjorden: langt ud blinker Blaaet bort mellem det grønne Land, Bolunds gule Klint flammer i Solen — og dér ude letter en Stribe Svaner med Solens Ildglimt i de hvide Vinger. — Her lægges Bestikket: Nordud langs Fjordens Østside, fra Jyllinge over Eskildsø til Østskov og Sønderby, hvis hvide Gaarde og Huse lyser derovre, videre til Selsø-Skibby, ned langs Fjordens Vestside og hjem gennem Bognæs og Boserup.

— — —

De danske Fjorde — finder man mon i Verden deres Mage? Dette rent eventyrlige Sammenspil mellem Land og Vand — for os Danske noget selvfølgeligt, for alle andre helt usandsynligt.

Roskilde Fjord — et Stykke blaat Hav midt inde i det grønne Bondeland. Fra Isefjords Munding er der et Halvhundrede Kilometers Sejlads ned til Roskilde. Langt inde i Landet, mellem Skove og Marker, gaar man dér og ser ud over en Udsending fra Havet, afdæmpet — ja vel — men dog med Havets Frihed og Friskhed, dets Styrke og Sødme. Med

Udsigt fra »Kællingehaven«.

Maagers og Terners skingre Havskrig. Med havfødt Fauna, med Fiskernes frie Arbejde og Jægernes raske Idræt.

Over bred Front gaar Kattegat ind i Isefjords brede Bassin; straks inden for Indløbet sendes der en Havarm ind — Roskilde Fjord. Hvor forunderlig forskelligartet er denne Fjord. Snart vider den sig i havagtige Bredninger, snart snævres den ind til et Flodløb, hvor Vandet maa smyge sig om Øer og Holme og presse sig gennem snævre Render og Løb. Bredningerne selv er lunefulde Spil af Halvøer og Næs mellem Bugter og Vige; rundt om Odder, Hager og Hoveder søger Vandet ind i Smaabugter, forvilder sig ned i Vige, for til Slut at gaa til Hvile i fladvandede, lune Kroge. Fantastisk er Land og Vand vævet ind i hinanden under alle tænkelige Former.

Ved store, aabne Farvande slettes alle Kystens Smaa-Fremspring ud; der bliver kun Plads for de store Rytmer, de kraftigt svungne Linier. Anderledes i Fjorden; her udvikles »Knipling-Kystens« fine Former, denne vidunderlige Symfoni af blødt tegnede, buede Linier, dette yndefulde, »kvindelige« Landskab — en Oplevelse, som vel kun Danmark giver, og som i Danmark Roskilde Fjord skænker saa ren og forædlet.

Snart flader Landet jævnt ud i Vandet, undertiden med sid Lagune-Kyst; man kan næppe se, hvor Land hører op og Vand begynder, hvis ikke Grænsen tegnes af en Bræmme farveskønne Rør. Oftest skiller Sten, Grus og Sand Strandengen fra Sandbunden; den Smule Sten behøver

Tilpas Luft.

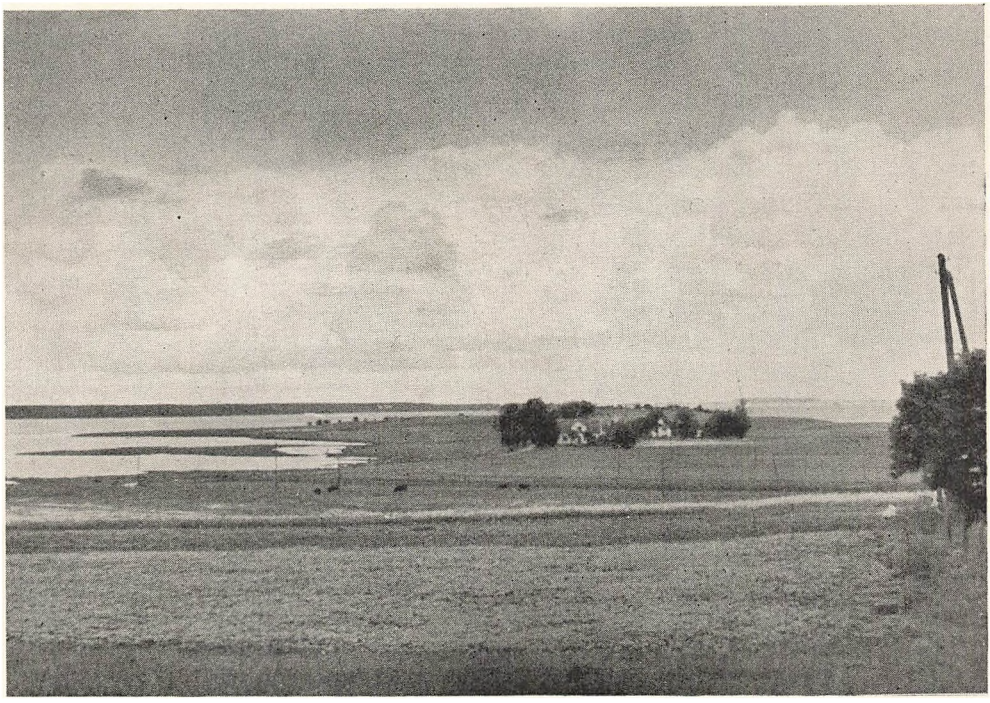

Bløden og Riso.

Veddelev Strand.

ikke at skræmme de Badende; desuden er Roskilde Fjord mere salt end Køge Bugt. Andre Steder falder det høje Land brat af mod Stranden, med »lukkede« grønne Skrænter eller med »aabne« gule Klinter. Nu naar Vandet ikke mere de græsklædte Hæld, men engang har det hamret mod dem; ofte ser man Spor af de gamle Strandlinier. Klinterne er endnu med i det levende Spil. Ved Højvande gaar Bølgerne mod Klinten og undergraver den. Store, stenfyldte Lermasser styrter ned, Leret slemmes op, bæres bort af Strømmen for at aflejres i nærliggende Vige; tilbage paa Stranden ligger Stenene, store og smaa imellem hverandre — Vidner om det udspillede Drama.

Roskilde Fjord har Tidevand; vel ikke meget, men det er der. Mest sørger dog Vindene for Vandfornyelse, og de hviler aldrig. Efter østlige og sydlige Vinde kan en bred Bræmme Fjordbund ligge tørlagt; men længe varer det ikke, før Vestenvinden tager fat og presser nye, friske Vandmasser ind. Det ideligt pulsende Pumpeværk holder altid Fjorden frisk.

Der er Dage, hvor Roskilde Fjord ligger stille og blid som en Indsø, spejlende Himlens Farve — tindrende middelhavsblaa under høje Foraars- og Efteraarshimle, skifergraa med Sølvskær af Sol under Sommerbygers mørke Skytæppe. Saa blæser det op fra Vest. Krappe Søer med Skum i Kammen jager hverandre. Let stiger Vandet et Par Meter. Fjorden er ikke mere Indsø, men fortæller, at den er havfødt. Vild og vold-

Søndag Formiddag.

som kan den rejse sig under Efteraarets Storme, knuse Badebroer, slaa Moler itu og kaste Baade langt op i Strandengene. Kattegat melder sig.

Sommeren igennem ligger Fjorden under sjællandsk Indlands-Lys, der er som sløret af al Øens Frodighed. Om Efteraaret bliver Lyset klart under høje Himle — med Tone fra de jydske Vidder. Der er Septemberdage, hvor Roskilde Fjord knap drager Aande, men ligger i stille Bleg med forklaret Limfjordslys over sig.

Snart falmer Landet, og Fjorden mørkner. En Morgen den første Is; kort efter er hele den levende Fjord begravet. De aabne Vandes Fryd, Badning, Lystsejlads og Roning, er blevet til Isbaadenes og Skøjternes Glæder; ved rigtig knaldende Frost gennem lange Tider bliver Fjorden Landevej — med Kanefart og Bilkørsel. Aaret vender. Solen og Lyset er der atter. En dejlig Morgen — det første aabne Vand; saa en Nordvest med en fejende frisk Havhilsen fra Kattegat, der smadrer al den raadne Is. — Fjorden er vendt tilbage.

Hvilken Rigdom ved en Fjord. Dens store Flade spændt ud til fjerne, men faste Horisonter, med det mægtige Himmelrum over — en kæmpemæssig Arena, hvor alt, hvad der sker, faar dybere Perspektiver: Døgnets uafladeligt svingende Pendul, Aarstidernes store, drejende Cirkel.

— — —

Ud ad Frederiksborgvej. Der kunde være Grund til at ærgre sig over, at Fjorden paa store Strækninger er lukket af Bebyggelser og Haver; men

»Dommedag« paa Himmelev Kirkes Prædikestol. I Skyerne ses Kristus med Jomfru Marie og Johannes Døberen; under dem Engle, der med Basuner kalder de Døde op til Dommen; til venstre de Salige med Eva som Forgrundsfigur, til højre de Usalige paa Vej ind i Helvedesgabet.

det er ikke Ulejligheden værd, hellere snuppe Udsigterne gennem de Huller, der er. Fra Toppen af den første rigtige Bakke — »Galgebakken« kaldes den — hilser man Roskilde; Byen ligger knagende godt set heroppe fra. Navnet Galgebakke trænger ikke til Forklaring; det gamle Rettersted for Sømme Herred laa dog ikke paa Bakkens Top, men ved dens Fod, inde paa Marken, et Stykke østlig for Vejen; en lille Højning i Terrænet fortæller endnu om Skuepladsen for mange uhyggelige Scener. — Et Par Kilometer ude gemmer Roskilde Højskole sig mellem Træer; den er grundlagt som Folkehøjskole i 1907 af Thomas Bredsdorff, nu er den Arbejderhøjskole. Bygningerne skyldes Arkitekt Ulrik Plesner. — Noget før Veddelev-Halvøen begynder, drejer der en Sti af ud til Roskilde Strandpark.

I Stedet for at gaa langs Fjorden kan man paa Toppen af Galgebakken dreje til højre, gaa op over Himmelev, op til Kirken og ad Vejen forbi denne atter naa Frederiksborgvej, næsten lige over for Stien til Strand-

Himmelev Kirke er opført af Marksten og Kridtsten rimeligvis omkring Aar 1100. Allerede i Begyndelsen af 1200-Tallet, i romansk Tid, er Taarnet blevet tilbygget. Det maa oprindelig have været helt af Kridtsten.

parken. Man høster til Belønning en Mængde prægtige Kik op mod Roskilde og ud over Fjorden, en Forsmag paa det stadigt skiftende Spil mellem Land og Vand, som netop Vandringen rundt Roskilde Fjord vil skænke i saa rigt Maal.

Man faar Himmelev Kirke i Tilgift. Se engang paa det brede, romanske Kridtstenstaarn med det smukke, lille, søjleprydede Vindue i Vest, pil i Fantasien den senere paabyggede Murstenstop af Taarnet og erstat den i Tanken med to Smaataarne af graalig Kridtsten, noget i Retning af Tveje-Merløse ved Holbæk; det vilde være mærkeligt, om ikke Himmelev engang har lignet den. Inde i Kirken ligger der under Egetræs-Døbefonten en prægtig Gravsten; der er udskaaren Altertavle og Alterbordsforsats og en helt god Prædikestol fra Mester Brix Michgells ansete Værksted i Roskilde. I Aarene omkring 1620 udgik der herfra en lang Række karakteristiske og dygtigt skaarne Prædikestole, der især pryder Roskilde-Egnens Kirker; vi træffer et Par af dem paa Vandringen. —

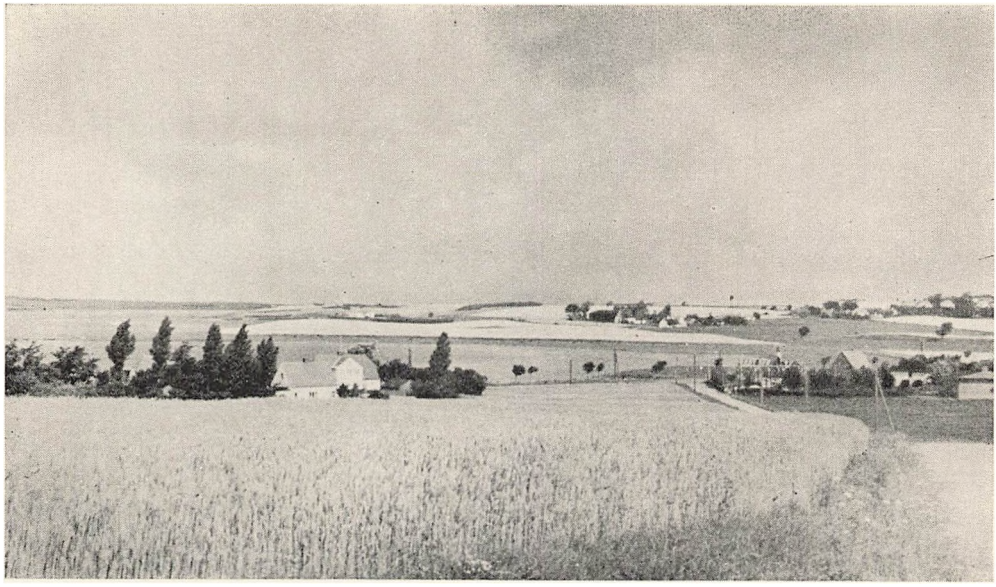

Udsigt mod Veddelev-Land.

Et Stykke inde paa Marken, bag en af Gaardene i Himmelev, ligger der en Dobbelt-Jættestue; Jorden er gravet væk, og Overliggerne er borte, saa der er god Lejlighed til at studere Oldtidens Gravkammer-Arkitektur. Højen med Jættestuerne hedder Børnehøj eller Barnehøj, en Forvanskning af Bavnehøj.

I 1937 købte Roskilde Kommune den ca. 92 ha store Ydinggaard i Veddelev, den sydligste i Byen. Al Jorden langs Stranden fra Frederiksborg Landevej til Veddelev-Halvøens sydvestlige Hjørne, ca. 40 ha, er udlagt til Strandpark — til Friluftsliv, Teltning og Badning. Her er Plads nok og Vand nok, og Udsigten op mod Roskilde bliver man ikke let ked af. Der er Pavillon med Restauration »Vigen« og Anløbsbroer. Motorbaad mellem Roskilde, »Vigen« og Gershøj.

Ved Veddelev Hage har en Roskildelæge, Hakon Brinch, ladet bygge et Hus til Sommerophold for københavnske Smaabørn, og det hvide, straatækte Hus lige overfor har han indrettet som Rekreationshjem for Sygeplejersker. Rækken af ganske ens smaa Sommerhuse ud mod Fjorden er ogsaa Brinchs; Lejeindtægten af disse skal vedligeholde de to veldædige Institutioner.

En af Brinchs Forgængere, den ret kendte Læge og Professor Holger Jacobæus († 1710), der har forfattet »Museum Regium« (Kunstkamret) og »Rejsebogen«, maa ogsaa have haft Øje for Veddelevs smukke Naturomgivelser. En halv Snes Aar før sin Død købte han en Gaard i Veddelev, som han ofte opholdt sig paa og har priset i et omstændeligt latinsk Digt. Begyndelsen lyder i Oversættelse (ved Ellen Vibeke Jensen) som saa:

Ved Veddelev.

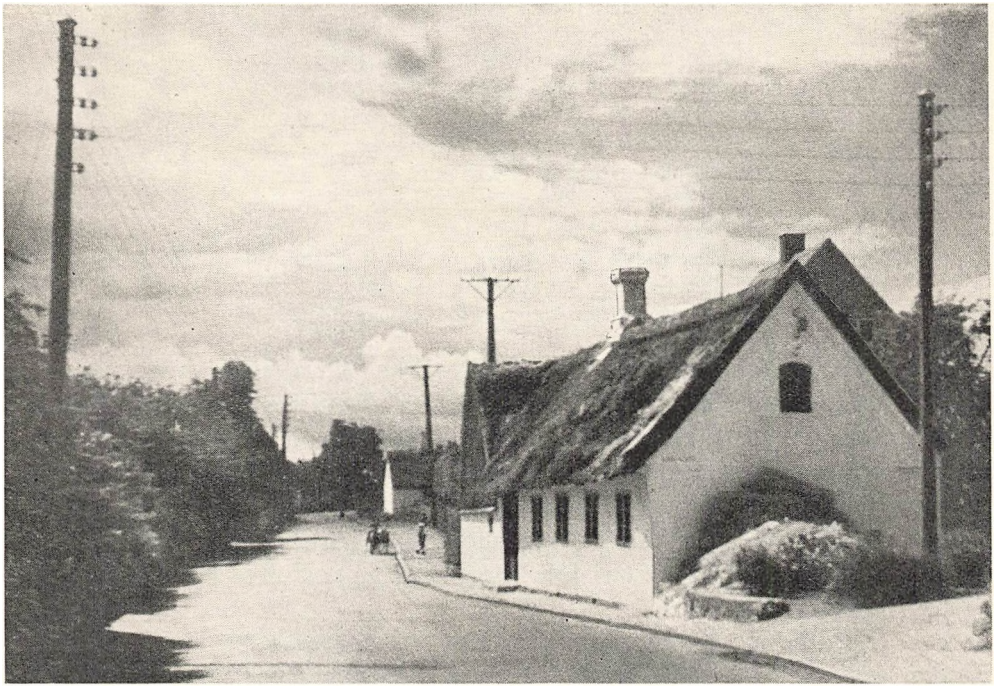

Veddelev Gade.

Veddelev Mølle. — Indskriften paa en Gravsten paa Graabrødre Kirkegaard i Roskilde fortæller, at den første hollandske Mølle paa denne Egn blev bygget 1792.

Her har Naturen al sin Rigdom spredt.
Aa! lad mig synge om de grønne Skove!
Saa skønt de lukker sig om Søens Vove,
om Engene, hvor Aaen snor sig let.
Ved Fjorden høres stedse Bølgens Mumlen,
naar frem den løber over Strandens Sten;
i lattermild og snakkesalig Tumlen
den kommer, brydes, og gaar bort igen.
Ej langt herfra er Roars gamle By
med sine Kilder Værn om Kongegrave.

Den lille Veddelev Havn bruges nu ikke mere af Fiskerne og faar Lov til at forfalde. Den nordvestlige Del af Veddelev-Land er afspærret til militære Skydebaner. Særlig ved Veddelev Hage er der gode Kik til Roskilde, Sct. Hans Hospital, ind i Kattinge Vig og ud over Bredningen. Lige neden for ligger den lille Holm Elleore. Der er vist ikke mange, der mere husker, at det var her, Filmsmanden Ole Olsen i 1907 lod en »Løvejagt« afholde og filme; men det hører nu engang med til dansk Films glorværdige Historie.

Fra Strandbebyggelsen ved Veddelev Hage fører en Vej oppe paa Højderyggen ind til Veddelev By; herfra er der hele to Veje ud til Frederiksborg Landevej. Paa Bakkedraget staar Turens eneste Vindmølle —

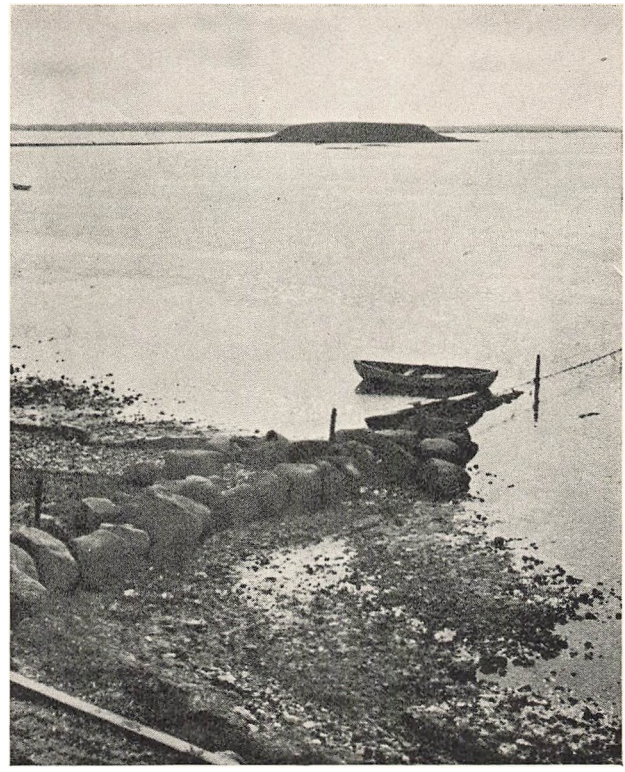

Bolund set ostfra. Det mærkelige Næs ligger derude som en mægtig Ark, fortøjet ved Hjælp af den smalle Landtange.

før har det vrimlet af dem. Denne her ser noget afpillet ud, og dens Dage er vel snart talte; sine Ungdomsvinger svang den oppe over Tagene inde i Roskilde, paa Hjørnet af Hersegade og Jernbanegade.

I en Stenkiste ved Veddelev, ude ved Frederiksborg Landevej, har man fundet en Sten med de her i Landet sjældne Helleristninger, nemlig to Soltegn, Minder om Bronzealderens Soldyrkelse. Stenen er nu i Nationalmuseet.

Den lavvandede Vig, Bløden, er helt laguneagtig, Strandengene forsvinder næsten uden Overgang ud i det lave Vand med de smaa Rørholme; engang med Tiden gror det hele vel til, ligesom den tidligere Ø, Risø, nu helt har Karakter af en lille Halvø.

Straks efter Risø dukker det ejendommelige Bolund-Parti op. Bolund selv er en stor, tung Lerklump med bløde, grønne Skrænter ind mod Land og aabne, bratte Klinter ud mod Vandet. En ganske smal Tange, som undertiden staar under Vand, forbinder »Fæstningen« med de store Strandenge, der hele Vejen ind mod Land er afgrænset af dejlige Stengærder. Hele Bolund-Partiet er paa ca. 20 ha.

Bolund-Klumpen er godt $1^1/_2$ ha stor og 12 m høj. Ovenpaa er den ganske flad og har et ret tykt Muldlag. Overtroen forklarer, hvorfor den er udyrket: sættes der Plov i Jorden paa Bolund, brænder den nærliggende

Nordlig for Risø.

By, Lille Valby. Bolund er ikke en ensartet Lerklump; den nederste Halvdel bestaar af lagdelt, fint og ret sandet Ler, den øverste af usorteret, til Dels stift Moræneler med en Masse Sten og øverst Muldlaget; lidt neden under dette har Digesvalerne deres dybe Redegange. Bolund er vel nok den mest udsatte af Fjordens Klinter; fra Syd og fra Vest hamrer Vandet direkte løs paa selve Lerknolden, og hvert Aar styrter der noget af den ned.

De særlige Ejendomsforhold har gjort hele Bolund-Partiet til et formeligt Naturreservat med rigt Fugle- og Planteliv. Hele Arealet henligger nemlig endnu uudskiftet, i urgammelt Fællesskab, ejet under eet af de tre Gaarde i Lille Valby, der udelukkende benytter Engene og »Klumpen« til Græsning for løsgaaende Ungkvæg, Goldkøer og Heste. Lille Valbys Gaarde blev ellers udskiftet i 1798. Tidligere laa der i det sydøstre Hjørne af Strandengene en Smedie. Smeden skulde have lidt Opsyn med de græssende Dyr; der er endnu Rester af hans Have.

Næppe har man skrævet over Stendiget og naaet lidt ind paa Engene, før Viberne er paa Vingerne, ængsteligt skrigende for deres Unger, der triller afsted som graalige Kugler i Græsset. Vi vit, vi vit, lyder det ustandselig fra de arme, gamle Jomfruer, hvis Sjæle har taget Bolig i Viberne — vi vil' it', vi vil' it'. Længere ude i Strandkanten er det den smukke, lille Rødben, der er paa Færde; samme Forældre-Ængstelse lyder i dens Skrig. I Pauserne mellem de større Skrighalses Klagen høres Rylens

Bolund Klint.

lille, melodiske Klynken. Al denne Jammer fra de smaa, bævende Fuglehjerter forener sig i en eenstemmig Fordømmelse af den fæle Røver — Mennesket. Nu og da overdøves Angsten af Maagers og Terners skarpe Skraal. Her kommer Strandskaden flyvende, let kendelig paa det lange, røde Næb og den mærkeligt klippende Flugt. Præstekraver er der ogsaa, og en enkelt Klyde paa Strejf, for den ruger ikke her, men paa mere beskyttede Steder. Ude paa en Sten staar et Gravande-Par og daser, de har vel deres Rede i Bolund-Klinten eller i et af Stendigerne. En Hejre trækker forbi paa Vej over mod Bognæs. Og ovre under Risø blinker i Solen en stor Flok Svaner. — Her er en dejlig Strandvegetation, og ude paa selve Bolund mærkelige, fremmede Gæster, flere buskagtigt udviklede Bulmeurter. Frøet maa vel være kommet søværts hertil, for Planterne staar paa Ryggen af Strandvolden, netop dér, hvor Højvandet er naaet op, Side om Side med den stolte Tidsel, Æselsfoder. Tør man formode, at Bulmeurt-Frøene er kommet sejlende hertil fra Kloster-Øen Eskildsø, hvor Planten endnu trives, maaske indført af Munkene, der vel har kendt dens trolddomsagtige Egenskaber: baade at dæmpe Tørke ved at fremkalde Regn og at kunne bringe Mennesker i overjordisk Ekstase.

Oprindelig har et Utal af Sten været drysset ud over Engene, og der ligger ikke saa faa endnu i de lavere Partier og ude i Vandet; men fra højere liggende Strækninger er de i »gamle Dage« blevet samlet af flittige Lille Valby Bønder og med Omhu stablet i det kilometerlange Stendige.

Rugende Maager.

Engang i 1870erne prøvede man paa at lave et Værn af Sten fra Bolund og ind mod Engene for at fremme Afsætning af Slam; men Højvande skyller de afsatte Lag ud igen. Stenene til Dæmningen tog man uden for Bolund, saa Klinten mistede sin naturlige Beskyttelse.

Den allerstørste af alle Stenene i Engene, den prægtige Fjeldblok, Bolund-Stenen, har man maattet lade ligge. Tidligere kunde Folk slet ikke begribe, hvordan saadan en vældig Klods kunde være havnet her. Ingen fortalte dengang, at det var Isbræer, der havde taget den med fra Skandinavien og lagt den fra sig. Nej, de store Sten maatte have et overnaturligt Ophav, maatte være kastet af Trolde, oftest mod en eller anden Kirke — en Reminiscens af Brydningen mellem gammelt Hedenskab og den nye Tro. Mest var det Troldkvinder, der optraadte som Stenkastere og slyngede Stenene i deres Haar; af Slyngen kom der naturligvis tydelige Mærker i Stenene. Det er der ogsaa i Bolund-Stenen, som skal være kastet enten mod Aagerup eller mod Fløng Kirke. (August F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten.)

Og naar vi nu er ved Sagn og den Slags, saa er der for Resten et Par ganske pudsige fra Bolund. De gamle Sagn er ikke det bare Sludder, de gemmer en Kerne af folkelig Visdom og kan rumme meget Lune og Vid. — Inde i Bolund boede tidligere Bolundmanden. Han kom godt ud af det med Bønderne i Lille Valby, de hjalp ham paa forskellig Vis og fik til Gengæld store Belønninger; det er derfor, at Lille Valbyerne er

Bolund-Stenen.

saa rige. Engang skulde der være stort Barselgilde med en Datter i en af Gaardene, og Bolundmanden skulde ogsaa bedes med. Gaardmanden gik selv ned for at indbyde ham, og det blev til en lille Passiar. Omsider bestemte Manden sig til at gaa.

»Hvorlænge tror du saa, du har været her«, spurgte Bolundmanden.

»Aa, et Par Timers Tid vel«, svarede Bonden.

»Nej, du har været her i sejsten Aar, og nu kan du gaa hjem og være med til din Datters Bryllup«, sagde Bolundmanden, »og fordi du altid har været saa flink imod mig, kan du som Belønning tage noget af det, der ligger uden for Indgangen; hent en Vogn og kør det hjem, men sig ikke et Ord derom til nogen.«

Uden for Indgangen laa der en Bunke Hestepærer.

»Ikke andet end det, det har jeg minsæl nok af derhjemme«, sagde Gaardmanden til sig selv, men stak alligevel et Par Stykker i Lommen.

Stor Forbavselse i Gaarden, da den forsvundne Mand dukkede op, og megen Snak ogsaa om Bolundmanden og hans Belønning. Her skal I se. Men hvad var det, Hestepærerne var blevet til Gulddukater. Der blev nok spændt for Vognen i en Fart, men Bunken uden for Bolundmandens Dør var væk. Gaardmanden havde jo sludret over sig.

Bolundmanden kunde ogsaa skabe sig om til en Hest, der gik og græssede i Strandengen. Det var en smuk Hest, og en ung Karl fik engang Lyst til en Ridetur. Han sprang paa Hesten, og det gik helt godt et

Stykke Tid; men da han kom ud i Nærheden af Bolund, opdagede han, at han red paa et Knippe Halm, og at Bolundmanden stod henne ved Indgangen og lo ad ham. Indgangen var bag en stor Sten i den østlige Ende. Stenen er nu halvt dækket af Jord, men kan ses den Dag i Dag.

Fra Bolund ser man over til Fjordens næststørste Klint, Agernakke, ovre paa »Østerland«, som Fiskerne kalder det brede Næs. Her boede Arnakkemanden, som altid laa i Strid med Bolundmanden. Det endte med, at de udfordrede hinanden til Tvekamp paa Lille Valby Strandenge. De skulde omskabe sig til to Tyre og stange løs paa hinanden, men Bolundmanden stolede ikke paa sine egne Kræfter og fik Gaardmændene i Lille Valby til at hjælpe sig. Paa den Maade fik han Bugt med Arnakkemanden, og der faldt ogsaa en pæn Skilling af til Lille Valbyerne. (A. Uhrskov: Folkesagn.)

I 1931 skulde Landevejen rettes ud og paa store Strækninger lægges ind over Stendiget. Naturfredningen satte sig i Bevægelse, mødte Forstaaelse hos Amtets Vejvæsen, og Stendiget blev bevaret. En halv Snes Aar senere blev der rettet et nyt Angreb paa Bolund-Partiet; det var Hærens Flyverkorps, der vilde have fat i Bolund-Knolden og benytte den til Øvelser i Bombenedkastning. Det var Ejerne ikke glade for, de fik mobiliseret Naturfredningen, og hele Bolund-Partiet blev i 1941 naturfredet; dog har Militæret ikke givet Afkald paa eventuelt at kunne leje Knolden til Øvelsesterræn. Men den militære Teknik har vel i Mellemtiden udviklet sig saadan, at det beskedne Terræn forhaabentlig ikke mere faar nogen Betydning, saa at hele Bolund-Partiet ogsaa ud i Fremtiden kan bevares som et ejendommeligt Landskab og et fint, lille Naturreservat. — Bolund og Engene er ikke offentlig Park, men de private Ejere er gæstfrie Folk; Vandrere, der kun vil glæde sig over Naturen, bliver ikke forment Adgang.

Bolund ligger som en Bastion ud i Roskilde Bredning eller Bredningen, som den blot kaldes, da den er Fjordens største; den er her godt 8 km bred. I Bredningen ligger foruden Elleore den lille »herreløse« Ægholm. Paa hver Side af Eskildsø er der smalle Løb; det vestlige ved Østskov er den i 1835 uddybede Skovrende; det østre Løb kan kun passeres af mindre Baade med stedkendte Folk ombord. Fjordens største Halvø er dækket af Bognæs Skovene. Fra dens vestligste Odde, Færgebro, løber Kragerev op mod Skrivernæbbet i Hornsherred; en Del af det hedder Nørrerev. Bag Kragerev gaar mod Nord Bredvig og mod Syd den mere uregelmæssige Lejre Vig. I den brede Del af Lejre Vig ligger de to Holme: Hyldeholm og Langholm. Kattinge Strand eller Kattinge Vig skiller mellem Bognæs Storskov og Boserup Skov. I Kattinge Strand ligger den ejendommelige Svineholm, ogsaa kaldet Ringøen, da den kun bestaar af en ringformet Strandkant omkring en Brakvandsdam.

Engang var Ringøen bleven anbragt som Hovedgevinst i et eller andet Lotteri. Tænk, en hel lækker, lille Holm i den skønne Roskilde Fjord;

Gærdet om Bolund Strandenge.

hvem vilde ikke gerne være den heldige Vinder? En københavnsk Sporvognsmand blev det. Han havde naturligvis straks tænkt sig et lille, yndigt Sommerhus paa Øen — og saa er Holmen saa lille, at han vilde overtræde en af Naturfredningslovens vigtigste Bestemmelser, hvis han byggede noget som helst paa den.

— — —

Kom til Bolund om — lad os sige — nogle Tusinde Aar, og Knolden vil rimeligvis være forsvunden. Vandet har taget den. Alt i Liv og Natur er underlagt Forandring. Se nu til Roskilde Fjord. I de første Aartusinder efter Danmarks Tilblivelse var der slet ingen Fjord; der bugtede sig kun et Flodløb afsted, hvor Fjorden nu er dybest. Men Havet gav sig saadan noget som 5500 Aar før vor Tidsregning til at stige, og steg højere, end det staar i Dag. Flere Gange, 3—4 Gange, er Havet steget og faldet — siger vi for at forenkle et indviklet Problem, for Landet har heller ikke forholdt sig stille — og først engang i Bronzealderen er Forholdene i det store og hele faldet i Lave. Ved første og største Stigning stod Vandet i Roskilde Fjord ca. 4 m højere end i Dag; i denne Højde over Vandfladen kan vi finde gamle Strandlinier, flere Steder tegnet tydeligt paa de grønne Skrænters Sider, og omtrent i dette Niveau ligger der adskillige Køkkenmøddinger, de gamle Beboeres Affaldspladser.

Ved en saa høj Vandstand saa' Fjorden naturligvis helt anderledes ud end i Nutiden. Alt, hvad der nu er lav Strand, laa under Vand; Bi-Fjorde,

der ikke mere findes, strakte sig dybt ind i Landet, og der løb Sunde, hvor der nu er tørt Land. Et Sund afskar et Hjørne af Hornsherred og dannede en stor Ø. Navnet Selsø minder herom. Veddelev-Landet og største Delen af Bognæs var Øer. Hornsherreds Nordspids var gennemfuret af Sunde, og et bredt Sund skilte Halsnæs fra Nordsjælland, saa Kattegat endnu stærkere end i Nutiden kunde pumpe friskt Havvand ind i Roskilde Fjords inderste Vige. Saa godt gik Pumpeværket, at Østersen, der kun kan trives i friskt strømmende Saltvand, levede langt inde i Fjorden. Det fortæller de store, uddøde Østersbanker. Skovrenden ved Østskov er hulet ned i tykke Lag af Østersskaller, og i det gamle Sund, der afskar »Sels Ø«, ligger udstrakte Skallejer, som nu udnyttes industrielt. Ja, selv i Engen Syd for Sct. Hans Hospital, hvor der i fjern Fortid løb et Sund, er der fundet en lille Banke med Skaller af store, fede Østers.

Øjensynlig er Fjorden og dens Kyster faldet i Lave; større Forandringer er der næppe heller sket siden Bronzealderen. Dog ingen af Parterne er helt i Ro, mindst af alt Vandet, det baade bryder ned og bygger op, om end ikke i stor Stil. Inden for Mands Minde ved man Besked om, at Præstehage, Nord for Gershøj, er bleven slettet ud, og om et Par Holme, som er blevet landfaste, nemlig Oxeholmene ved Bredvig ovre i Hornsherred og Sønderø, Syd for Veddelev-Land.

— — —

Roskilde Fjord har set Mennesker færdes ved sine Kyster til Lands og til Vands lige fra de ældste Tider. De allerførste Mennesker her i Landet, Rensdyrjægerne, der kort efter Istiden kom herop, har været i disse Egne; i Horns Herred er der fundet et af deres Vaaben, et karakteristisk Økseskaft, forarbejdet af Rensdyrtak. Fra Tiden før Ertebølle-Kultur, Køkkenmøddingernes Tid, er der især ved Næs og Holme, under Vandet, fundet ejendommelige, meget primitive Stenredskaber. Og fra selve Ertebølle-Kulturens Tid vrimler det med Bopladser. Den da langt mere opdelte Fjord med dens mange Vige og Sunde var et ideelt Tilholdssted for de gamle Fiskere og Jægere. Her har de paddlet rundt i deres udhulede Træstamme-Baade, soppet ud efter Østers og jaget i de tætte Skove, der dækkede hele Landet Fjorden rundt.

Godt beskyttet bag Kragerev laa Lejre-Kongernes Skibe for Anker i Lejre Vig. Men Kongesædet blev flyttet; Harald Blaatand vilde helst bo i Roskilde, den By, han holdt mest af, og hvis Storhedstid han grundede. Fra Haraldsborg, paa Banken lige uden for Roskilde, sejlede Harald Kesia paa Røvertogt over Fjorden. Hvor det var, Kong Knud lagde til med sin Flaade, da han under Borgerkrigen overrumplede og tog Roskilde, ved man ikke; det kan have været ved Veddelev-Land. Og inde i Roskilde-Vigen samlede og udrustede Vetheman og hans tapre Roskilde-Brødre deres lille Flaade, hvormed de gik saa haardt frem mod Venderne.

Et meget sejglivet Sagn vil vide, at Dronning Margrethe i Skovrenden mellem Østskov og Eskildsø lod bygge en undersøisk Spærring af Tøm-

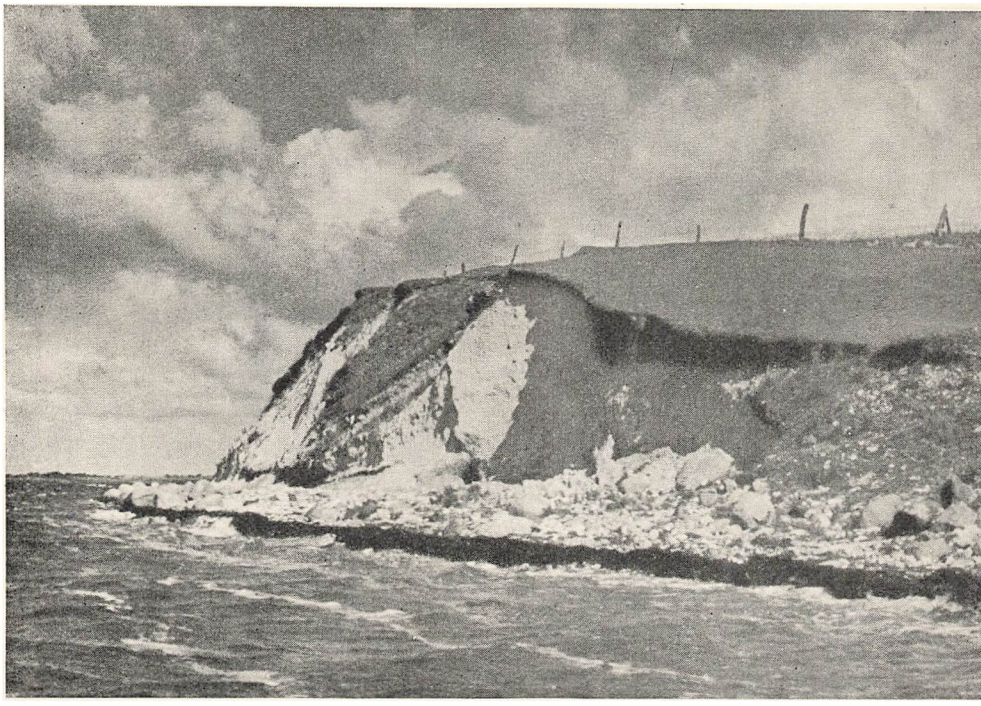

Agernakke Klint.

mer og Sten for at hindre mecklenborgske Kapere, kaldet Fetaliebrødrene, og andre Sørøvere i at trænge ind i Fjorden. Denne Dæmning er dog sikkert blot den folkelige Forklaring paa, at Skovrenden særlig paa Grund af de døde Østersbanker er meget lavvandet.

Saa længe Skibene ikke stak ret dybt, lod det sig gøre at besejle Roskilde; senere maa der have været en lang Periode, hvor Byen ikke har betydet ret meget som Søkøbstad. Varer naaede ad Søvejen kun hertil efter i Frederikssund at være omladet i mindre Fartøjer. Først efter Fjordens Uddybning i Aarene 1833—36 blev der Tale om direkte Skibsfart, og i de følgende Aartier helt op til Aarhundredskiftet var der en ikke ringe Trafik paa Roskilde Havn. Men nu er det galt igen; Fjorden trænger atter til en Uddybning og Havnen til en Fornyelse.

— — —

Bolund-Partiet er et fint Jagtterræn. Om Aftenen, naar den første Stjerne tændes, trækker Graaænderne — Vildænderne eller Moseænderne, som de ogsaa kaldes — fra Fjorden ind paa Stubmarkerne, hvor de Natten over æder af det spildte Korn, indtil de ved Daggry trækker tilbage til Fjorden. De skydes enten ved Aften- eller Morgentrækket.

Regnspoverne har det modsat: de gaar om Aftenen fra Land til Vand, for ude paa Sandet at delikatere sig med Sandorme. Men Regnspoverne kommer her kun paa Træk.

Oktober er den bedste Tid for Andejagten, saa kommer de nordiske

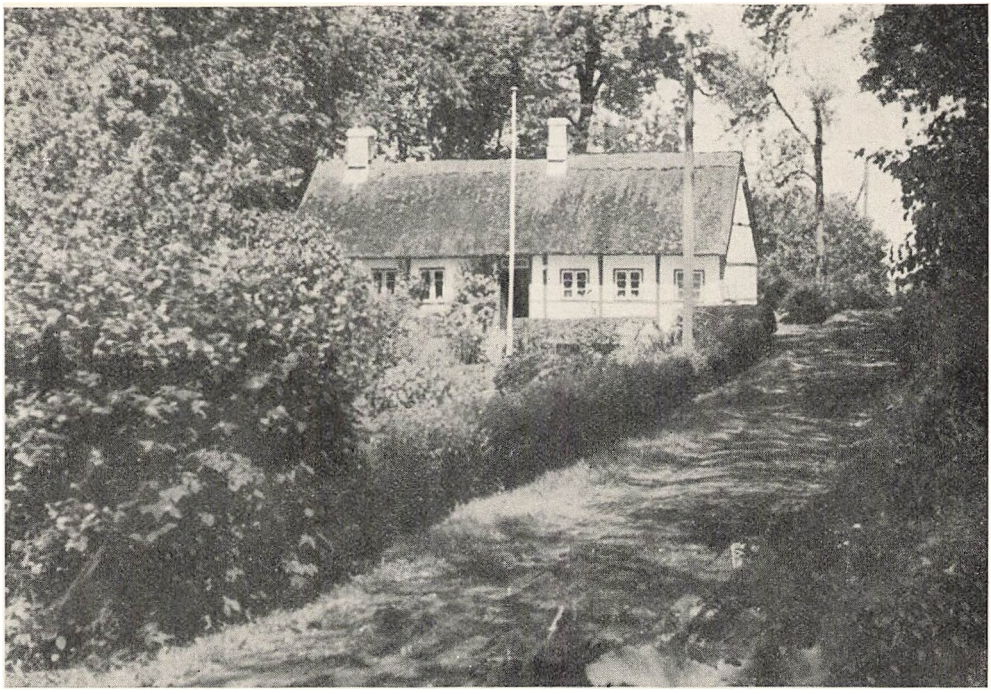

Lille-Valby Idyl.

Svømmefugle herned og blander sig med vore egne. Der er f. Eks. Brunnakkerne, som de kaldes — det er enten Pibe- eller Taffelænder — og Knortegæssene, allesammen Fugle, der ruger nordpaa og er her Vinteren over. I Farvandet mellem Bolund og Eskildsø, i Vigene eller ude paa de tangbevoksede Grunde kan der ligge i Tusindevis af Knortegæs og guffe i sig af Bændeltangen og de Smaadyr, der trives paa Planterne. De jages fra Sejljoller ved at man indkredser dem i stedse snævrere og snævrere Ringe; det nytter ikke at styre lige ned paa dem. Jægerne kan ogsaa luffe sig ind paa Ænder og Gæs liggende paa Maven i en Skydepram, som forude er godt camoufleret med en stor Tot Hø. De senere Aars Havjagt med hurtiggaaende Motorbaade er ikke Jagt, men brutal Nedslagtning, der vil ødelægge Faunaen.

Saa er der ogsaa Jagten fra de smaa »herreløse« Holme, f. Eks. Ægholmen ude i Bredningen. Jægeren ligger i Skjul i en Ring af Tang og tager Aftentrækket; maaske bliver han Natten over i sin Tangrede eller i sin Pram og tager Morgentrækket med.

Med til Strandjagten paa Ægholm hørte tidligere — naar det var Maaneskin — Billedet af Drivkvaserne. Lagt paa tværs af Nattebrisen og med Voddet ude, drev Baadene over Bredningen Natten igennem. Der var en egen Stemning over de langsomt og tyst drivende Kvaser; i Stilheden hørtes kun nu og da den pumpende Lyd af Pulsningen. I Baadens Læside stod den ene af Fiskerne og pulsede: stødte i Vandet med en

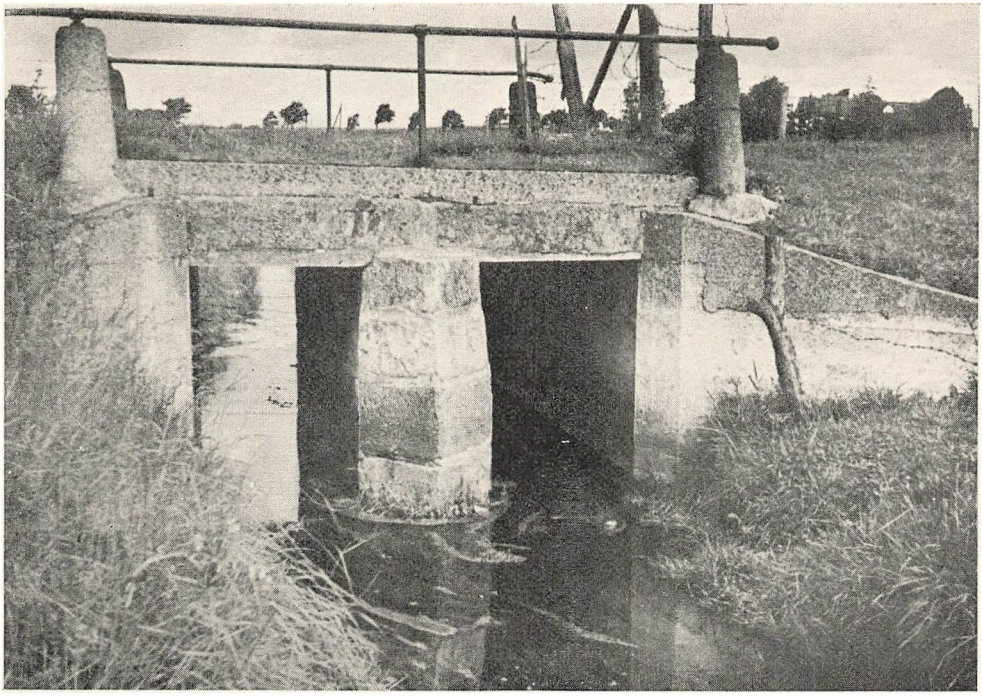

Gamle Gerebro.

Stang med en særligt formet Dupsko paa Enden for at skræmme Aalene ind i Garnet.

Til Roskilde Fjords Dyreliv hører Odderen; den holder til flere Steder ved Aaerne og gaar herfra paa Fiskeri i Fjorden. Sæler og Marsvin har der før været en Del af, men nu ses de yderst sjældent. Til Fjordens Fauna kan godt Ræven henregnes; den er et Slags Sundhedspoliti, som om Natten afpatrouillerer Kysterne — og særlig saadan et fremskudt Sted som Bolund — for at se, om der er noget at tage sig af, f. Eks. en anskudt And, som har søgt til Land.

— — —

Oppe fra Lille Valby skal man tage Udsigten over Bolund-Partiet og Bredningen; alene af den Grund bør man gæste den lille Bys fine Idyl. Sagnene fortalte jo, at Lille Valbyerne er rige, og mon der ikke er noget om det? Her er saa pillent, saa velplejet i denne yndige lille By, hvis eneste Gade, hegnet med Stengærder og overskygget af store Træer, virker som en Herregaardsallé. Tre fine Bøndergaarde og et Par Smaahuse flankerer Bygaden. Her er lunt, her er Sol, her er Haver som intet andet Sted. Jo, jo, Bolundmanden har været en god Nabo, eller skal vi hellere sige, at Københavns Magistrat har været et rart Herskab, der bl. a. ikke krævede Hoveri af sine Bønder i Lille Valby.

Hele Egnen Øst for Roskilde Fjord, Sømme Herred, er gammelt Kulturland. Her har Jorden tidligt været dyrket, og her har der været rig

Langdysse ved Kirkerup.

Bebyggelse. Høj kupler sig ved Høj, de storslaaede Gravminder fra den rige Bronzealder. Tog man sig paa at gennemvandre Landet, vilde man støde paa forbavsende mange Stendysser, Gravminder fra yngre Stenalder, fra Agerdyrkningens første Tid her i Landet. Naar om lidt Hove Aa er passeret, vil man oppe paa Højdedraget til højre for Vejen faa Øje paa en Langdysse; en vældig Bamse af en Overligger skyder Ryg over det ene Gravkammer.

Men først passeres Gereaa, som afvander Omraadet mellem Himmelev og Herringløse. Frederiksborg Landevej slog før to bratte Sving. Det ene Knæk laa netop, hvor Vejen førtes over Aaen paa en smal Bro, bygget 1771. Da Bilerne kom frem, blev Broen en væmmelig Fælde og maatte derfor udvides i 1919. De to Aarstal 1771 og 1919 staar indhugget i de lange Sten, der spænder over Broaabningerne. Udvidelsen hjalp dog ikke, der blev ved at være Uheld paa Stedet, og saa blev i 1931, som allerede nævnt, hele Landevejen paa et stort Stykke rettet ud og forlagt. Endnu staar den døde Gerebro inde paa Marken og ser lidt umotiveret ud, og endnu kan man følge den gamle Vejdæmning gennem Engdraget.

Frederiksborgvej drejer vestpaa med gode Kik over mod Bolund; snart svinger den nordpaa, og Fjorden skjules bag bakket og frodigt Agerland. To Gaarde deles om det brede Næs, »Østerlandet«: Vejlegaard og Strandgaard. De er begge nybyggede; den første har stateligt Stuehus (Arkitekt Otto Langballe), og begge Gaarde har Taarne — ikke for at agere

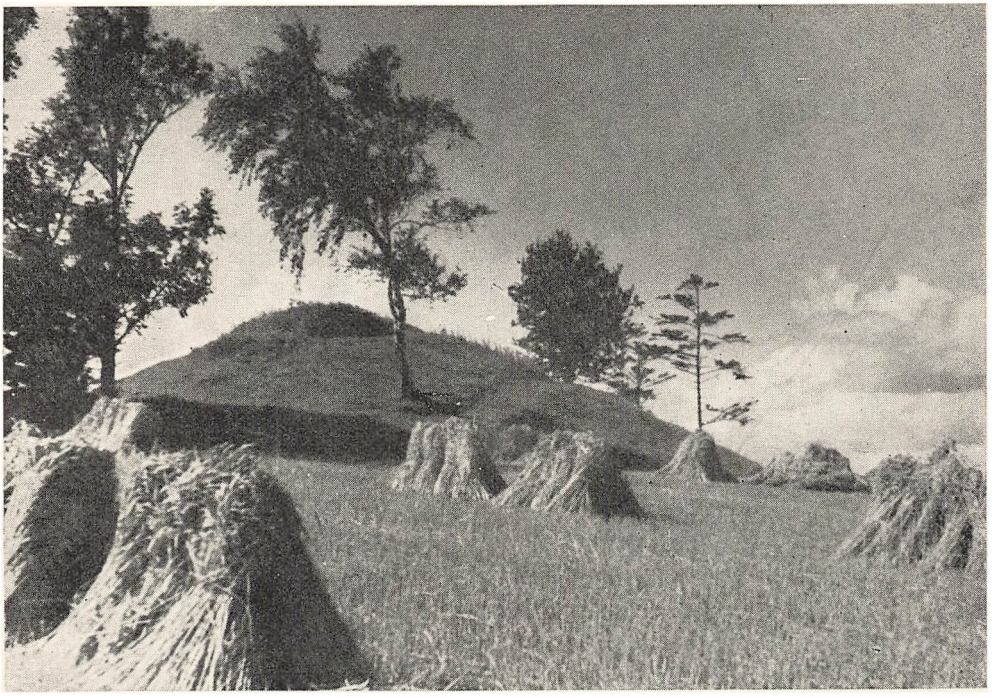

Fra Tvillingehøjene Nord for Taagerup.

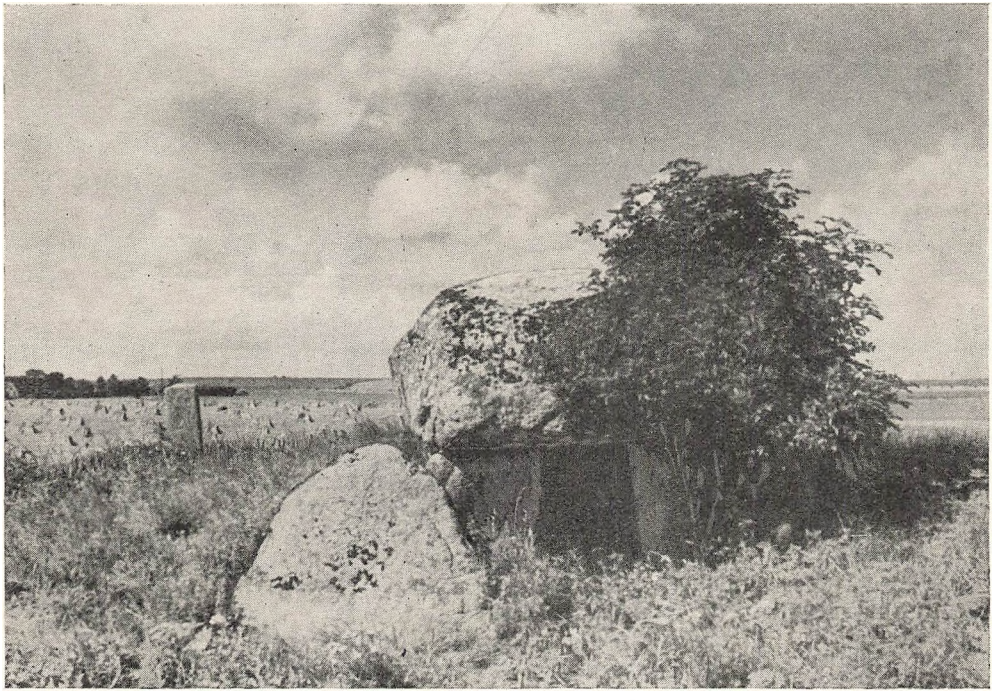

Langdysse Nord for Taagerup.

Odstenen.

flotte og herregaardsagtige, det er simpelthen Ensilage-Taarne, hvori der »syltes« Grønfoder til Kvægbesætningerne. En Roskilde-Redaktør, Ole Petersen, der var født i den gamle Vejlegaard, har indgaaende skildret Livet i denne omkring 1860 (»Fra Københavns Amt« 1930). Vejen dukker ned mod Hove Aa, der begynder langt inde i Landet, lidt Nord for Hedehusene; efter at have passeret Hove Mølle gaar den gennem Gundsømagle Sø og ud i Fjorden.

Aabredderne og selve Løbet — hvilket Blomster-Paradis at se ned over. Men den lovbefalede og meget nødvendige Oprensning er i Gang, saa til den ene Side er hele Herligheden borte, tilbage er der bare en kedsommelig Kanal med stive Skrænter. Kom til Hove Aa, mens den endnu er paradisisk, og gaa ogsaa Gaature, inden Vejrabatterne er slaaet, tag Staven, mens Johannes V. Jensens dejlige Strofer har Gyldighed:

De danske Grøfters vilde Flor,
ak, findes paa den vide Jord
saa sommerlig og sval en Pragt,
saa sød en Magt.

Før Høslettid, naar Rugen staar
med grønne Aks, og Dræet gaar,
og Kørvel breder Skærmen ud,
du lyse Gud.

Hove Aa.

Men glem nu ikke at se op paa den store Langdysse oppe i Marken til højre; den er godt 20 m lang og har haft tre Gravkamre. Det store og statelige Mindesmærke blev 1908 skænket til Fredning af Ejeren af

Dronningestenen.

Gaarden »Vigensdal«. Inden Loven om Naturfredning langt om længe kom i 1937, havde mange Landmænd skænket Oldtidsminder paa deres Marker til Fredning. Ikke langt fra Vigensdal-Langdyssen ligger der en smuk Runddysse, fredlyst fra Gundsøgaard. Men Oldtidsminder skal »jages« om Efteraaret, naar man frit kan færdes paa de afmejede Marker, og i disse Egne er der en ualmindelig god »Jagt«.

Vejen gaar tæt ved Bunden af Gundsømagle Vig. Paa dens søndre Bred, hvor Landet højner sig, ses tydeligt Stenalderhavets gamle Strandlinie som et »Knæk« i den græsklædte Skraaning. Nordre Bred løber ud i flade Strandenge, der stikker et Næb over mod Eskildsø. Ude paa Odden ses inde fra Landevejen en tagformet Klump. Er det mon en vestjydsk Esehytte, et Straatag stillet paa Jorden? Det er Odstenen, et anseligt Stykke Fjeld, ikke mindre imponerende end Bolundstenen. En gammel Museums-Indberetning taler om »en uhyre Sten eller Klippestykke paa Strandbredden«. Den er efter Sagnet kastet af en Troldkvinde fra den anden Side af Fjorden mod Gundsømagle Kirke, og Furen efter Slyngen, hvori hun kylede Stenen, ses tydeligt. Odsten er 2,5 m høj og ca. 5 m lang. Ejeren lod den i 1935 naturfrede.

Et Stykke forbi Sidevejen til Gundsømagle ligger der i Vejrabatten til venstre en anden Sagnsten, Dronningestenen eller Dronning Margrethes Sten, en flad Klods med stærkt farvet Lav og med en lille Hulhed, som man med lidt god Vilje nok kan faa til at ligne et Fodspor. Det skal

Fra Tvillinghøjene Nord for Taagerup.

være traadt af en af vore gæve Dronninger, men Sagnene kan ikke blive enige, om det var Dronning Margrethe eller Frode Fredegods Dronning; derimod skal der ikke være Tvivl om, at det Regnvand, der samler sig i

Hegnstrupgaard, set fra Haven.

Traadet, kan helbrede daarlige Øjne. Vejmanden passer pænt paa Stenen ved ikke at lade den gro til.

— -- —

Turen omtrent fra Gereaa til Jyllingevejen kan ogsaa lægges inde i Landet. Efter at have passeret Gereaa drejer man af til højre ad Vejen gennem Gerdrups lille Samling af Gaarde; i Landsbyen Taagerup tages første Vej paa venstre Haand nordpaa til Gundsømagle. Her ligger en hel Stribe Oldtidsminder: lige Nord for Taagerup en anselig Langdysse med et pompøst Gravkammer; længere nordpaa kroner et Par Tvilling-Høje Bakken, hvorover Vejen fører. En Del af Strækningen gaar gennem en Husmandskoloni, udstykket fra Proprietærgaarden Hegnstrupgaard. Man er i et smukt kuperet Terræn, præget af den store Hove Aa, der efter at have forladt Gundsømagle Sø passerer de to anselige Gaarde Hegnstrupgaard og Gundsøgaard. Ved den sidste er der en saakaldt Aalekiste, en Indretning, hvori Blankaalene fanges paa deres Vej ud fra Søen om Efteraaret. Retten til saadanne Aalekister gaar ofte langt tilbage i Historien; det er en ikke ringe Herlighed for Ejeren, men ogsaa til stort Besvær, fordi Aalekisten stemmer Vandet op for andre Lodsejere og derved foraarsager idelige Trætter. Gundsøgaard har tilhørt Tyge Brahe, mens Overleveringen vil vide, at den smukke Hegnstrupgaard oprindelig skal have været et lille kongeligt Jagtslot.

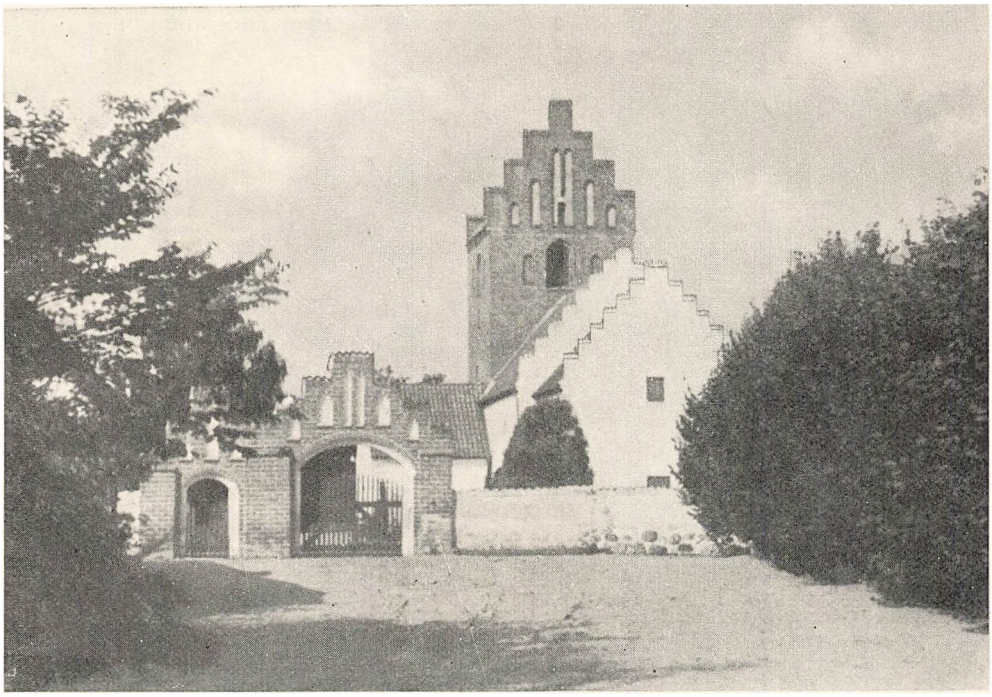

Gotik i Gundsømagle.

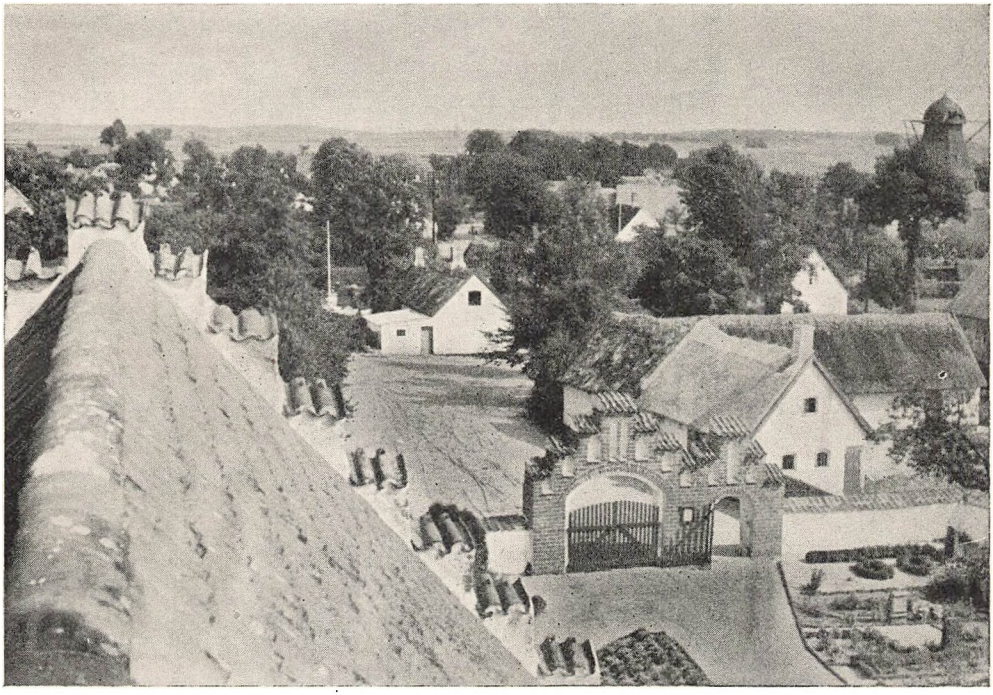

Udsigt fra Gundsømagle Kirketaarn.

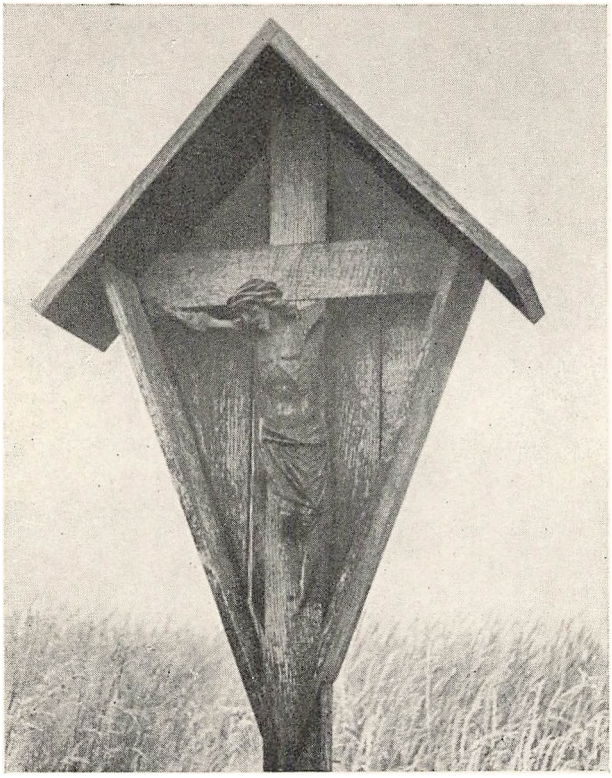

Den Korsfæstede over den frodige Kornmark. Kristus-Figuren er udskaaren efter gotisk Forbillede: Hovedet er bøjet i Lidelse og Fødderne er lagt over hinanden og fæstet ved een Nagle.

Gundsømagle giver Billedet af en stor Landsby, hvor gammelt og nyt brydes. Ved Bygaden staar en Sten, hvori er indhugget: G. A. D. E. Jens Fox 1572; efter Overleveringen skal Indskriften udlægges som: Gud ave den Æsel Jens Fox. Manden skal have boet i »Ryttergaarden«, været kongelig Kurér og næppe nogen behagelig Herre. Syd for Byen ligger den store Gundsømagle Sø, der — paa nær et Stykke aabent Vand over ad Kirkerup til — er helt tilgroet med Rør; kilometervidt strækker de sølvglinsende, graaligbrune, evigt susende Rørskove sig, et Eldorado for Fugle. Her ruger bl. a. den sjældne Moseterne.

— — —

Nu og da er en stor Bronzealderhøj dukket op forude. Ja, man har faktisk kunnet skimte den helt inde fra Sct. Olsgade i Roskilde. Det er Spraglehøj, tæt Nord for Vejen ned til Jyllinge. Er der Græsmark omkring Højen, kan det vel lade sig gøre at tage Udsigten oppe fra dens Top. Til Spraglehøj er der knyttet et ret ejendommeligt Sagn:

En Præst i Jyllinge, som hed Ludvigsen, og som havde gaaet i den sorte Skole, kom en Nat kørende hjem fra et Gilde paa Hegnstrupgaard. Han saa da, at Spraglehøj stod paa fire Pæle. Han standsede og stod af Vognen og gik, iført Kjole og Krave, op til Højen og spurgte, hvad de holdt Fest for. De Underjordiske sagde, at det var, fordi de ventede paa

Jyllinge.

Naaden. Præsten svarede da, at de Nedstødte kunde ikke blive benaadede. Der blev da en Hylen og Klagen, de slog deres Instrumenter itu, og der blev mørkt overalt.

Sagnet staar i Forbindelse med en udbredt, folkelig Tro paa, at de faldne Engle blev til Højfolk, Ellefolk og Gaardbonisser. (Hans Ellekilde i Aarbog for Københavns Amt 1924.)

Ved en lille Granplantage tæt ved Højen staar der et Vejkrucifiks, vistnok rejst for en Snes Aar siden af en dansk Katolik. Mens Krucifikser ved Vejene er almindelige i katolske Lande, virker her hjemme et Vejkors fremmedartet. Folk studser, naar de ser det: Saadan noget hører da kun til i en Kirke! Krucifikset ved Spraglehøj er sørgelig lemlæstet; men hvor virker det trods Forfaldet skønt og gribende.

Jyllinge er en meget lang Gade, som bugter sig oven over en høj Brink. Der er baade ny og gammel Bebyggelse: Gaarde og Smaahuse, Købstadshuse og Fiskerhytter imellem hverandre. Morsomme Smøger snor sig ned mod Stranden mellem Stengærder og frodige Haver. Her er rart at drive rundt og — som i ethvert større Fiskerleje — altid noget at se paa: Livet ved Havnen og Baadene, de urimelig mange Ænder, der snadrer i Strandkanten, Fangstens Ilandbringning og Garnenes Rensning og Bødning. Alt det har gjort Jyllinge til en Sommerferie- og Maler-By. I mere end en Snes Aar, til sin Død i 1942, boede Maleren H. A. Brendekilde her, hvortil bl. a. ogsaa Maleren Hans Brasen († 1930) søgte Som-

Passiar ved Havnen i Jyllinge.

mer efter Sommer, især for at male Solnedgangene over Skovene i Vest. — Det bedste ved det hele i Jyllinge er Byens fortrinlige Beliggenhed, de skiftende Udblik over Fjorden med alle de mange Øer og Holme, som rækker efter hverandre med besynderligt formede Næs og Hager, med Grunde, som nu og da rejser Hovedet over Vandfladen, og med Sten og atter Sten, et Krible-Krable af Land og Vand. Og hele Tiden Maagevræl.

Midt i Byen er »Klinten«, et offentligt Anlæg oven over høje, grønne Skrænter; fra Bænkene her har man hele Fjordpanoramaet og de fineste Solnedgange — næsten lige saa godt som fra Hotel »Søfryd«s Terrasse.

Sydligst i Fjordens Flodløb ligger den store Eskildsø. Fra Eskildøs Nørrehoved gaar der en buet Bro af Grunde, Sten og Holme over mod Jyllinge, den slutter med Lilleø. Eskildsø hører sammen med Hovedgaarden Selsø i Hornsherred, mens Smaaholmene fra gammel Tid ligger til Jyllinge Præstekald. De er Sommeren igennem et Fristed for Ungkreaturer, som færges over til Lilleø. Fra Hovedresidensen her gaar de paa Opdagelsesrejse til de øvrige Holme; morsomt at se de røde Dyr forsigtigt vade over, en enkelt Gang maa der svømmes over et dybere Løb.

— — —

Jyllinge er Fjordens største Fiskerleje. Det er Aal og atter Aal, der fiskes; kun faa Steder tages den lækre Fisk saa fed og fin som i Roskilde Fjord.

Hver eneste Aal i vore Farvande er engang kommen hertil helt ovre

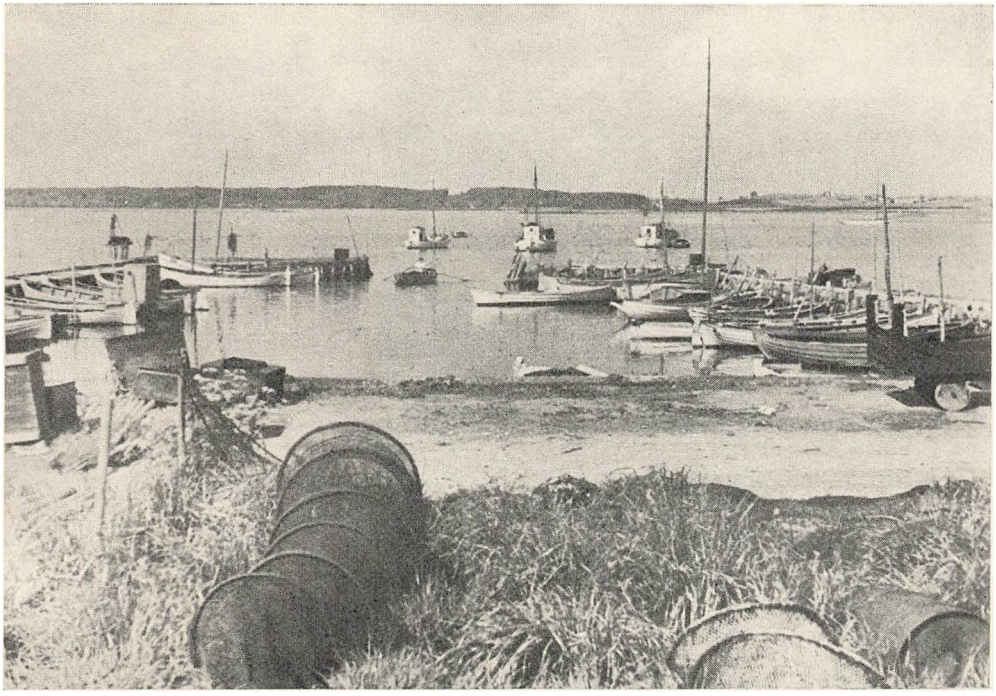

Jyllinge Havn.

fra Vestindien, fra Sargassohavet, og de, der naar at fuldende Løbet, ender deres Dage derovre. Undervejs over Atlanten udvikles de smaa Glasaal, som i uendelige Masser søger til vore Farvande, ind i Fjorde, op i Aaer, videre til Søer, ja, selv til de mindste Ferskvandshuller. Men en Mængde bliver i Fjordene, og i Roskilde Fjords mange Kroge og Vige holder de med Forkærlighed til. Her lever de deres frie Ungdomsliv som slanke Gulaal, elegante Dyr med graalig Ryg, citrongule Sider og matgullig eller hvid Bug. Men saa kommer den store Stund, da der skal tænkes paa de fremtidige Slægter. Aalen gør det grundigt; den sætter fra nu af hele Madspørgsmaalet til Side og tænker kun paa Formerelse. Den smækre Gulaal er bleven til en yppig, mørk og skøn Blankaal, straalende med stærk Metalglans.

Naar de lyse Sommernætter ebber ud, bliver der Rejseuro i alle aalebeboede Vande; som paa Kommando begiver utalte Mængder af Blankaal sig paa Vandring mod det fjerne Maal — Sargassohavet. En lige saa mærkelig Drift som den, der førte den lille Glasaal ind i Roskilde Fjords inderste Vige, driver nu den kønsmodne Blankaal tilbage ad de samme lange Veje. Aalene vandrer helst i stormfulde og mørke Nætter, i »Maanemørkerne«, Tiderne efter Fuldmaane om Efteraaret. »Det store Aalemørke« falder dog ikke paa samme Tid alle Steder. I Lejre Vig maa Aalene give sig tidlig paa Rejse, for Gershøj-Fiskerne plejede at sige: Naar Havren har Rusler (Top), gaar Blankaalen ud af Borrevejle Krog.

Fiskeren har bredt sine Garn ud over en Skov af vild Kørvel og fængslet de hvide Skærme bag Nettets Masker.

Der er nok andre Fisk i Roskilde Fjord — og tidligere var der de fede Roskilde-Flyndre og de berømte Roskilde-Rejer —, men Aalen er Fjordens fornemste Fisk og har været det alle Dage. Stenaldermanden har delikateret sig med den, og saltet Aal er i Tøndevis gaaet som Afgift til Middelalderens Klostre og Præsteskab. Saa meget holdt Christian IV af Roskilde-Aal, at han havde en Gaard i Veddelev, »hvor der falder gode Aal«, og her indfandt han sig ofte og lod sig Aalestegen smage. Og endnu i vore Dage er Aalen en kongelig Livret. Christian X holder ikke Gaard, men Isbaad ved Roskilde, og ofte er det gaaet i strygende Fart over Fjordens blanke Is til de stegte Aal i Gershøj Kro.

Aalene fiskes det meste af Aaret. I det tidlige Foraar og ved Blankaals-Trækket hen paa Efteraaret tages de i Bundgarn og Ruser. I Sommertider drives der Krog- og Vodfiskeri. Ved Siden af det egentlige Erhvervs-Fiskeri er der altid noget Lejligheds-Fiskeri. Om Foraaret kan der tages Aal med Stangjern og ogsaa Sommerdage, naar Fjorden dovner i blikstille Bleg — det kaldes at blege Aal. Naar Vandet er varmt nok til i Timevis at vandre paaklædt rundt i, kommer Gliben frem: et Net udspændt over en tagformig Træramme, der føres af en Mand hen over Bunden, mens en anden søger at genne Aalene ind. I lune Sommernætter kan man se mystiske Lys paa Fjorden; det er Folk, der blusser Aal.

En af de smaa Stier, der snor sig fra Stranden op til Jyllinge Bygade.

Naar Laaget var lagt paa Sulekarret — som det hedder ved Fjorden, naar Isen helt dækker den — kneb det tidligere for mange. Saa drog Fiskeren, Haandværkeren og Jordbrugeren paa Aalestangning. Dagen lang saa man dem ude paa Isen over Grundene, taalmodigt gaaende i Ringe omkring det lille Hul i Isen, for hvert Skridt huggende Stangtræet i Bund. Var der langt om længe kommet noget paa Jernet, blev Stagen trukket op af Hullet, og den sprællende Aal taget af. Der skulde et godt Bryst til at døje Dagen lang at stange paa Isen, og Turene ud og hjem var heller ikke den bare Spøg. Endnu kan man om Vinteren se Mændene — om ikke i saa stort Tal som tidligere — drage af Sted ud over Fjordens Is med deres Slæder og Aalejernenes lange Stager slæbende bagud.

I meget haarde Frostvintre holdes kun Renderne isfri af Strømmen; her driver Jyllinge-Fiskerne Jagt paa Eskimo-Maner. De hugger store Isflager paa et Par Meter i Firkant løs, rejser dem paa Højkant paa Isen tæt ved Renden, kliner dem sammen i Hjørnerne med Sne og hælder Vand over, saa det hele snart stivner af Frosten. Inde i det tagløse Ishus staar saa Jægerne i hvidt Overtrækstøj paa Lur ved Skydeskaarene i Isvæggene efter Fuglene, som slaar sig ned i Renden, eller de søger at ramme dem, naar de flyver hen over Stedet. Der skal Grønlænder-Natur til for at kunne holde til den Slags Jagt; men det har Fiskerne ogsaa.

Maager over Tobaksholmen.

For at faa noget rigtigt ud af en Landsbykirke skal man helst være trænet, have set nogle Kirker og læst lidt. Kirken i Jyllinge er en lille Lækkerbidsken: det lave, men faste Taarn og det høje Skib, der ligesom skyder Ryg. Indvendig faar de svære Mure det til at se ud, som var det snævre Rum hugget ud af en Klippe, især Koret virker som en kyklopisk Hule. Saa er der Prædikestol, lavet af Roskilde-Mesteren Brix Michgell, Kirkeskib, gotisk Monstransskab og tre Relieffer fra en sengotisk Altertavle i en Barok-Ramme fra ca. 1700.

— — —

Ikke ret langt fra Jyllinge, lige Nord for Værebro Aa, ligger en Aas, til Dels beplantet og meget ødelagt ved Grusgravning. Aasen kaldes Frodebjerg, fordi Frode Fredegod i Følge Sagnene blev gravsat her til Hest, efter at man langt om længe var bleven ked af at køre omkring i Landet med hans saltede Lig. I Frodebjerg skal gemmes store Skatte; alene omkring Kong Frodes Hals hænger der en Guldkæde saa lang, at den naar ned omkring hans Taa. (Thieles Folkesagn.)

Efter Frodes Død vidste de Danske ikke, hvem de skulde tage til Konge; det blev da bestemt, at den Skjald, der digtede det bedste Kvad over den store Konge, skulde arve Kronen. Det blev Hjarne Skjald, der vandt Prisen. Ældre Tids Arkæologer, som Ole Worm, troede fuldt og fast paa disse Sagn og mente at kunne finde Hjarnes Digt indhugget paa en Sten paa Frodes Grav ved Værebro. Worm tog derud, men fandt ikke

Klosterruinen paa Eskildsø.

Stenen; dog kunde gamle Folk trøste ham med, at der havde været en saadan, men at den var bleven kløvet og brugt til at istandsætte Værebro med (der har tidligere ved Nedre Værebro Mølle været en flot Bro af hugne Kvadre). Før Ole Worm havde Roskilde-Bispen Joakim Rønnow rodet i Dyssen, men kun fundet nogle Ben.

— — —

Nu gaar Turen videre ad Søvejen; der er altid en Mand og en Baad at faa fat i nede ved Havnen. Man kan sætte tværs over Fjorden til den lille Østby Havn nordligst i Østskov eller lade sig færge til Eskildsø. Paa den sidste Rute kan Kursen lægges langs Holmene. To af dem, Yderste Holm og Tobaksholm — hvorfra mon det mærkelige Navn —, er Rugepladser for Maager: et Brus i Luften, en ustandselig Skrigen, Tusinder af hvidvingede Fugle koger op og falder lidt efter lidt til Ro, da de ser, at Baaden drejer af.

— Dér hentede jeg mig i Foraaret 26 Snese Æg, siger den gamle Fisker, som ror Baaden.

— Hvad faar De saa for Snesen?

— Jeg sælger dem da ikke; næ, saadan en 6—7 Stykker hver Gang til Frokost, det er slet ikke galt. —

Hvad om man kunde ligge her en Sommerdag lang og dase i en Baad, helst inde paa grundt Vand, bare ligge og glo ned i det blanke Vand, i hele den mærkelige Verden, der rører sig dernede. Prammen snor sig

Tre Klydeunger, lige kommet ud af Ægget, den fjerde paa Vej.

frem, uden om de svuppende Kager af Blæretang, som fortæller om store Sten nedenunder; forsigtigt, for der er kun ganske lidt Vand.

— Ja, Bunden er mærkelig her, siger Fiskeren, op og ned ligesom paa Land; et Sted er der fladvandet, saa det kan lade sig gøre at vade over til Eskildsø, andre Steder er der dybe Huller, saadan som Lille og Store Kælderhul derhenne.

Ovre paa en Smule Holm staar en Hejre, stiv som en Træklods, og mediterer. Den er slet ikke paa Fangst, som Folk undertiden tror, men tager sig en lille, velfortjent Lur; den er jo paa Vingerne hele Døgnet rundt for at fodre de graadige Unger. Naar den fisker, er den spilvaagen, med alle Sanser lukket op, parat til løbende at forfølge Byttet og hugge sit skarpe Spyd af et Næb i det. Derovre flyver en anden Hejre — med adstadige, men vejvindende Vingeslag — hjem til Kolonien i Østskov.

Baaden glider langs Østsiden af Eskildsø. Maalet er en lille, primitiv Mole, bygget i sin Tid af de Selsø Hovbønder, der havde deres Gaarde i Jyllinge, men maatte »gaa til Hove« paa Eskildsø. Og saa i Land paa den dejlige Fugleø. Gravand, Strandskade og Rødben har man kunnet hilse paa ude fra Vandet, inde paa Stranden svipser den gule Vipstjert hastigt forbi. Sydlig paa Øen ligger, skærmet af høje Bakker, et flere Tønder Land stort uopdyrket Areal, Rørmosen. Her har Svømme- og Vadefugle et herligt, frit Eldorado, her ruger Klyden, der er saa sjælden paa Øerne; den hører mest de vestjyske Tipper til. Skomagerfuglen kaldes den ogsaa,

Nyfødt Stormmaageunge, ca. 1 Time gammel.

efter det mærkelige, opadbøjede Næb, der er blevet sammenlignet med en Skomagernaal. Op til et Halvhundrede Klyder er der talt i Rørmosen. Og hvad er der ikke ellers? — Viber, Staalsnepper, Ryler, Strandskader, Præstekraver og smaa Regnspover.

Eskildsø har godt svungne Bakkedrag og her og der Træbevoksning, det hele lagt i en Ring af saftige Strandenge. Om Efteraaret, naar Markerne er tomme, kan det lade sig gøre at besøge Ruinen af Klosterkirken; til andre Tider bør man følge Strandengene over til Anløbsbroen paa Øens Vestside. I Forpagtergaarden paa Eskildsø maa man se at faa Besked om Overfart til Østskov; Færgemanden, som har sit Hus i Skovbrynet, arbejder paa Øen. Ruinhøjden er let kendelig paa den tætte Bevoksning. Underlig spøgelsesagtigt stikker en ege-knudret, udgaaet Elm sine nøgne Arme ud af Vildnisset; bag den skimtes mere end mandshøjt, graaligt, dødt Murværk; men Livets Tone triller derinde i Junglen, Guldbugen lader sin nattergalelignende Stemme høre, og ovre fra Østskov gækker Gøgen dybt og blødt med Sommer i sin Stemme.

Den helt anselige Ruin af Fraadsten og Kamp er Rester af Eskildsø Klosters Kirke. Stort har Klosteret, der maaske er fra Begyndelsen af 1100erne, ikke været, det rummede kun seks regelbundne Kanniker; men det var nok til at bringe Klosteret i Vanry. Ved Aarets store Højtider mødte Klosterbrødrenes Frænder op i Klosteret med deres Kvinder og fede Madkurve. Og saa gik det løs med Ædegilde og Drikkelag, og

Paa et Stendige midt i Eskildøs Blomsterparadis, i Baggrunden Kirkeruinen, begravet i sit Vildnis.

man endte med at træde Ringdansen til Folkevisens Toner. Det gik dog ikke i Længden. Biskop Absalon inde i Roskilde vilde ikke taale slig Forargelse tæt ved sit Bispesæde; han lod gaa Bud til Paris efter en egnet Klosterleder. Man sendte ham den lidt vanskelige, men meget nidkære Broder Vilhelm, den senere saa bekendte Abbed Vilhelm, der efter sin Død endog blev helgenkaaret.

Saa snart Vilhelm dukkede op paa Eskildsø, stak to af Kannikerne af; senere gjorde de resterende fire det samme. Vilhelm var dem alt for streng og alt for dydig, og — hvad der var det allerværste -- han vilde have dem til at spise Grøntsager, noget de før end ikke vidste hvad var. »Det pjaltede Menneske«, klager de forargede Brødre, »selv spiser og drikker han ikke noget, men omsætter Klosterets Midler i Sølv og Guld, og os giver han Træernes Blade og Markens Urter i Stedet for Føde«. Vilhelm var saa ivrig Vegetarianer, at han førte Planter med sig fra Frankrig; desværre ved vi ikke hvilke. En Botaniker har i forskellige, vildt voksende Planter, der findes paa Eskildsø, villet se Efterkommere af Urter fra Vilhelms Klosterhave. Der nævnes i denne Forbindelse: Hyld, Tandbæger, Hundetunge, Æselsfoder, Skarntyde og Vild Selleri, som forekommer i rigelig Mængde. Hertil kunde ogsaa føjes Bulmeurt. Omkring 1175 blev Klosteret flyttet til Æbelholt ved Hillerød.

Østbys lille Natur-Havn ved den nordre Ende af Østskov. Der hænger Bundgarn til Tørre ude i Løbet.

Vi er i Horns Herred — Halvøen, som fra Hjertet af Sjælland skyder sig op i Isefjord og skjuler Roskilde Fjord bag sin Ryg. En Bølgen af Bakker med Marker og Skove, helt op til Horns-Ved, den dybe Oldtidsskov med tusindaarige Ege. Landet ligger afsides, lykkeligt befriet for Baner og hvad dermed tidligere fulgte; men tro ikke, at det derfor har staaet i Stampe — tværtimod. Lad Maler-Digteren Mogens Lorentzen hilse det:

Et Fristed er det grønne Herred Horn,
et yndigt Land, der staar med brede Bøge.
Her skal de Gamles »Fædreland« man søge,
og Paradis, af Blomster, Løv og Korn.

Et Agerland, lagt møjsomt under Plov,
og dog — et Blomsterflor i Grøft og Dige,
hvor Lundbye fandt og vandt et Kongerige
og P. C. Skovgaard mørke Egeskov.

De sorte Krager i det flygtigt hvide
i Maageflokken bagom Bondens Plov,
og Storken cirkulerende foroven,
mens Gøgen kalder skadefro i Skoven.
Men Grævling lunter varlig ud paa Rov,
naar Dagen skraaner imod Aftenstide.

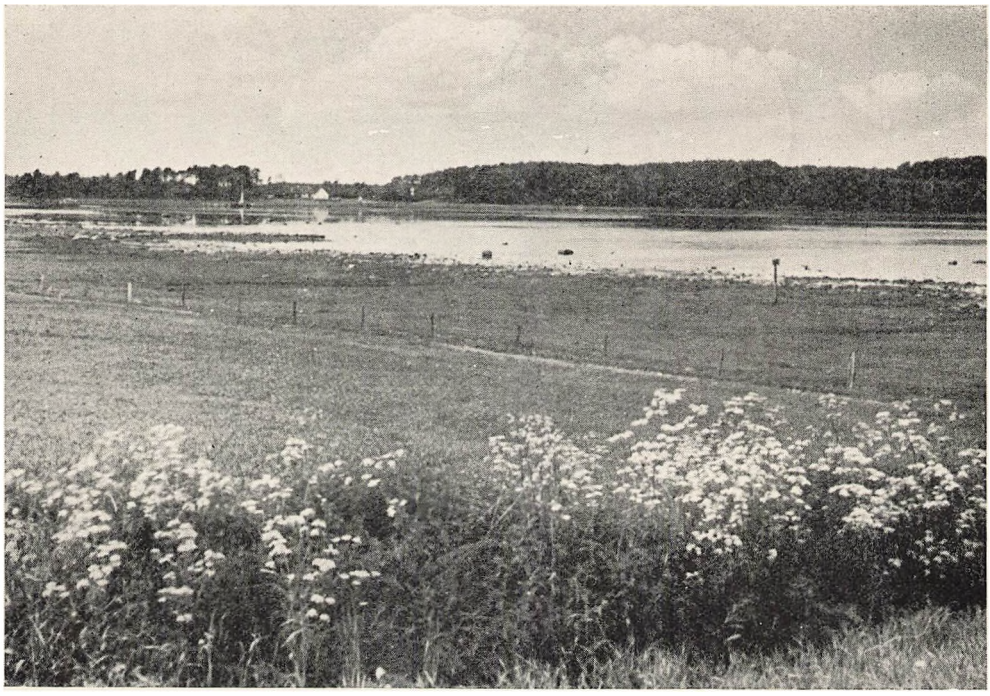

Skovrenden, i Baggrunden Østskov.

Østskov ligger saa rart afsides paa det sydøstre Hjørne af den fordums »Sels Ø« med Vand til to af Siderne. Gaa langs søndre Skovbryn med Udsynet over Bredningen og Roskilde i Baggrunden, malet saa pænt engang i 1880erne af Maleren A. Thorenfeldt. Det store, omhyggeligt udførte Billede blev dengang hædret med Plads paa Maribo Museum; i Aar røg det paa Auktion! Saa Turen op langs Skovbrynet følgende Fjordens Flodsnævring med Udblik over Eskildsø, Holmene og Jyllinge-Land i Baggrunden. Man faar rigtig Rendens Stemning, naar en Lystsejler forsigtigt lister op gennem det snævre Farvand, saa tæt til Vinden som muligt, for Kryds kan der ikke være Tale om. Ud for Vorbakke inde i Skoven er der et lille Næs, Vornæshage kalder Fiskerne det, og de kan fortælle, at her var der Sørøvere, da der boede Munke paa Eskildsø. Øverst oppe, hvor Skoven slipper, er der en lille, yderst primitiv Havn for Østbys Fiskere med alt, hvad der hører til: Tjæregryde, Garn og atter Garn, Bundgarnspæle op ad et stort Træ og en lille, rørlunet Hytte; ikke en Sjæl at se, men fin Atmosfære af Ensomhed, Primitivitet og Mandfolkelighed.

Der er i Østskov et Par beskedne Bakkedrag; det højeste af dem, Stibjerg i Skovens nordre Halvdel, er kun godt 19 m højt. Over Bjergets Ryg vokser tyve Meter høje, slanke Bøge med stift opstaaende Fejekost-Kroner. Paa de højeste og yderste Grene gynger hist og her nogle store, uformelige Kvas-Hobe — som Kæmpe-Heksekoste at se til. Heroppe i det grønne Løvhav sejler Hejrenes Reder i den gyldne Foraarsluft, med Vid-

Fra Hejrekolonien i Begyndelsen af Maj.

syn over Fjordens blaa Spisekammer. Majestætisk kommer de gamle Hejrer sejlende paa store, buede Vinger — hjem med Mad; der staar et Gnelder og en Gnaldren ud af Kvas-Hobene, naar de forslugne Unger faar Øje paa de Gamle. Skovens Tag er tæt, og det er vanskeligt at opdage Rederne. Gaa blot efter de Steder, hvor Bund og Planter er som stænket med en Hvidtekost, og hvor der ligger smukke, grønblaa Æggeskaller; men pas paa, nu og da doucher det mildt deroppe fra. Hejrene skader ikke Skoven, som man har villet paastaa — kun Grene lige ved Rederne er ætset døde af Ekskrementerne; og Fuglenes Fiskeri i Stranden gør vist hverken fra eller til, da det mest er Smaadyr, de fisker. Der er sidste Gang i 1927 optalt ca. 100 Hejrereder i Østskov, og deres Antal er næppe blevet mindre.

Hejren er fredet i Yngletiden, og godt det samme, for det er en af vore største og prægtigste Fugle og dens Levevis fængslende at følge. Hør, hvordan en Jæger skildrer dem:

»Det er en Øjenslyst at se disse gamle, fuldt udfarvede Hejrer belyst af den opgaaende Sols Straaler. Som en Hjelmprydelse vajer de lange, blaasorte Nakkefjer for Morgenbrisen. Næbbets hvasse Lanseod lyser som Rav mod den blaa Himmel, og som det skønneste Sølvmor breder de lange, smalle Skulderfjer sig over Ryggens fine, graablaa Farve. Den lange Ormehals lyser som nyfalden Sne, med det sarteste, gullige Skær paa Hovedets Sider, og under den mørke Øjenbrynsstribe funkler det gule

Øje som en lysende Ædelsten. — Pragtfuldere Fugl end en gammel Fiskehejre skal man lede efter blandt alle Danmarks Fugle«. (Vagn Holstein: Fiskehejren.) Paa Sjælland er der kun 6 Hejrekolonier, saa den i Østskov, der er en af de største, kan godt kaldes en Sjældenhed.

Ud af Østskov, forbi den hvide Skovfogedgaard med den store, gamle Eg foran. Maalet er Sønderby, som med et elegant Kast draperer »Sels-Øen«s Bakkedrag. Se den nu rigtigt efter i Sømmene, for det er den nok værd; hvorfor skulde Malerne ellers holde til her med Klassikeren Karl Larsen i Spidsen? Nu maler han fine Landsbybilleder, og ingen forarges mere over hans farvefine Fløjtespiller, der danser op ad Trappen med det skæve Rækværk.

Den straatækte Skole ved Gadekæret og Manden i den, Lærer Chr. Hvid Simonsen, passer godt i Billedet af Sønderby; ind i den gæstfrie Lærerbolig med mange Bøger og Billeder — hvad skal man stille op, naar ens egen Kone maler? — lyder Bruset af Barnestemmer fra Skolestuen; det mærkes snart, at her er den rette Forbindelse mellem Lærer og Børn, den, der holder begge Parters Levetid ud. Og hvem kender ellers ikke den gæve Sønderby-Degn? Som en fortræffelig Skribent er han værdsat af en Masse Avislæsere Sjælland over, i Hillerød som »Onkel Hvid«, i Roskilde som »Farbror Simon«.

Se rigtig paa de gamle Gaarde, de er nok et lille Studium værd, saa forfærdelig mange Aar vil der ikke blive Lejlighed til det.

Den gamle, sjællandske Bondegaard er som Regel fattigt bygget: lerklinede Vægge med daarligt og tyndt Tømmer i Bindingsværket, hvidkalket over det hele og med lune Straatage; naar man nu om Stunder paa Sjælland ser gamle Bondehuse eller Bøndergaarde med optrukket Bindingsværk, er det et Brud paa Traditionen. Gaarden ligger solret: Stuelængen med Ryggen mod Haven i Nord, og Sydsiden med Vinduerne ind mod den lukkede Gaardsplads, saa Beboelsen ligger i Læ og faar mest mulig Sol.

Den gamle Gaard gaar i eet med Naturen, er selv et Stykke Natur, rejst af Skovens unge Stammer, klinet op af Leret og tækket med Markens Straa. Begravet i sine Træer ligger den dér i Landsbyen eller ude paa Marken, en mærkeligt formet Rede for et mærkeligt Dyr. Den firelængede Bondegaard er vokset ved Knopskydning og har taget Form over det Liv og Virke, de skiftende Beboere har udfoldet. Snart hører den Fortiden til; men gennem Aarhundreder var den nøje afpasset efter de Krav, der blev stillet til den. Den var fineste Funktionalisme.

Ikke alene laa Gaardene i bestemt Forhold til Verdenshjørnerne, ogsaa Længernes indre Indretning og Stuernes Møblering fulgte en bestemt Plan. I de gamle sjællandske Gaardes Dagligstue, hvori Bonden, hans Familie og Tyende spiste, arbejdede og sov, stod der altid to Alkover eller Himmelsenge ved Indervæggen mod Haven og et Langbord med Langbænk og Bordendebænk henne ved Vinduerne. Der gives kun een

Sønderby; til venstre Skolen.

Afvigelse herfra, nemlig to Borde i Flugt med hinanden og adskilte ved en Folkebænk. Denne Ordning er karakteristisk for Hedeboegnen mellem København, Roskilde og Køge. Den almindelige sjællandske Skik er derimod raadende i Horns Herred.

Vilde man, i Haab om at finde disse gamle Indretninger, gaa inden for i et Par Gaarde østlig og vestlig for Fjorden, bliver man skuffet; overalt er det gamle Inventar sat paa Porten. Man maa vente, til man kommer til Roskilde, hvor der i Museet findes baade en Hedebostue og en Hornsherredstue, den sidste i Forbindelse med en Rekonstruktion af et gammelt Skorstensrum og et Bryggers.

Gaa Turen ud ad den sydvestre Vej og oplev et lille Eventyr: En Husmandsdreng fra en straatækt Hytte i Sønderby drog til London, blev Storimportør af danske Æg og trekvart Englænder. Men intet er dog som det danske Sommerland; ved den skønneste Udsigt i hele Verden bygger man sig som Rigmand et lille, hvidt Sommerslot med rigtigt Taarn, og oppe i Taarnet sætter man en Indskrift, en Strofe oversat fra Runeberg:

Og her, og her er dette Land,
vort Øje ser det her;
vi kunde strække ud vor Haand
og vise over Sø og Strand
og sige: se nu dette Land,
vort Fædreland det er!

Sønderby Havn.

Tag Plads under Ægmandens høje Hæk og bliv der længe. Bagefter Turen ned til Landingsstedet; igen en lille, hjemmestrikket Natur-Havn. Det er ikke saa længe siden, der blev drevet Fiskeri herfra og Motorbaaden fra Roskilde lagde til her. Sønderbyerne ligger ad Søvejen kun en halv Snes Kilometer fra Domkirkebyen og vil hellere end gerne derned engang imellem. Hvorfor kan de ikke faa Lov?

I det nærliggende Østby boede Henrik Pontoppidan et Par Aar sammen med sin første Hustru, Mette Marie Hansen — »den kønne Pige fra Aaskildegaarden« kalder Vilhelm Andersen hende —, en Datter af »en af Horns Herreds ældste og mest ansete Slægter«. Nogle Aar tidligere havde Pontoppidan tilfældig truffet den unge Pige ved en Grundlovsfest i en af Skovene i Horns Herred og lagt Mærke til hende paa Grund af »hendes egenartede Ansigtstræk og Skikkelsens usædvanlige Rankhed«. Senere var hun kommen til hans Broder Morten Pontoppidans Højskole i Hjørlunde, hvor han var Lærer; det blev til Forlovelse, og ved Juletid 1881 giftede de sig. Da Pontoppidan var bleven ked af at være Højskolelærer, flyttede Familien i 1884 — der var i Ægteskabet kommet to Smaapiger — til Hustruens Hjemegn. I Østby lejede han en lille Husmandshytte med kun to Stuer og et Køkken; her arbejdede han med sit Forfatterskab og omgikkes nu og da Egnens Husmænd og Fiskere. Scenerierne i de første smaa Bøger, bl. a. »Fra Hytterne«, der er tilegnet Venner i Østby, og ikke mindst i den store Roman-Trilogi »Det forjættede

Hovdiget om Selsøs Marker.

Land«, er hentet fra Selsø-Østby Egnen. Vidste man ikke i Forvejen en Del af dette, har Pontoppidan selv i de to sidste Bind af sin Selvbiografi »Arv og Gæld« og »Familieliv« givet os Nøglen. I Østby-Tiden døde det ældste Barn og blev begravet paa Selsø Kirkegaard.

— — —

Det er ikke til at tage fejl af, hvor Herregaarden Selsøs fordums Hovmarker begynder. Stedet hedder endnu Højetornsled efter det Led, der engang lukkede mellem Fæstebøndernes Jord og Herremandens. Stengærdet, det gamle Hovdige, hvor er det godt: dejlige, vejrbidte, forvitrede og lavbevoksede Sten, Planter og Dyr. De nervøse, hastigt smuttende, farvestraalende Firben og de dybt brummende Humlere har deres Huler her. Alle Stenene har før været drysset ud over Herregaardsmarkerne; møjsommeligt har Hovbønderne om Vinteren maattet slæbe dem sammen paa Sluffe og stable dem til Dige. Skulde der mon ikke mellem de mere almindelige, skandinaviske Gnejser og Graniter kunne hittes en Ledeblok, der vilde fortælle, hvor Bræen i sin Tid hentede den.

Dernede ligger en stor, tung, rød Kasse. I side Engdrag, Rest af en gammel Vig fra Fjorden, har man lagt Borgen og yderligere værnet den bag en Vandgrav. Først var det de Roskilde-Bisper, der ejede Selsø, saa gik den efter Reformationen til hin Konge-Yndling, om hvem det er sagt, at han kom som en Ulv, levede som en Løve og døde som en Hund; forlængst hviler Kansleren Anders Barby fredeligt under sin Gravsten i

Selsø; til venstre Hovedbygningen.

Roskilde Domkirke, hvor Fødder arbejder paa helt at udslette hans Billede. Det var en Ulfeld, der 1576 byggede det nuværende Selsø, dengang et straalende Slot, en af Landets første Renæssance-Bygninger, med højtrejste, svungne Gavle, et stateligt Borgtaarn med gylden Vindfløj og Façaden opdelt med hvide Gesimsbaand. 1720 gik Gaarden over til Familien v. Plessen, som endnu ejer den tilligemed Eskildsø, Bognæs Skovene og Herregaarden Lindholm ved Lejre Vigens Bund. Den første v. Plessen pillede Pynten af Hovedbygningen, saa den blev til det enkle Hus af i Dag, men ombyggede til Gengæld i 1734 en lille Portbygning til det fine Barokhus i to Stokværk og med Mansardtag. Fra Portrummet er der Nedgang til en mørk Kælder; den udpeges som det fordums Hundehul, Herremandens uhumske Bondefængsel.

For nogle Aar siden kunde der faas Adgang til Selsø, som i mere end 100 Aar har staaet ubeboet, og det var nok værd at gaa gennem de højloftede Sale og se paa de store, rutineret og flot udførte Væg- og Loftmalerier, malede af Henrik Krock († 1738). En Dag maatte der siges Stop med Besøgene, efter at Malerierne to Gange var blevet molesteret, ved at mindre begavede Personer havde skaaret Stykker ud af dem. Torneroseslottet blev lukket. Senere blev Malerierne taget ned, restaureret og hængt op paa Lindholm. Selsø skal bevares som Bygnings-Monument, og Ejerne er forpligtet til at holde det under helt Tag, men ellers faar Huset Lov til at passe sig selv og bruges nu delvis til Magasin.

Selsøs prægtige Barok-Portbygning. Over Portens Sandstensforsiring er Plessen- og Skeel-Vaabenet anbragt.

Selsø har sin mærkelige Krønike. Der er først Mogens Ulfelds Børn, som holdt »frisk Hus paa Selsø«, som Christian IV pænt udtrykte sig om deres ryggesløse Leben. Saa er der den unge Komtesse v. Plessen, som skal have myrdet sin Mand i Ægtesengen og kastet hans Lig gennem Vinduet ned i Voldgraven — vistnok en fæl Skrøne, men ikke des mindre optræder hun om Natten paa Slottet som »hvid Dame«. Endelig er der den gamle Enke-Geheimeraadinde v. Plessen, Slottets sidste Beboer, »gennemfuret af bekæmpet Sorg« over Sønnen, som sammen med sin Kone, Opvartningspigen fra Gæstgivergaarden »Prinsen« i Roskilde, huserede med Drik og Dobbel paa Lindholm, indtil Døden tog ham i en ung Alder. (Danske Herregaarde, »Domprovsten i Roskilde«.)

— — —

Selsø Kirke ligger helt alene, højt løftet over Søen paa sit Bakkedrag. Ringeren boer i Østby, saa det er vist kun de mest energiske, der skal indenfor. Det er en gammel Kirke fra Begyndelsen af 1100erne, bygget af Kamp og Fraadsten. Meget ejendommelig er den næsten cirkelrunde Korrunding; den er helt af Fraadsten, kun lidt kedeligt restaureret. Oprindelig har Selsø været en Rundkirke; det kan ses paa den indvendige Side af Skibets Østvæg, og Udgravninger uden for Kirken har vist det. Paa Kirkeloftet har Nationalmuseet fundet et af sine fine Stykker, den fornemme Selsø-Madonna fra 1200-Aarene.

Selsø Kirke.

Nordlig ses den store Skuldelev Aas, delvis beplantet; ogsaa Skaaret i Aasen ses tydeligt.

Engang — fortæller Sagnet — kom Hellig Olaf sejlende ind ad Fjorden, da en Troldkvinde, som sad paa en høj Skrænt Nord for Østskov, haanede ham og raabte:

»Sct. Olaf med dit røde Skæg,
du sejler for nær min Kældervæg!«

Men Olaf lod sig ikke det sige, han raabte tilbage:

»Hør du Kælling med Rok og Ten,
der skal du sidde og blive til Sten.«

Og i det samme lagde han Roret om og styrede Skuden lige mod Bakken, hvor Troldkællingen sad, og det med saadan Kraft, at det store Skaar i Aasen fremkom og Selsø Sogn blev skaaret af fra Horns Herred som en Ø. Troldkællingen blev til en stor Sten, der indtil for nogle Aar siden laa ved Aasen. Samtidig udsprang der tæt ved Skaaret en Helligkilde, Sct. Olafs Kilde; ved den var der Valfarter og Kildemarkeder Sct. Hans Aften endnu i 1870erne. Ja, selv i dette Aarhundrede har Syge søgt til Sct. Olafs Kilde og er bagefter kommet til Skuldelev for at bede om Tilladelse til at blive Sct. Hans Nat over i Kirkens Vaabenhus — et lille Træk, der med eet Slag fører os tilbage ikke alene til Middelalderen, men

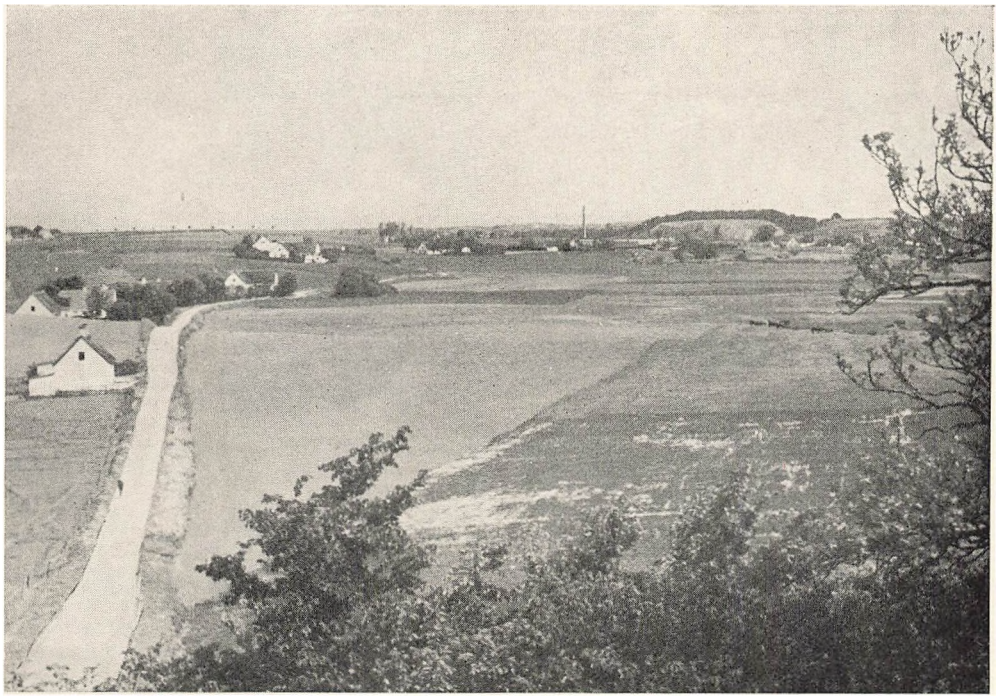

Udsigt fra Selso Kirketaarn mod Skuldelev Aas og Olaf-Skaaret.

helt ned i Oldtiden. Den hellige Kilde er nu i en stensat Brønd; en Pengeblok fra 1664 staar ved Siden af den.

Selsø Sø er en Herlighed for Fuglevenner; den er mere end det — et Reservat og Reservoir for Fugle. Det er den, der forsyner Roskilde Fjord med dens rigelige Bestand af Ænder. Søen er en Rest af det gamle Sund, der afskar Selsø fra Horns Herred. Den er paa ca. 170 ha, men den har været større endnu; ved at uddybe Afløbet ud til Selsø Møllekrog er Vandstanden bleven sænket. Det er gaaet noget ud over den før saa rige Fiskebestand, men dog ikke værre, end at et Par Roskilde-Fiskere endnu kan drive Erhvervsfiskeri i Søen. Den lavere Vandstand har bragt Groning i Rørholmene, og nye er kommet til. Det giver godt Rørskær til Glæde for Ejeren og rigt Fugleliv til Glæde for alle Naturvenner.

En blændende Foraarsdag med høj og klar Himmel ligger Vandfladen staalblaa med smaa krappe, skumbræmmede Søer; derude i det blaa blinker noget hvidt, usandsynligt hvidt, hvidere end Skum: Selsøs vilde Svaner. — Danmarks Svaner er en lille Historie for sig. De har Hjemstavnsret hos os fra urgammel Tid. Stenaldermanden har jaget dem. Naar H. C. Andersen skulde finde det helt karakteristiske Træk fra vore Kyster, sang han om den »danske, friske Strand med vilde Svaners Rede«. Og saa var dette prægtige Billede nær ved at forsvinde. Hensynsløs Jagt var paa et hængende Haar lige ved at udrydde den vilde Knopsvane som Ynglefugl her i Landet.

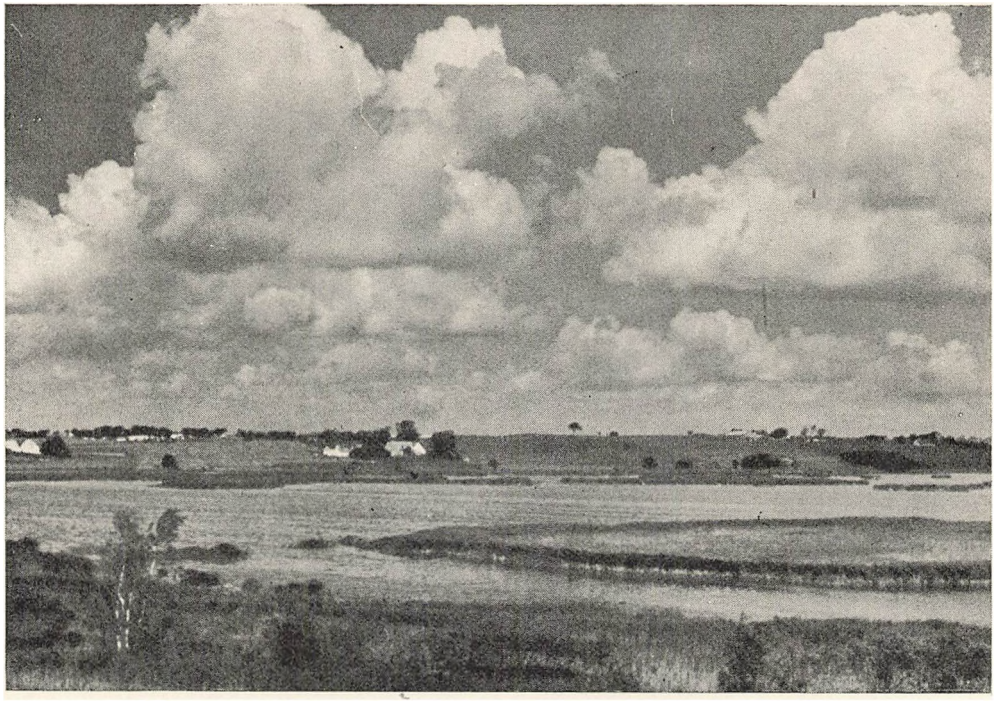

Selsø Sø.

Omkring 1920 var der kun 2—3 ynglende Par tilbage, der holdt til i Nordøstsjælland; det var kun et Tidsspørgsmaal, naar ogsaa de vilde være bortskudte. Saa kom Fredningen i 1926. Forbavsende hurtigt tog Svanerne til i Tal, og nu ruger de igen rundt om ved vore Kyster. I Roskilde Fjord, hvor de før knapt kendtes, er de nu saa talrige, at store Flokke paa op mod et halvt Hundrede hører med til Fjordens Hverdag. Ja, saa mange er der blevet, at Jægere og Naturvenner begynder at tale om, at Fredningen godt for en Tid kunde ophæves. I Selsø Sø, Svanernes bedste Rugeplads ved Fjorden, er Fredningen allerede delvis hævet, da det er blevet tilladt at borttage deres Æg for at regulere lidt paa Bestanden.

Paa Rørholmene i Selsø Sø findes der vel nok en halv Snes Svanereder. Man kan kun naa ud til dem ved at vade eller med Baad; en Svanerede er ellers nok værd at se, den er af Omfang som et stort, rundt Spisebord. Desværre er Svanerne krasbørstige: paa den Rørholm, hvor et Svanepar har slaaet sig ned, taales ikke andre Fugle. Færre Svaner i Selsø Sø vilde give bedre Betingelser for de mange andre Fugle, der holder til i dette vidunderlige Reservat.

Er Svanerne ikke sjældne mere, saa er Graagæssene det; Kolonien af rugende Graagæs i Selsø Sø kalder Ornitologer langvejs fra hertil. Det er med Graagæssene som med Svanerne, de hører fra gammel Tid hjemme her i Landet, men er ved at blive forjaget. Er man heldig, kan man om Foraaret træffe græssende Graagaase-Familier i Engene ved Selsø Sø; men

Sænkningen i »Klinten« ved Selsø.

de er sky og uhyre vagtsomme; der skal ikke meget til, før de staar til Søs, først Gaasen, saa Gæslingerne og bagest som Dækning for Tilbagetoget — Gasen, og i samme Formation ror de bort. Pragtfuldt ogsaa at se de store, smukke Dyr i kredsende Flugt over Søen.

Her er Graaænder i Massevis, Skeænder og Troldænder, her er Blishøns og Rørhøns, og den morsomme, toppede Lappedykker, som har Ungerne paa Ryggen, naar den dykker ned. Her er Rørdrummen ofte hørt; man ser den ikke, men hører Sommeraftener dens kraftige Parrings-Lyde. Christian Winther lader Rørdrummen pauke, mens Anders Bording synger: Hør Rørdrummen i de Rør sin hule Bas udsnurrer. Den sjældne Knarand, der ellers kun findes i Gyrstinge Sø, er ogsaa her. Tæt ved, i Møllebankens Rævegrave, ruger Gravanden, den mærkelige Fugl, der ikke alene dristigt tager de forladte Rævegrave i Besiddelse, men endog giver sig til at ruge i samme Hus som Mikkel. Gravanden slaar sig ned i et af Gravens saakaldte »blinde Rør«, en lukket Gang, Ræven har gravet sig til at gaa baglæns ned i for at have Ryggen fri, naar Fjenden, Gravhunden, truer den med Besøg.

Og saa er der i Selsø Sø Maager i Massevis; der kan om Foraaret med Lethed tages et Hundrede Snese Æg ude paa Rørholmene.

Syd for Selsø Sø løber en Landtunge ud i Bredvig. Den afskærer Selsø Møllekrog og ender i Skrivernæbbet, der paa en Maade fortsættes som Kragerev, for ovre paa Bognæs-Siden at dukke op i Morænebakkerne ved

Selsø Møllekrog.

Færgebro. Brat rejser sig fra Skrivernæbbets Strand, til godt 24 Meters Højde den store Bakkeknude »Klinten«, kendelig langt borte fra paa sin Paryk af Skovfyr og sit store Grusgrav-Saar. Oppe i »Klinten«s Hat har der engang staaet en anselig Sø; nu er største Delen vandet af gennem et Skaar i Klinten, og der er dannet en lun Gryde med saftigt Enggræs og et Vandhul. Man skal ikke stoppe op her, men bestige »Klinten«s Top og gaa til dens yderste Rand. Sid under de sagte susende Skovfyr og se næsten lodret ned i Fjordens klare Vand — foran ligger Vidsynet: til Gershøj og Bognæs, ned mod Herslev Land og helt ind over Bakkedragene bag Lejre Vig.

I Selsø Møllekrog er der endnu Minder fra den Tid, da der var ordentlig Sejlads paa Fjorden. Anløbsbroen er der og Huset, hvori der var Pakrum i den ene Ende og Lejlighed til Skibets Fører og Maskinmester i den anden. Det var dengang gamle »Hornsherred« hyggeligt puffede afsted med Kul under Kedlen og lagde ind i Møllekrog, ved Gershøj, Boserup og Roskilde. Senere kom »Pilen«, som paffede rundt med Petroleum i Motoren og havde Rute mellem Sønderby, Gershøj, Lyndby og Roskilde.

— — —

Skibby, Horns Herreds ukronede Hovedstad, var en kortere Tid i tidlig Middelalder Købstad og en halv Snes Aar i vor Tid Stationsby. Det var paa den famøse Midtsjællandske Bane eller Hornsherredsbane, der aldrig blev bygget færdig, saa den kunde komme til at forbinde Helsingør

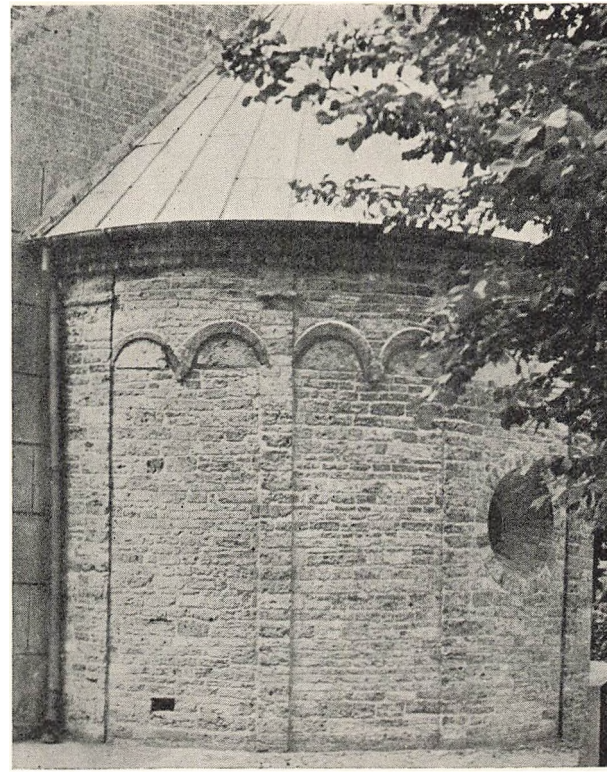

Skibby Kirkes Apsis er opdelt ved Pilastre og prydet med en pæn Rundbuefrise. Roskilde Domkirke Nr. 2, Fraadstensbygningen fra ca. 1080, har sikkert været Forbilledet for Skibby Kirke.

med Ringsted; bl. a. derfor gav den dundrende Underskud og blev nedlagt. Fra Jernbane-Tiden er der Posthuset, den forhenværende Stationsbygning, og fra Købstad-Tiden den store, toskibede Kirke. Den er udvendig helt ødelagt af Cementpuds. Forbrydelsen blev begaaet i 1868, men i 1904 blev Korrundingen befriet. Hvor er den dog herlig i hele sin Opbygning; dog mest af alt fængsler det dejlige Materiale, Fraadstenen, spillende i graalige, brunlige, rødlige, grønlige, ja blaalige Farvetoner — en Fest for Øjet. Inde i Kirken de berømte Kalkmalerier i Korrundingen: Kristus som Verdensdommer omgivet af Evangelisterne og deres Symboler, en højtidsfuld, romansk Fremstilling fra første Halvdel af 1100-Aarene. Paa Korhvælvene ses bibelske Scener og Sct. Mortens Legende, og paa Korbuen Dødens Triumf. Billederne er fra 1300erne, daarligt tegnede, men levende og dramatiske, dekorative og af stor, kulturhistorisk Interesse. Disse Billeder er ikke med Urette blevet benævnt biblia pauperum (de Fattiges Bibel); de fortalte nemlig paa særdeles haandgribelig Vis Katekismus til Godtfolk, som ikke kunde læse. Se blot til Fremstillingen oven over Korbuen: tre stolte Konger med Jagtfalke paa Hænderne rider frem til Livets Lyst, men foran griner tre uhyggelige Benrade dem i Møde. Man behøver saamænd ikke at læse Indskriften; tilstrækkeligt tydeligt raaber de tre Dødninge deres memento mori til de Levende: Se, hvad vi

Kongerne i Skibby Kirke.

nu er, og hvad vi engang var. Endnu mere letfatteligt er Billedet af de Fordømtes Pine i Helvedes Flammer.

Nogle af Billederne blev, som de første herhjemme, istandsat allerede i 1855; andre blev atter overkalkede, men Kopier af dem ses paa Væggene i et af Rummene i Nationalmuseets Middelalder-Samling. I en lille Niche i Kormuren hænger et middelalderligt Røgelsekar. I et andet nu tilmuret Rum fandtes i 1650 Reformationstidens mærkeligste Bog, det latinske Manuskript til Poul Helgesens levende fortalte og stærkt personlige Samtids-Historie, Skibbykrøniken (oversat af A. Heise 1891).

Sydvestlig for Skibby, i et herligt kuperet Terræn, ligger der en gammel, ca. 28 ha stor, forvokset Park, kaldet Lindegaardens Have, Resterne af et storslaaet Anlæg, som skyldes Finansmanden, den senere Direktør for Øresundstolden, Nicolai Abraham Holten († 1850). I 1810 købte han Herregaarden Krabbesholm samt en Bondegaard ved Skibby, der hed Lindegaarden, og anlagde ved denne en Park i Tidens romantiske Stil med Granebakke, Spurveskjul, Hjorteindelukke og Hundebakke, med Tusindetrinstrappen ned til den lavtliggende Dels Moser og Damme, hvor der anlagdes Kanaler med hvide Broer over. Videre var der en kunstig Kæmpehøj med tilsvarende Tragt ned i Jorden, Sneglebrønden, med stensat Spiralgang lige til Bunden. Fra et højtliggende Lysthus, bygget som et græsk Tempel og beklædt med Tusinder af Grankogler, var der Udsigt helt til Roskilde Domkirke. Lindegaardens Have var berømt i Datiden;

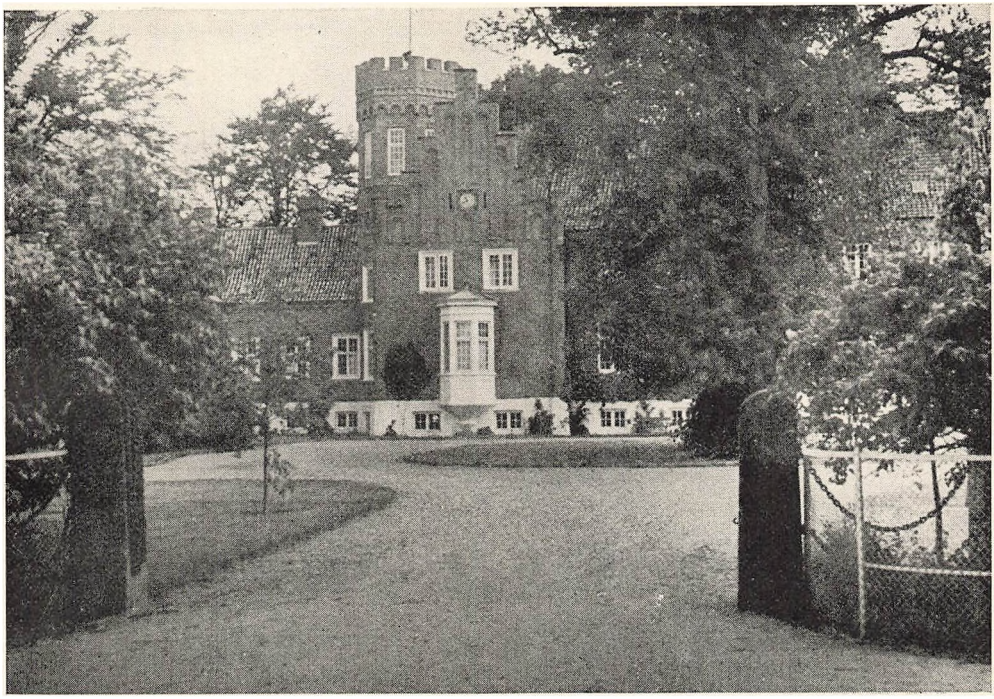

Krabbesholm.

Ved Krabbesholm Skov, i Baggrunden Bavnehøjen.

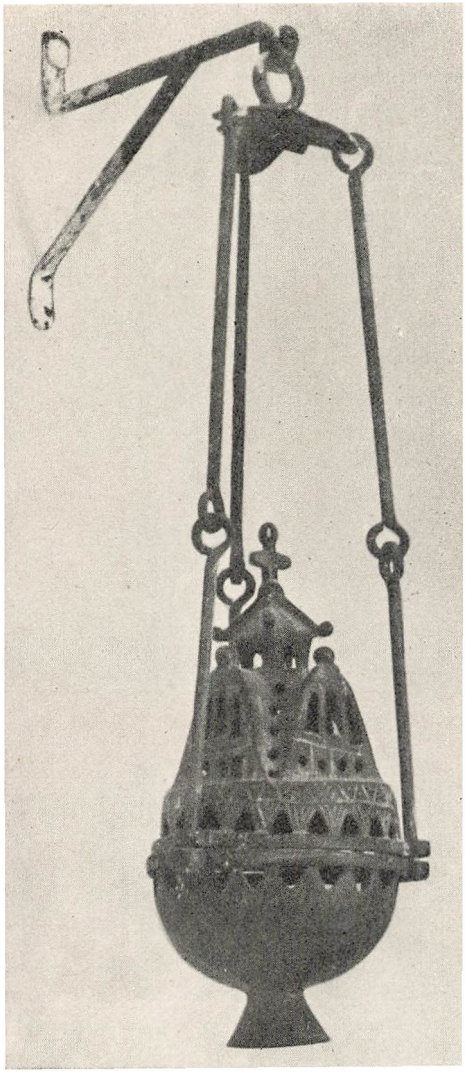

Røgelsekarret i Gershøj Kirke er af Malm. Udsmykningen paa Laaget skal symbolisere det himmelske Jerusalem. Ved Brugen anbringes i Skaalens Bund et Metalkar med glødende Trækul, og over disse drysses Virakkornene. Naar Karret svinges, stiger Røgelsedampene op gennem Hullerne i Laaget. Røgelsen er et Tilbedelsens Tegn, den indvier og renser, og er en Mindelse om Røgofret i Israels Tempel.

forlængst er den uden Røgt, men skøn endnu i sit Forfald. (Sofie Holten i Aarbog for Københavns Amt 1925.)

En smal Skovstribe med en Spadseregang, Langskoven kaldet, ogsaa et Værk af Holten, fører fra Lindegaardens Have til Krabbesholms Park. Herregaarden er først oprettet 1673 af Jorderne til en Landsby, som var lagt øde i Svenskekrigen. Den nuværende Hovedbygning er opført 1853 i engelsk Nygotik. Ejeren, Direktør Julius Christensen, har ladet foretage Tilbygninger til Hovedbygningen, indrettet en Mønster-Avlsgaard og ladet alle sine Marker lukke med kostbart Vildthegn. Her kan man se, hvordan en Nutids-Rigmand har indrettet sig.

Vejen til Gershøj er hegnet med duftende Hvidtjørn; der staar fra

Bovelsgaard i Gershøj.

dem en Em af Vellugt og Sødme, en sommerlig Summen af Bier, et Kvidder af ivrige Smaafugle. Snart aabnes Udsynet over Bredvig, og man kan nikke genkendende til »Klinten« ved Selsø. Saa viser Bredningen sig for Blikket, set fra en helt ny Kant. Vejen svinger, og foran ligger Gershøj Kirke som en Vagtpost ved Byens Udkant. Det er en romansk Fraadstenskirke; der er endnu de gamle Munketegl paa nordre Halvdel af Taget. Inde i Kirken: muret Alterbord, der staar udækket, Prædikestol fra 1625 fra Brix Michgells Værksted i Roskilde, middelalderligt Røgelsekar fra 1200-Tallet og romansk Granitfont. I nordre Korvæg er der en tilgitret Aabning, nu tilmuret udvendig; den kaldes Spedalskhullet. I Middelalderen skal Egnens Spedalske have staaet uden for paa Kirkegaarden og gennem Hullet i Muren kunnet høre Messen.

Østlig for Kirken fører en Sti ned til en gammel Helligkilde, Sct. Laurentii Kilde, en stensat Brønd, hegnet af en Hæk. Endnu omkring Midten af 1800erne var der Kildemarked i Gershøj med Telte i Kirkestræde og Mjødudskænkning i Vissegaard. Kirken stod aaben for de Besøgende, som ofrede i den jernbundne Blok. Længe efter, at det var Slut med Markedet, kom der Sct. Hans Aften Folk til Kilden for at blive helbredte ved at drikke af den og bagefter lægge deres Offer i Kirkeblokken.

Gershøj er Bondeby og Fiskerleje, for Tiden Bredningens eneste

Anløbsbroen ved Gershøj.

Havneby, med daglig Baadforbindelse til Roskilde om Sommeren. Vejen fra Gershøj til Sæby kan lægges over Krabbesholm Skov; en Markvej forbi smaa, hvide Huse bliver til en Sti langs Herregaardens Jorddige, beplantet med Syrener, og ender ved en Udsigts-Bænk i Skovbrynet. Nord for Skoven ligger Oldtidshøjen Sofiehøj; tidligere var det en Bavnehøj og hed saadan, siger gamle Folk paa Egnen; men den fik Navnet Sofiehøj efter Kammerherre Juhls Mor, som holdt saa meget af at sidde her. Kammerherren var den forrige Ejer af Krabbesholm. Gennem Skoven forbi »Holtenminde«s Smaasteder til Sæby. Man kan ogsaa tage Hovedvejen; en Tid er der Udsyn over Fjorden mod Bognæs Skovene, saa drejer Vejen ind i Landet, et bølget og frodigt Land. Foran synes der at ligge en lille Skov; det er Sæby, den smukkeste af Horns Herreds mange, hyggelige Landsbyer, der helt skjuler sig i store, gamle Træer.

Sæby er N. A. Holtens By. Der staar ikke nogen Mindesten over ham — det skulde da være Gaardmand Lars Pedersens Gravmæle; men hele Byen fortæller om en stort anlagt Mand, rig ved Menneskelighed og sandt Borgersind. Da Holten overtog Krabbesholm Gods, var Sæby og Gershøj i en ynkelig Forfatning, men han fik snart sat Skik paa det hele. Bønderne fik Hjælp til at faa deres usselige Gaarde og Huse rejst til anstændige Boliger. Holten var Plantnings-Mand om en Hals; foruden Lindegaardshaven har han anlagt Krabbesholm og Saltsø Skovene. Han lærte Bønderne at lave Haver og gav dem Frugttræer, han sørgede for Læ-

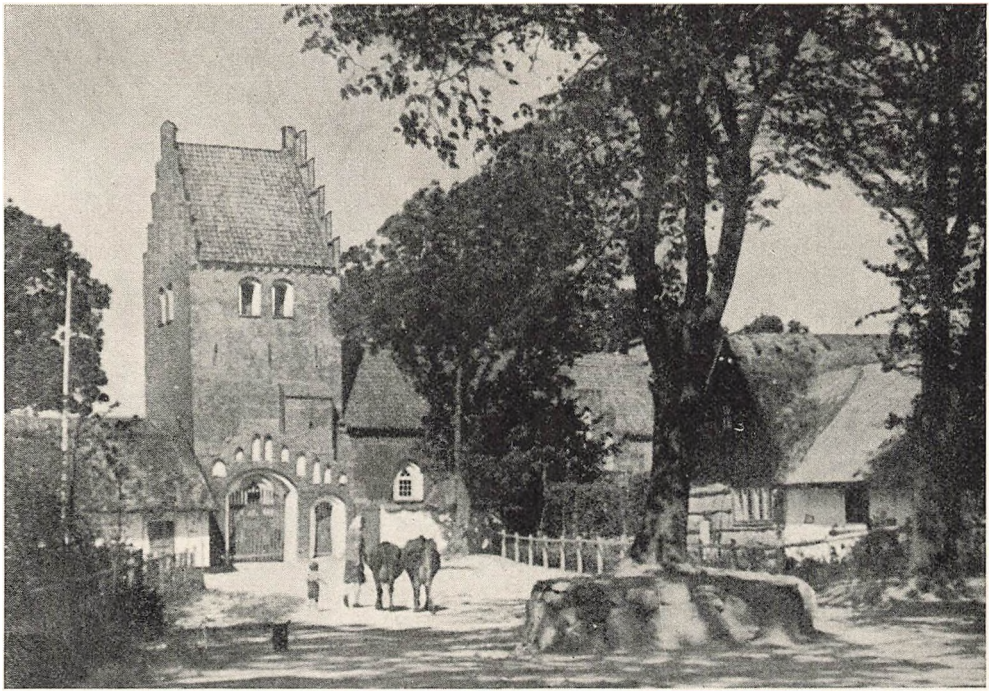

Gershoj Kirke.

plantninger, der nu er blevet til de Lunde, hvis Løvmasser luner Byen. — Mellem Stengærder paa begge Sider af Vejen, som overskygges af høje Elme, kommer man ind i Sæby, Stengærdernes, Havernes og de lune Kroges By. Den store, bredkronede Lind paa den centrale Plads ved Gadekæret maa være en Ætling af det Træ, der skyggede over de Sæby Bønder, naar de samledes til Bystævne for at forhandle om deres Bys Anliggender. Forbi Smedien og det gamle Hus, med Dørhammer og et blyindfattet Vindue, ved et Tilfælde endnu bevaret, naar man op paa Hovedgaden og til Kirken.

Juleaften 1823 styrtede en Del af den gamle Fraadstenskirke ned; men straks var Holten som Kirkens Ejer parat til at genrejse den, endog i udvidet Skikkelse. At Resultatet blev uheldigt, en helt forvansket Bygning, skalmuret med smaa, gule Sten i kedsommelig og mærkværdig stiv Nygotik, kan dog ikke bebrejdes Holten; det skyldes Tidens Mangel paa Forstaaelse og Respekt for Middelalderens Byggeformer. Holten vilde have det bedste og henvendte sig til en af Tidens fineste Arkitekter, den ellers saa fortjenstfulde Jørgen Hansen Koch. Kirken blev ved Hjælp af to Korsarme gjort større. Desværre kittede og hvidtede man indvendig alle de gamle Former bort, saa Rummet blev stift og køligt. Dog er Kirkens Indre af en ganske pompøs Virkning, en københavnsk Vor Frue i beskeden Miniature-Udgave og ejendommelig ved det gennemførte Empire-Udstyr: Orglet, den cylinderformede, helt glatte og hvidlakerede Prædike-

Ved Gadekæret i Sæby.

stol og den mærkelige, men egentlig ikke uskønne Messing-Døbefont, der kan minde om en Visitkortskaal fra Klunketiden — i Kæmpeformat. Prædikestolen og Døbefonten er tegnet af G. F. Hetsch, mens Orglet er nyt og har erstattet en tidligere Herskabsstol. Altertavlen er et Maleri af Eckersberg. Paa Skibets Vægge to Relieffer af H. V. Bissen: Kristus og de smaa Børn, samt Kristus opvækker Lazarus. I et Skab i Koret opbevares Altersølv og Kristentøj, gamle Daabsdragter og Daabshuer, og i nordre Korsarm er der opsat en Mindetavle over Oluf Rosenkrantz til Egholm, der oprettede Krabbesholm; paa Væggene Kisteplader fra gamle, adelige Begravelser. Kirkens Tidspræg er ført igennem lige til Udstyret af Fattigbøssen i Taarnrummet. Og man genfinder det i den smukke Gravsten over Gaardmand Lars Pedersen i Kirkegaardens nordøstre Hjørne, med arkadisk Relief og tilsvarende Indskrift, karakteristisk for de skønne Følelsers Tid.

Holten har desuden 1830—31 bygget det fornemme Skolehus med den lille Tagrytter, hvori der oprindelig har hængt en Klokke, og rejst de tunge Monoliter som Portsten. Og det skulde gaa mærkeligt til, om ikke ogsaa Holten har haft en Andel i, at Præstegaarden i Sæby er bleven saa smuk og anselig; den er opført 1826, oprindelig som en firelænget Gaard. Syd for Krabbesholm Skov ligger der en Samling kønne Bondehuse. De er opført af Holten til hans Arbejdere paa Krabbesholm; til hvert af Husene er der et Tilliggende paa godt 2 ha. De bærer Navnet »Holtensminde«,

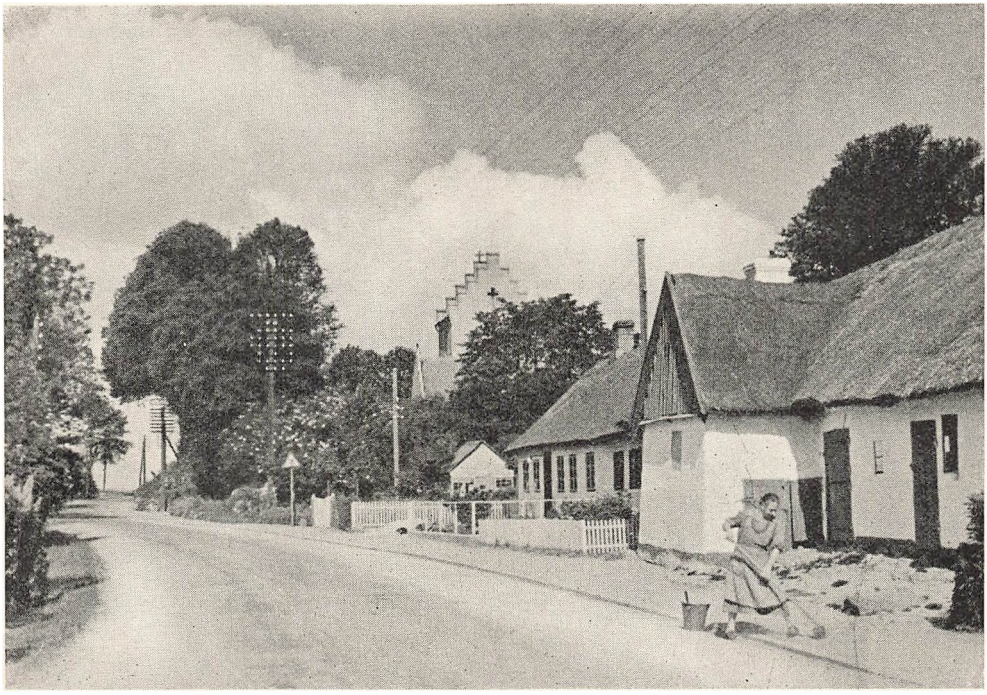

Sæby Gade.

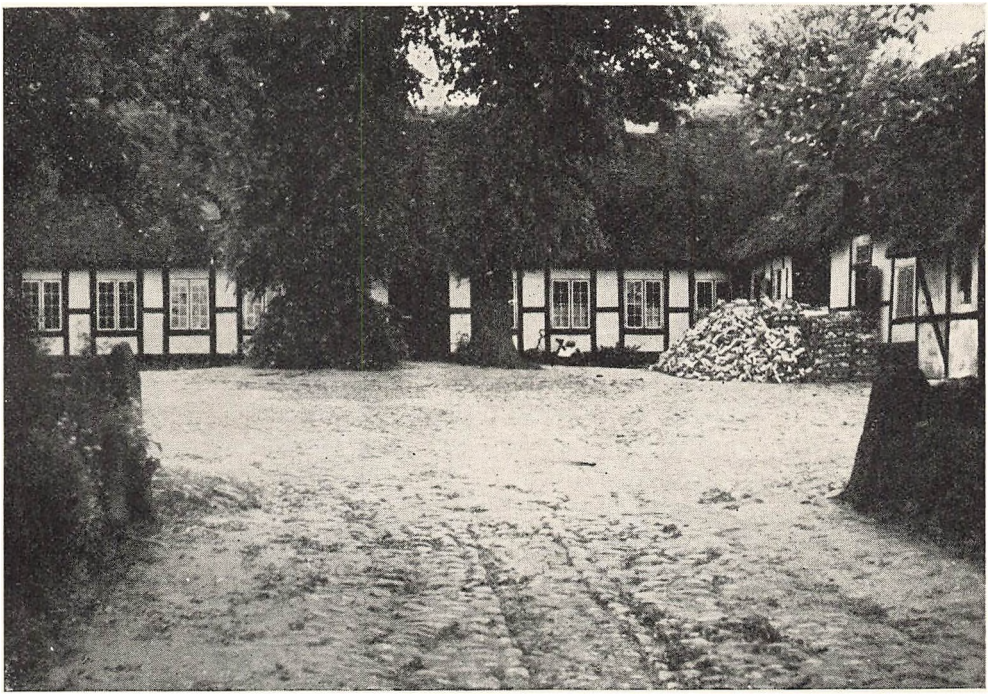

Sæby Præstegaard.

Fra Stengærdernes By.

og bedre Mindesmærke kunde denne Mand ikke have faaet, om hvem det engang er skrevet, at hans Valgsprog burde have været: Kærlighed til alt og alle.

N. A. Holtens eneste Søn, Hans Christian Holten, valgte til Forundring for Samtiden at studere Teologi. 1827 udnævntes han til Sognepræst for Skuldelev og Selsø Menigheder og beklædte dette Embede til sin Død i 1873. Præstegaarden i Skuldelev var gammel og brøstfældig; men det var der Raad for. N. A. Holten lod den rive ned og i Stedet opføre en meget anselig, firelænget Gaard med et stateligt Stuehus, grundmuret og teglhængt. Denne Præstegaard brændte i 1841, men genopførtes i nogenlunde samme Skikkelse.

— — —

Vejen gaar sydpaa til Lyndby. Omkring Ørbæk, hvor Stenalderfjorden sendte en lille Vig ind, er der Spor af Køkkenmøddinger. Tæt Syd for Bækken ligger Roskildes Feriekoloni »Roar«. Den er selvejende og drives ved Overskuddet fra Roskildes aarlige Byfest. I »Roar« nyder efter Tur 225 Børn fra de kommunale Skoler Solen og Vandet. Paa denne Strækning skal man tage Udsigten over den brede Del af Lejre-Vig mod Hyldeholm og Langholm og Bognæs Vesterskov i Baggrunden, for snart borttages det aabne Udsyn af Bebyggelsen og Beplantningen paa den smalle Kyststribe; nu og da aabner der sig et Kik, og man har det storslaaede Syn af de stærke Bakkedrag, der skovklædte rejser sig ved

Hus i »Hollensminde«.

Bunden af Lejre Vig. Det samme Udsyn og mere til har man fra Bavnehøj (med Vandværket), Vest for Lyndby. Ved Højen staar en Genforeningssten. De, der har Sans for den Slags, vil finde Bagsiden mere interessant; den er nemlig propfuld af de ejendommelige, runde Huller, der menes at være gnedet ind i Stenen i yngre Stenalder, og som udlægges enten som Frugtbarheds- eller som Ild-Symboler.

Roskilde Fjord er ikke noget nemt Farvand at færdes i for større Skibe, mange Steder er der lumske Grunde, baade Sand-, Sten- og Kalkgrunde, og Smaaholmene gør det ikke lettere. Men Lystsejladsen bliver morsommere, man maa kende sin Fjord og ikke sidde og sove ved Rorpinden. Den gennemsnitlige Dybde i Fjorden er 4—5 m, selv ude i Bredningen er der ikke mere Vand; derimod er der enkelte Steder nogle mærkværdig dybe Huller som »Dybet« paa 14 m inde i Kattinge Strand og det cirkelrunde Hul »Brønden« paa 24 m Syd for Langholm i Lejre Vig. Her ligger ogsaa, Øst om Langholmen, Tretten-Favne-Renden.

Fiskerne har deres private Kortlægning af hele Fjorden med en Masse snurrige og fortællende Navne. Grunde kaldes enten Grund eller Flade, Jord, Tue og Hat, saasom Veddelev Flade ud for Risø, Vestre Tue lidt nordligere, samt Jernhatten og Kirkejorden sydvestlig og sydlig for Veddelev-Land. Andre Grunde har Dyrenavne, som Ræven vestlig for Færgebro, Uglen i Uglekrog ved Bognæs Vesterskov og Musen i Inderbredning ud for Kællingehagen. Af tydelig hjemmegjorte Navne er der Per Pæs' Hul

Fra Lyndby Kirke, ud over Lejre Vig.

og Boel Matis' Hul samt Mortens Rende og Stenen Bent Væver. Andre Navne maa være rene Lydnavne som Grunden Dutten og Stenen Russen eller Bullebøvse, som man let kan paasejle, hvis man kludrer.

Bunden af Lejre-Vig er et intimt Møde mellem Land og Vand: side og saftige, grønne Strandenge og smaa Rørholme, der ser ud, som om de kommer og gaar, er vævet sammen med blaat Vand. Inde i Skoven til højre, helt nede ved Vejkrydset, hvor Hornsherreds-Vejen mødes med Holbæk Landevej, kan man finde gamle Vejspor; de ligner nærmest brede Grøfter, men deres Forløb og hele Karakter viser, at de ikke har ført Vand, men Færdsel. Hvor gamle disse Vejspor er, ja, det kunde være rart nok at vide.

Lige inden for i Borrevejle Skov, der ligger Syd for Amtsvejen, hen mod Engen, er der en forladt Grusgrav. Sagnet vil vide, at det er Resterne af Hulen, hvori den berygtede Røverkælling Tyre Boløxe boede med sine 12 Sønner; hun skal endda have været Mor til de 11 med den ældste af dem. Over Vejen havde de spændt Snore, som fik en Klokke i Hulen til at ringe, naar der var Bid. Efter at Røverne længe havde været en Plage for de Vejfarende, saa' en rask Karl, der arbejdede i Skoven, engang sit Snit til at fange Madammen, og kort efter tog Bønder, bevæbnede med Høtyve, sig af hele Afkommet. De blev alle halshugget og stejlet lige uden for Hulen; det skal være sket i 1716. (J. M. Thieles Folkesagn.)

Den folkelige Fantasi har frodigt overbroderet Historien. Det fortælles

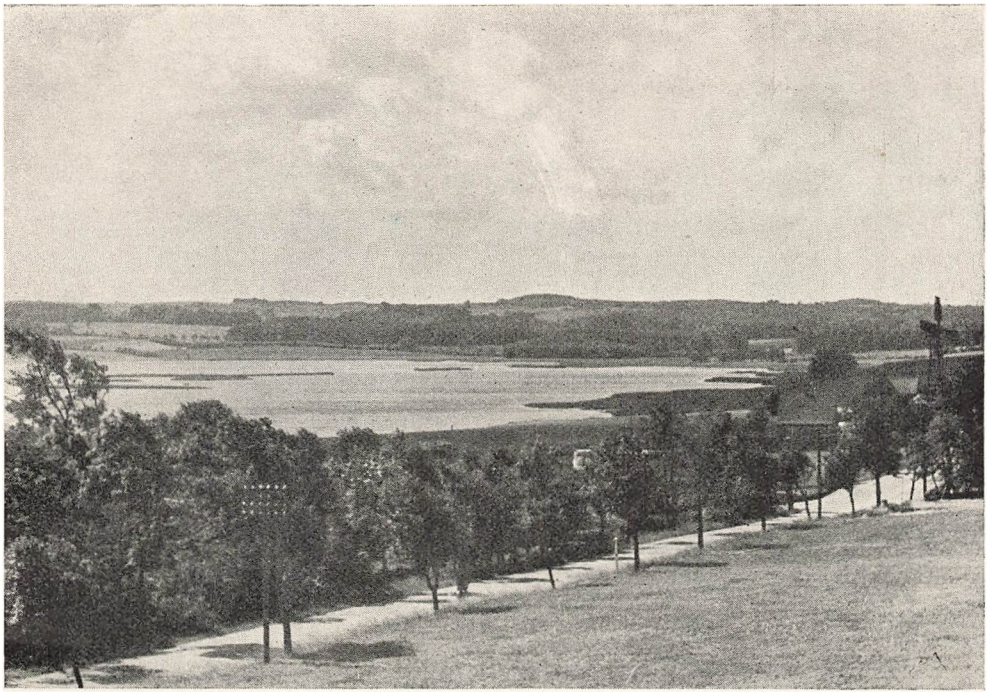

Fra Lyndby Bavnehøj, over den sydlige Del af Lejre Vig.

saaledes, at der i Hulen fandtes 25 Læs Tyvekoster. Den ældste af Brødrene skal have næret den grumme Tro, at Blodet af 12 ufødte Børn, taget ud af Moders Liv, vilde gøre ham usaarlig. 11 Børns Blod havde han drukket; i Hulen sad den 12. frugtsommelige Kvinde fangen og afventede sin Skæbne, men blev befriet ved Røvernes Tilfangetagelse. Længe efter at Røverne var henrettet, kunde det ske, at Hestene for Køretøjer, der passerede Røverhulen, pludselig kom i heftig Sved og ikke kunde trække Vognen; det var Tyre Boløxe og hendes 12 Sønner der som Gengangere havde sat sig op i Køretøjet (Jul i Roskilde 1932).

Lejre-Vig gik i forhistorisk Tid længere sydpaa end nu; man finder veludviklede Eksemplarer af de kendte Strandskaller i Oprensningerne langs Grøften inde i Engen. Sydlig for denne viser Generalstabskortene en Ruin, der benævnes »Gammel Lindholm«, og paa en Højning i Terrænet — en Holm, som de omgivende Moser gør til en naturlig Fæstning — findes der ganske rigtigt Murrester og Grundsten. Med et gammelt Lindholm har de dog intet at gøre, da et saadant ikke har eksisteret. Ruinerne, der er undersøgt af Nationalmuseet, tydes som Resterne af en solidt opmuret Bygning fra ca. 1400, maaske en ukendt Adelsborg, som Dronning Margrethe har ladet nedbryde; det var jo noget, hun yndede. Nogle Arkæologer har til dette Sted henført først Jernalderens Kongesæde Lejre og dernæst Ærkebiskop Eskilds Borg, som blev indtaget af Valdemar I. — Herregaarden Lindholm har en net, lille Hovedbygning fra 1730; den er bygget i Barokstil.

Engene ved Borrevejle Skov.

Lindenborg Kro er naaet. Før vi gaar ind og trøster os, skal vi se paa det virkningsfulde Stykke Rutschebane, Landevejen danner. I et stort Sus gaar det dybt ned i Lejre-Vigens Engdrag og op igen mellem Skovene; Vejen drejer saa brat til venstre, at Bilerne med eet er borte. Længere endnu kunde man staa og nyde Udsigten oppe fra Kroen ned over Markerne ud over Fjorden med grønne Holme og Bundgarn hængt til Tørre, hen langs de høje Skrænter, morsomt rynkede af »Faarestier«, videre til Lyndby — dér er jo Bavnehøj — og til Krabbesholm Skov, der lukker Horisonten.

Inde i den lavloftede Krostue, hvor man falder saa Pokkers godt til, fortæller Væggene en hel Del. Her hænger en Gengivelse af Otto Baches mere end kendte »Et Kobbel Heste foran en Kro« med sin lidt frie Gengivelse af Lindenborg Kro. Brendekilde er mere omhyggelig med Detaillerne paa sin farverige Ølplakat. Er det alligevel ikke rart, at der et Par Steder i Landet endnu er saadan en rigtig gammel Kro — slet ikke af Papmaché. Hvor Rejseladen endnu er — med tilpas Duft af Ammoniak, og hvor Stenen, som Rytterne træder op paa, naar de svinger sig i Sadelen, endnu ligger ved Krostuens Dør, og hvor man kan faa en kælderkold Bajer, der ikke er bleven ødelagt i et elektrisk Køleskab.

Man ved ikke, hvor gammel Lindenborg Kro er; men paa dette fortræffelige Sted, hvor Vejen fra Holbæk til Roskilde mødes med Færdselsaaren ned gennem Hornsherred, maa der tidligt være anlagt et Krosted;

Lindenborg Kro.

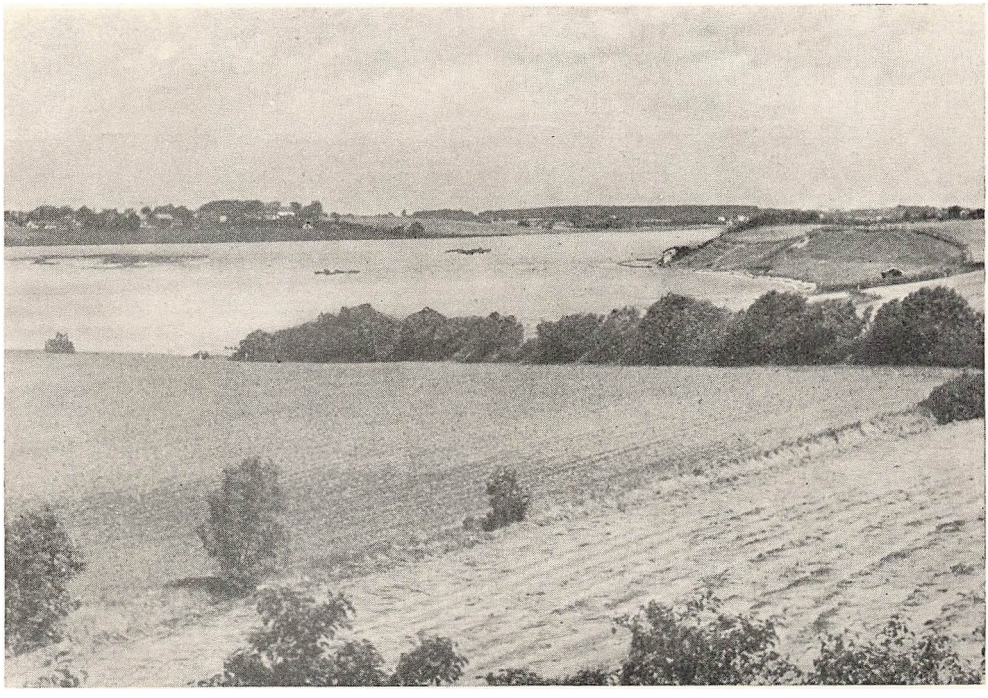

Fra Lindenborg Kro, over Lejre Vig.

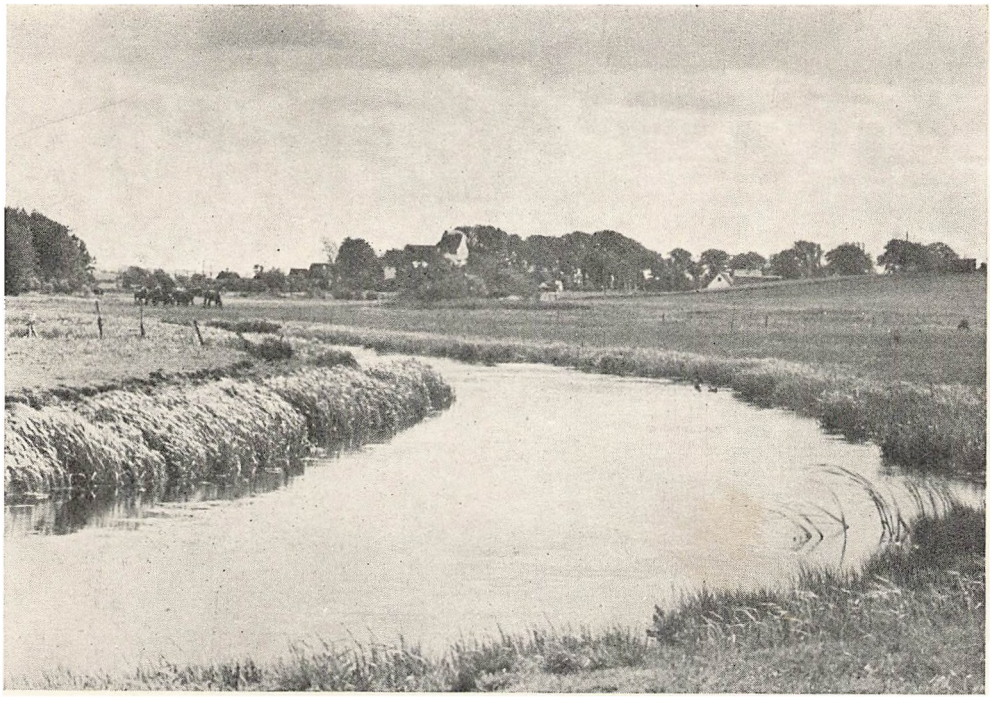

Lejre Aa ved Gevninge.

fornuftigvis har man dengang lagt det paa Bakkedragets Top og ikke ved dets vaade Fod. Den nuværende Krogaard er vel fra 1790erne; paa Rejseladens Vejrfløj staar der 1816, og det er maaske Opførelsesaaret for denne. Den firelængede Gaard har i det store og hele bevaret sit oprindelige Præg. Frontispicen og Kvistene er sat paa engang i nyere Tid — de ses ikke paa Otto Baches Billede, som er malet 1877 —, og senere har det været nødvendigt at ombygge den østre Længe; men det er gjort pænt.

I Diligencernes Tid var Lindenborg Kro et vigtigt Bedested. Her stoppede den store gule Vogn, Holbæk—Roskilde Diligencen, der var forspændt med 3 Heste, og her holdt de 2 Postvogne fra Hornsherred ind. Da Kalundborgbanen blev bygget i 1875, forsvandt den gule Vogn; men lige til 1912 kørte daglig Diligencen mellem Roskilde og Skibby.

En Strøm af Rejsende af alle Slags har passeret Kroen: Bønder, Hønsekræmmere og Møllerkuske, der skulde med Varer til København, Drivere med Drifter af Kreaturer, Lam eller Gæs. Hele Døgnet rundt var Kroen i Gang, Karle og Piger skiftedes til at holde Vagt. Udenfor var der Folde, hvor Dyrene blev drevet ind, mens Kuske og Drivere søgte ind i den lune Kælderstue til en Dram og et Glas Øl. Kælderpigen, der stod for Serveringen, syntes altid bedst om de Gæster, der ikke klemte Glasset for den sidste Draabe; hun hældte nemlig Slatterne sammen og solgte dem een Gang til. Bag Kælderstuen laa Driverkamret, hvor Driverne overnattede, og her var Pigernes og Karlenes fælles Kammer med to store, brede

Rutschebanen ved Lindenborg Kro; til højre drejer Hornsherreds-Vejen af, lige over for inde i Borrevejle Skov laa Tyre Boloxes Roverhule.

Senge bygget oven paa hinanden, Pigerne sov nedenunder, Karlene ovenpaa; men det var saa viseligt indrettet, at der ingen Forbindelse var mellem Etagerne; een Dør førte nemlig ind til Underkøjen, en anden fra modsat Side ind til Overkøjen.

Det gamle Landevejs-Liv døde imidlertid bort, og der var en Tid, i 1890erne, hvor alle Kroer laa næsten øde hen; saa kom Cyklerne, Bilerne og Vandrerne og med dem nyt Liv paa Vejene.

Lindenborg Kro er ikke alene et landskendt Bedested, men ogsaa Samlingsstedet for Egnens Folk. Her er afholdt store og betydningsfulde Møder. Det var paa Marken uden for Krohaven, at Gaardejer Ole Hansen fra Bringstrup en Sommerdag i 1890 præsenterede sig for Lejrekredsens Vælgere og gjorde det første Skridt paa den politiske Bane, der skulde ende med at gøre ham til »den første Bonde i Kongens Raad« (Jul i Roskilde 1932).

Lidt østlig for Lindenborg Kro fører en ny Vej op til Vandrehjemmet »Borrevejle Vig«. Det ligger i en lun Dalsænkning, der aabner sig ud

Dyrlægegaarden i Gevninge.

mod Vandet. Her er rummelige Herberger med Køkkener og overdækkede Spisepladser, Boldpladser, Badebroer, Baadehavn, Bolig til Lejrlederen og oppe paa Bakken »Lejrstuen« med aaben Kamin i Husets eneste store Stue; her samles Vandrerne om Aftenen til fornøjeligt Samvær. Det hele er at se til »som en lille, norsk By med røde og gule Træhuse«. — Neden for »Lejrstuen« staar Povl Søndergaards Gruppe »Ung Mand og Kvinde«.

Men »Borrevejle Vig« er ikke alene til Glæde for de mange Vandrere, der hele Aaret rundt i stort Tal søger herud til vel nok den smukkest beliggende og bedst indrettede Vandrelejr i Landet; det hele Anlæg er i 1931 oprindelig skabt om en Festplads for Roskilde Amts Gymnastikforening. Helt nede ved Fjorden lægges paa Festdagene det store Opvisningsgulv, mens Tilskuerne tager Plads paa Terrasserne op ad Bakkeskraaningerne. Der holdes to store Fester: hver Sommer en Gymnastik- og Folkefest og hver anden Sommer en »Børnedag«. Ved den første er der Opvisning af ca. 40 Hold Gymnaster og ca. 50 Haandboldhold foruden enkelte Hold Folkedansere, Sangere, Svømmere og Roere. »Børnedagen« er noget for sig, en storslaaet og enestaaende Fest, hvor ca. 2000 Børn fra Amtets Landsbyskoler er i Sving Dagen lang, skiftende med Opvisninger i Gymnastik, Sanglege, Folkedanse, Svømning, Roning og Boldspil. Et Kor paa ca. 600 Børn synger flerstemmige Sange og landskendte, folkelige Talere fører Ordet; er Vejret godt, samles der en 6—8000 Mennesker.

Og alt dette er kommet af sig selv? Nej, naturligvis ikke. Manden bag

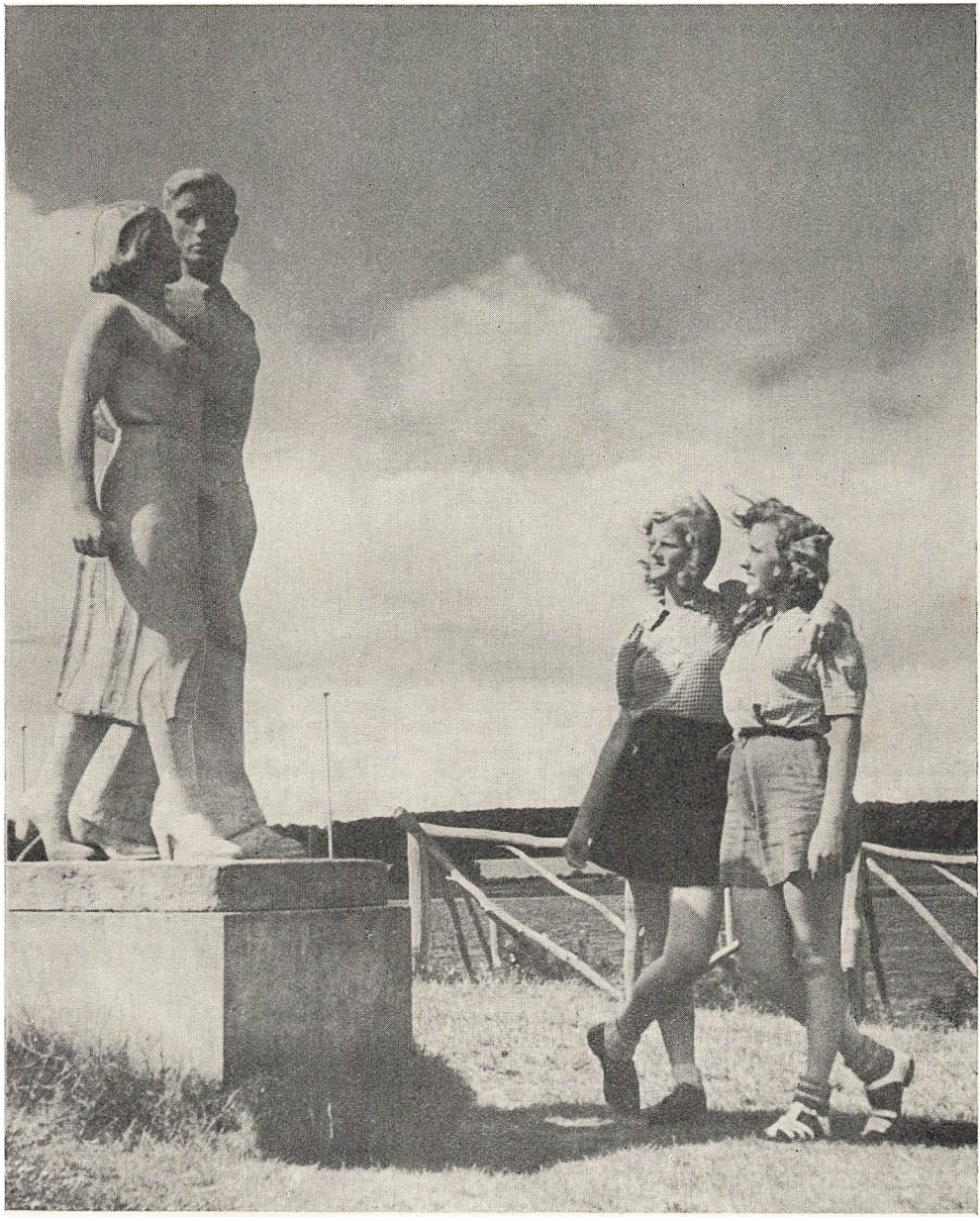

Povl Søndergaards »Ung Mand og Kvinde«.

det hele, som helst ikke vil nævnes, Manden med Ideerne, Begejstringen og den aabne Haand — er Gymnastikforeningens mangeaarige Formand, Mejeriejer Valdemar Hansen i Osted.

Fra »Borrevejle Vig« er der Vej ned til den gammeldags Landsby Gevninge, hvor man godt kan drysse rundt og se paa Kirken og den pæne Dyrlægegaard.

Den er bygget af Dyrlæge Christian Tobiassen, der boede her til sin

Gevninge Kirke — et rigt Samspil af hvide Mure og frønnede, røde Tegl paa Tage og Strøbepiller.

Død i 1912. I et gammelt Stuehus fra 1691, der ligger lige op ad Gaarden, indrettede han en Bondestue med gammelt Inventar. I en lille Træbygning i Gaarden hænger en middelalderlig Klokke; den er fra ca. 1300 med Indskrift paa Latin: Hellige Maria. Dyrlæge Tobiassen købte den i sin Tid paa Lindholm, hvor den var Gaardklokke. Det er en ret nærliggende Tanke, at den oprindelig har hørt hjemme i Vor Frue Kloster i Roskilde, som Syd for Lejre Vig ejede et Par Gaarde, hvoraf Lindholm senere er dannet. Dyrlæge Tobiassen havde stor Interesse for sin Slægt og sin Egn. I »Gevningebogen« har han samlet hele Bygdens Historie; Brudstykker deraf, der viser, hvilken særpræget Personlighed han var, er trykt i Aarbog for Historisk Samfund for Københavns Amt 1914.

Lejre Aa løber forbi Gevninge; paa Vejen fra sit Udspring nede ved Lejre, som nu er næsten tørt, maa den have taget Vand til sig fra Kornerup Mose, for mellem Gevninge og Trællerup breder den sig paa et Stykke helt flodlignende, for dog igen at snævres ind, inden den ved Sluphuse gaar ud i Lejre Vig. Herude fortæller gamle Strandlinier om den forhistoriske Fjordarm, der rakte sig ind til et Sted lidt Syd for Amtsvejen — men ikke helt til Lejre.

Den morsomste Vej gaar fra Gevninge over Trællerup, forbi »Strandagergaard« ud til Herslev. I alle Landsbyer er Smedien det centrale Sam-

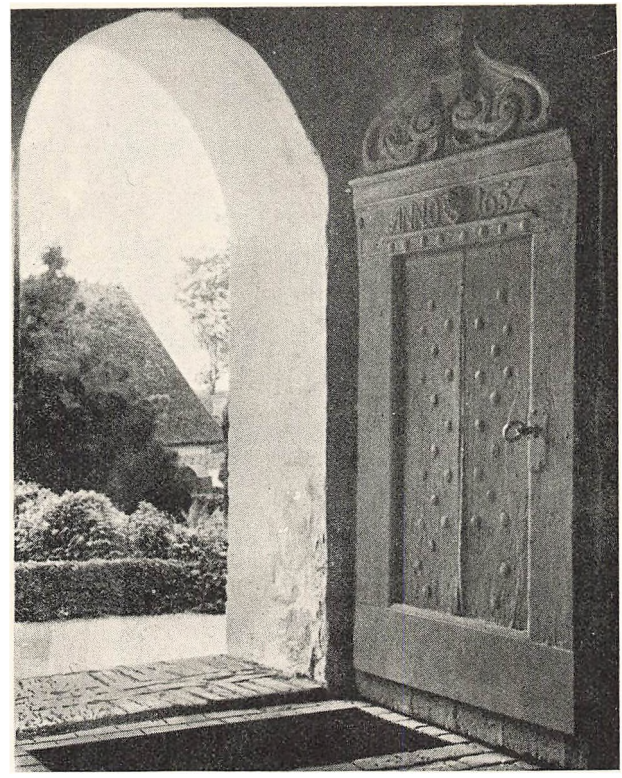

Herslev Kirkes Vaabenhusdør fra 1652. Den er jernbeslaaet og solid, saa det forslaar; øverst har den et kraftigt skaaret Barok-Ornament.

lingssted, hvor alle mødes og udveksler Dagens Nyt. I Herslev maa der være meget at fortælle, for ud paa Eftermiddagen er den halve By samlet ved Smedien; saa løses med eet Gaaden: Rutebilen fra Roskilde svinger op med de friske Aviser. Det er ikke godt at vide, hvilken af Turens Landsbyer, man skal tilkende Prisen for at have holdt paa de gamle Gaarde og Huse. Eet er vist, Herslev faar en pæn Placering.

Vejen fra Herslev drejer ud paa Landtangen, som fører til Bognæsskovene; en Masse ideligt skiftende Kik aabner sig ud over Lejre Vig og ind over den snørklede Kattinge Strand. Oppe over Horns Herreds Bakkedrag rider »Frederik den Syvende«, næst Domkirken disse Egnes mest kendte Vartegn; »Rytteren« er Kr. Hyllinge Kirke og »Hesten« Kirkegaardens Træer.

I yngre Stenalder stod Vandet i Roskilde Fjord flere Gange langt højere end i Dag; dengang gik der fra Kattinge Vig en Fjordarm dybt ind i Landet: over Kattinge Sø, Lille Kattinge Sø og Svogerslev Sø med en Arm ned over Buesø. Da Vandet faldt, forvandledes Fjorden lidt efter lidt til Nutidens Række af Søer, forbundne ved to Arme af Kornerup Aa. I Kano kan man følge Stenalderfjorden og opleve Søernes og Rørskovenes rige Fugleliv. (Villads Christensen: Kattinge Søer og Værk. Hist. Medd. om København VI.)

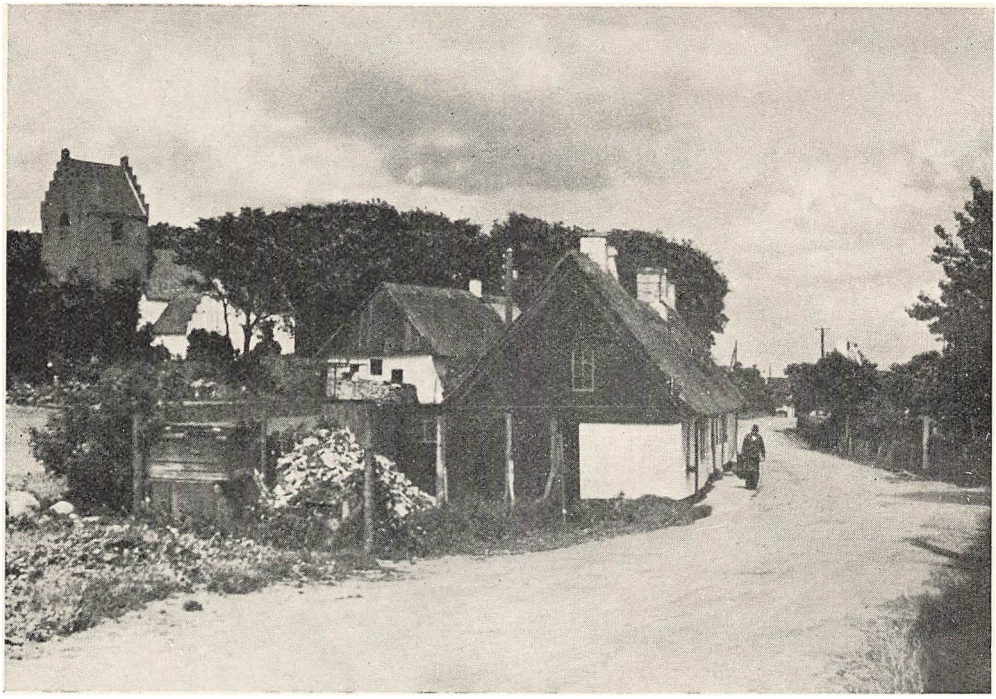

Herslev.

Kattinge Vig har Karakter af en Sø midt i et stort Skovomraade, Bognæs og Boserup Skove. De to Bognæs Skove, Vesterskov og Storskov, ligger paa to tidligere Øer, forbundne ved en skovløs, lav Landtange. Begge Skovene, der tilsammen er ca. 300 ha, ligger dejligt afsides og fredeligt; Biler maa ikke køre der, saa meget bedre er der for fredelige Vandrere og Naturvenner. Her kan man gaa dagevis og stadig faa nye Oplevelser og Skønhedsindtryk.

I Vesterskov tager man Turen strandlangs ved Lejre Vig for Udsynets, Strandens og Skovbrynets Skyld; især hvor der er Krat, er der ikke saa faa af de store, spiselige Vinbjergsnegle. Man gaar og gaar, til man ikke kan komme videre, man er ved »Verdens Ende«, en øde, stenet Odde, der peger op mod Skrivernæbbet ved Selsø. Odden bærer paa Kortene Navnet Færgebro, fordi der engang har været Færge fra Gershøj og hertil, benyttet af Folk, der skulde til Kattinge Vandmølle og have deres Vadmel stampet.

Ramsløg hedder en mærkelig Plante; Skovpest kunde man, i Lighed med Vandpest, fristes til at kalde den. Floraen siger, at den findes i Skove, især nær Stranden, at den ikke er almindelig, men optræder i Mængde, hvor den forekommer. Og det med Mængde skal nok passe; hvor den engang har vundet Indpas, breder den sig med glubende Appetit, lægger al anden Plantevækst i Skovbunden øde og tager til sidst hver Plet Jord i Besiddelse. Ramsløg har smukke, hvide Blomster, og

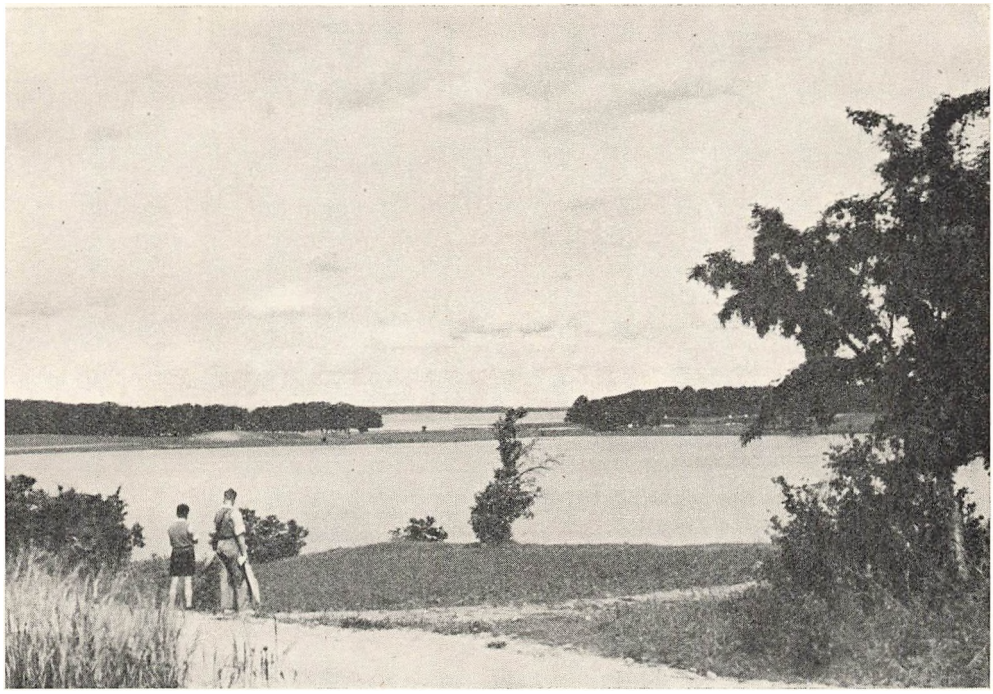

»Gadekæret« og Bognæs Skovene.

Skovbryn i Bognæs Vesterskov.

Fra Bognæs Vesterskov.

det ser godt ud, naar hele Skovbunden om Foraaret er som drysset over med Sne; men Stanken af Løg er saa skarp, at Lugtesansens Reaktion faar det til at gaa ud over Synsindtrykket. Senere paa Aaret er der blot det trivielle og ganske ensartede Tæppe af mørkegrønne, elliptiske Blade, der har den Ejendommelighed, at deres Underside, ved en Drejning af Bladstilken, vender opad. Ramsløget har helt erobret Bognæs Storskov og er desværre godt paa Vej til ogsaa at underlægge sig Vesterskov.

I Storskov skal man ogsaa lægge Turene i Skovens Udkanter: i Nord- og Østsiden med Udsynene fra de brede Strandenge, bort over Fjorden til dens stadigt skiftende Horisonter, og paa Sydsiden med Kikkene ud over »Skovsøen« Kattinge Vig. Her er Mødet mellem Strand og Skov af en helt anden Karakter; prægtige er de mange gamle Ege, der staar som en Forpostkæde foran Skovens Hær af Stammer.

Skovenes afsides Beliggenhed ude paa et Næs, kun forbundet med Land ved den smalle Tange, giver Muligheder for et ejendommeligt Dyreliv og gør det let at afspærre Arealet. Bognæs er et af de faa Steder i Landet, hvor der findes Daavildt. Bestanden, der tidligere har været større, er nu i Krigsaarene bragt ned til 150 Dyr, deraf 50 Hjorte, og vil ikke blive forøget af Hensyn til de mange Nyplantninger, der skal foretages efter den store Krigshugst. Antallet stiger i Løbet af Sommeren med de nye Kalve, men holdes nogenlunde konstant ved at der aarlig skydes 35—40 Dyr: gamle Daaer, svage Kalve og en halv Snes Hjorte. Jagten begynder

Daahjorte i Bognæs.

20. September. Dyrene har næsten 1000 Tdr. Land (ca. 550 ha) til Raadighed, nemlig begge de to Skove og alle Strandengene; kun Bognæsgaardens ca. 75 ha fragaar og hegnes for sig, saa Vildtet frit kan færdes paa hele Halvøen. Alligevel er der ikke Føde nok om Vinteren. Der bliver derfor udlagt Foder: Hø, Roer, Foder-Marvkaal og Kastanier, og — naar det kan skaffes — Majs og Sesam-Kager; de sidste giver Gevirerne god Udvikling.

Daadyret er ret sjældent herhjemme; dels findes det i nogle Dyrehaver, f. Eks. Jægersborg Dyrehave ved København, dels lever det frit i Skove, f. Eks. Gribskov, Bognæs, Frijsenborg og endnu nogle Steder, men det har urgammel Hjemstedsret. Daadyret levede nemlig her i Landet allerede før sidste Istid, i den varme Periode, der benævnes anden Interglacialtid; flere Steder i Jylland er der i interglaciale Aflejringer og Moser fundet Skeletrester af Daadyr. Efter Isens Afsmeltning fulgte Daadyret, som er hjemmehørende i Sydeuropa og Lilleasien, ikke med den Fauna, der da indvandrede til Danmark; det er blevet indført i Middelalderen. Daadyret nævnes i Kong Valdemars Jordebog under Betegnelsen Dame; dets latinske Navn er cervus dama.

Et herligt Syn at se en Flok Daavildt græsse i en Skovlysning: Hjortenes stolte Rejsning, deres store skovlformede Takker, det lyst rødbrune Skind med den skinnende hvide Bugside og den temmelig lange Hale, der er i stadig Bevægelse, naar Dyret æder.

I de højvoksne Ege i Bognæs Skovene rugede tidligere de store Rov-

Gamle Ege i Storskovens Bryn.

fugle. Men det er forbi. Nu og da dukker de ved Vintertid op paa Gæsteri; der er set Kongeørn, Havørn og Flodørn derovre. Og endnu en Mærkværdighed: alle Fuglevenners Øjenslyst, Guldpirolen, der før kun rugede paa »Sydhavsøerne«, har slaaet sig ned i Bognæs. Man kan dog ikke saadan gaa ud og se Guldpirolen; der skal ekstra Held til. Man gaar i Skoven ved Foraarstid og hører en mærkelig Røst, der ikke kan henføres til mere kendte Fugle; de nysudsprungne Bøge skjuler alt, man faar ikke Øje paa noget. Ved et Tilfælde staar der mellem Bøgene en endnu uudsprungen Ask, man tager Stade under den, og med eet sker Underet: oppe paa en af de nøgne Grene sidder en Fugl, stærkt gyldengul i Sollyset. Lidt efter er den forsvunden, og Træet, der end ikke har faaet Blade, ligesom falmer.

Ser man paa Afstand, f. Eks. fra de høje Skrænter ved Boserup, hen over Bognæs Storskov, virker den som en jævnhøj Skovmasse. Tidligere var der et enkelt Træ, hvis Krone kuplede sig op over al Skoven — Kongebøgen hed det. Et vældigt og ældgammelt Træ; men ogsaa dets Dage var talte, Alderdomssvaghed gnavede det. I Vinteren 1944—45 maatte Kæmpen falde for Øksen; en Optælling af dens Aarsringe angav Alderen til omkring 250 Aar. Kongebøgens Lig udbragtes i 38 Rummeter Brænde.

Vejen fra Bognæs til Boserup Skov passerer Kattinge Sø og Kattinge Værk. Studerer man sit Kort grundigt, vil man ved Nordenden af Søen

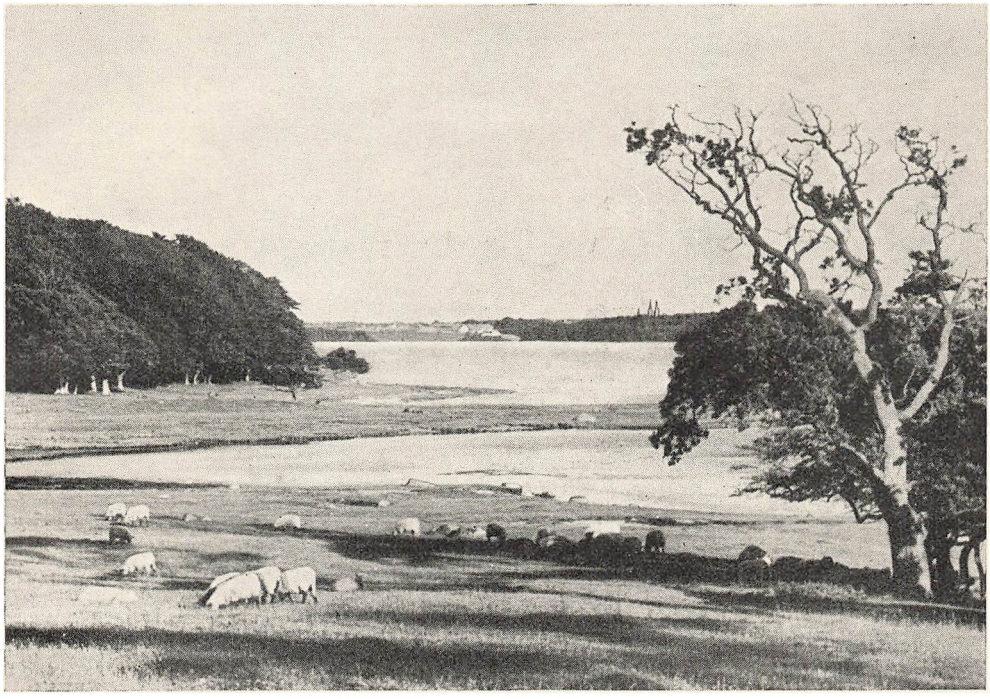

Kattinge Vig, i Baggrunden Boserup Skov.

Skovfogedgaarden i Bognæs Storskov.

Skovly og Kjelds Smedie.

finde Navnet Nebbe Slot; og meget mere er der heller ikke i Virkeligheden. Hvor Vejen er gravet af, ses mellem denne og Søen en svag Højning; det er det nu næsten helt udslettede Voldsted af den middelalderlige Borg Nebbe, der har haft en fortrinlig Beliggenhed paa den smalle Tange mellem Fjorden og Søen. Borgen nævnes allerede ved Begyndelsen af 1300-Tallet; ved Slutningen af Aarhundredet kommer den i Roskilde-Bispens Eje, og saa omtales den mærkværdig nok ikke mere. I Bispe-Tiden er Borgen bleven ophøjet til Slot, og ved Reformationen maa dette være blevet inddraget under Kronen og gaaet i Forfald. Omkring 1850 var der Fundamenter, og nu er blot Mindet tilbage.

Begyndelsen til det store Fabriksanlæg Kattingeværk, hvoraf der nu kun staar et Par Bygninger, var en Grynmølle og en Stampemølle, hvor Bøndernes stive, hjemmegjorte Vadmel blev stampet med Vand og Ler; begge Møller blev drevet ved Søens Vandkraft. I 1884 købtes Mølleejendommen af den københavnske Bladudgiver C. Ferslew, Grundlæggeren af »Nationaltidende« og Ejer af flere andre Blade. Ferslew vilde bruge Vandkraften til en Cellulose-Fabrik i Forbindelse med sin Papirfabrik i København. Der blev bygget flere anselige Fabriksbygninger, opført en herskabelig Beboelse og anlagt Have og Park, hvori en stor Træpavillon, efter Tegning af Martin Nyrop, fra Udstillingen i 1888 i København blev genrejst. Da der blev lagt Told paa udenlandsk Træ, maatte den storslaaede Fabriksvirksomhed nedlægges i 1910, og snart efter solgtes Ejen-

Anemone-Tæppet i Boserup Skov.

dommen. Fabriksbygningerne blev revet ned, tilbage stod det røde Hus, Ferslews tidligere Privatbolig, og en lav, hvid Længe, der oprindelig havde hørt til det gamle Stampeværk. Københavns Kommune er nu Ejer af Ejendommen, hvori der er indrettet en Afdeling for Sct. Hans Hospital. Søens Vandkraft driver nu en Turbine, som laver Elektricitet.

Mens man passerer Kattinge Værk, skal man holde Øje med den Stendæmning, der løfter Vejen op over Søens Bredder, her holder nemlig Snoge til i Massevis; paa sollune Foraarsdage kan det vrimle med Slanger, en formelig Ormegaard at se ned i.

De store, hvide Bygninger, der passeres lidt længere fremme i Brynet af Boserup Skov, var oprindelig bygget som Tuberkulose Sanatorium for Københavns Kommune; det er nu afløst af Aunstrup Sanatorium Syd for Hvalsø, og Bygningerne er taget i Brug af Sct. Hans Hospital.

Dele af Boserup Skov, der tilhører Københavns Kommune, synes en Tid at have unddraget sig en al for nøjeregnende forstlig Økonomi. Den sydlige og vestlige Del er ret aaben og lys: ingen tæt Bøgeskov lægger Tag, ingen Graner formerer Tykning; her er en Del ung Ask, ikke saa lidt Hassel og enkelte gamle Ege. Det er særlig her den pragtfulde Boserup Skovbund i det tidlige Foraar straaler i al sin yppige Farvepragt. Knapt har den blaa Anemone budt den nye Sol velkommen, før dens hvide Søster breder sit Kniplingetæppe, smykket med Skovstjerners Guldglans og med den yndefulde Bingelurts bleggrønne Duske. Lidt efter følger hele

Engene ved »Hørgaarden«.

Skaren af saftfulde, sødtduftende Lærkesporer, ledsaget af den lille Lungeurt med de farveskiftende Kroner, først rød, senere blaaviolet, og saa til sidst den fladkronede Kodrivers svovlgule Hær. Intetsteds i Danmark vokser Kodriver saa frodigt og i saadanne Mængder som i Boserup Skov.

En aaben Plads ved Boserups sydligste Udkant kunde fortælle Historien om et gammelt Traktørsted, hvor Roskilde Fugleskydningsselskab i mange Aar holdt til; nu er det der ikke mere, men har faaet en Afløser i Restaurationen Skovly, der ligger lige uden for Skoven, ikke langt fra Kjelds Smedies røde Huse. Fra Skovlys Have ser man ned over Markerne til Rørmosens fine Birkekrat; bag dette skjuler »Hørgaarden« sig, Roskildes store og velbeliggende Vandrehjem.

Men Boserup er nok værd at krydse rundt i. Tag Turen ned til Vandet og gaa langs Kysten med de skiftende Udsyn over Kattinge Vig og Ringøen til Bognæs. Fra Stranden, forbi Københavns Kommunes Ejendom Parcelgaarden — med Kik over Fjordens Inderbredning op mod Roskilde — naas Sct. Hans Hospital.

København er Storgrundejer i Roskilde-Egnen. Da Københavns Borgere i 1659 havde slaaet Svenskerne tilbage, gav Frederik III som Belønning Byen København største Del af Roskilde Len, derunder Hovedgaarden Bistrup. Navnet stammer fra Biskopstorp (Biskoppens By), en Landsby, der havde tilhørt Roskilde-Bisperne, tillige med en Borg, der stod paa Bakkedraget, hvor nu Hospitalets Kontorbygning ligger. Af Landsbyen

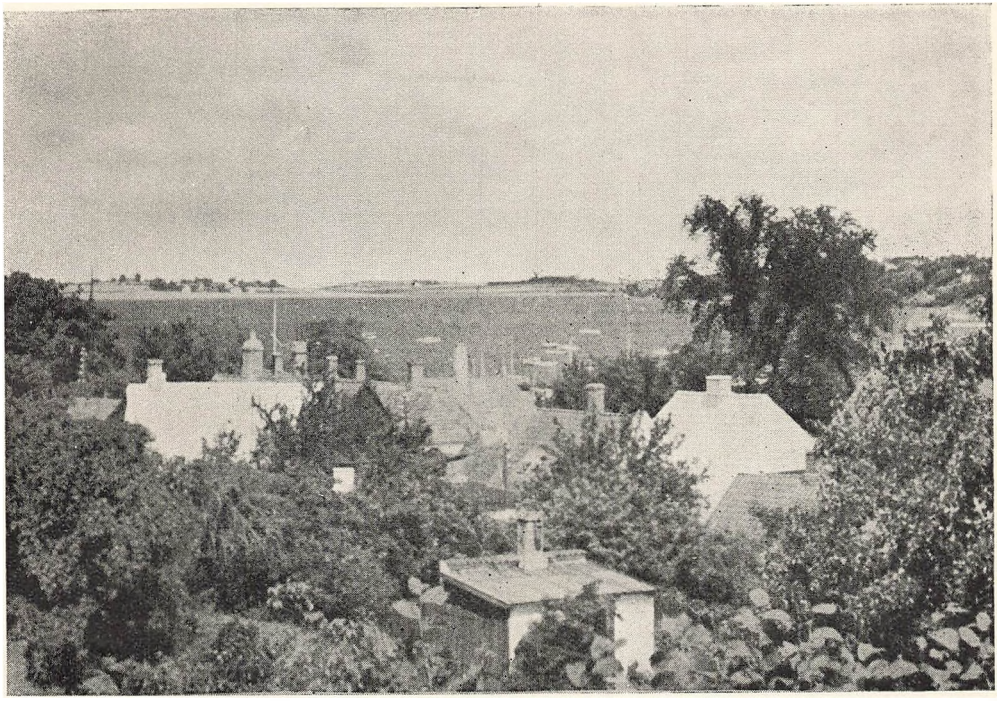

Udsigt over Sct. Jørgensbjerg, Veddelev i Baggrunden.

Fra Sct. Jørgensbjerg.

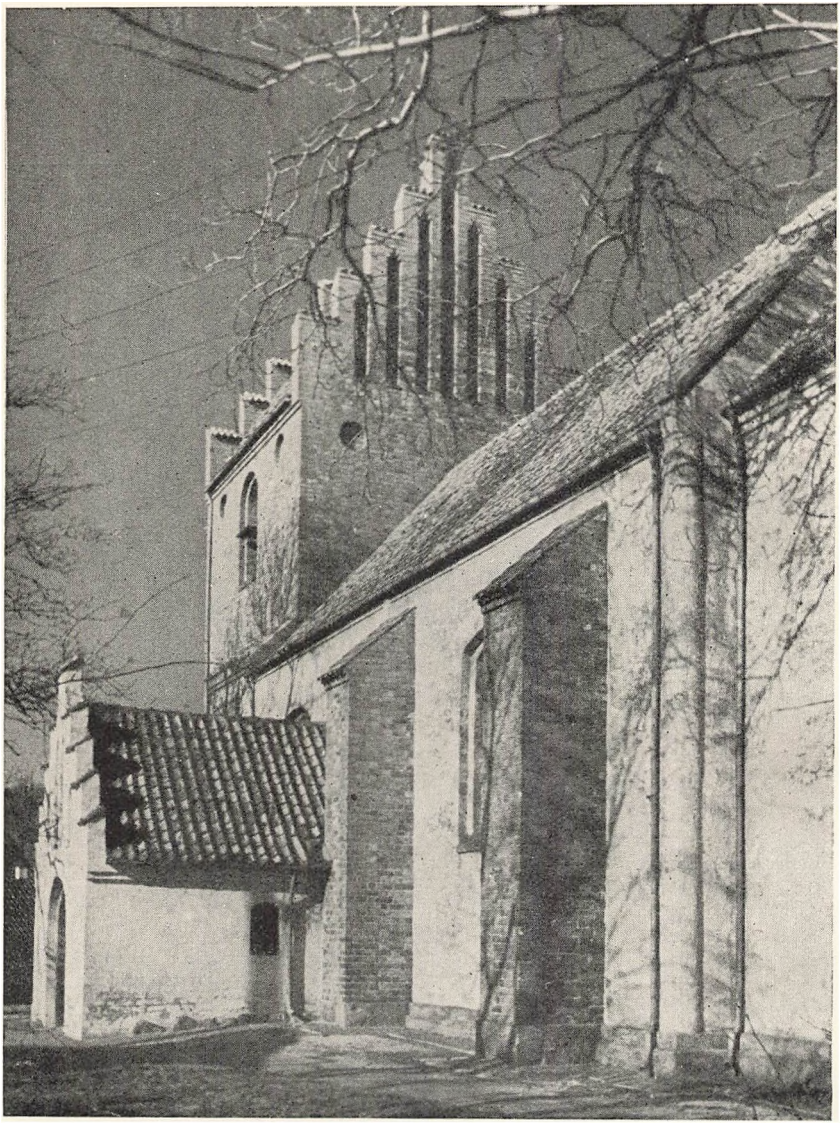

Sct. Jørgensbjerg Kirke.

Bistrup opstod Hovedgaarden, der ved Reformationen kom under Kronen. Borgen Bistrup blev ødelagt i Grevens Fejde.

Da Københavns Kommune i Begyndelsen af 1800-Tallet skulde have nyt Sindssygehospital, blev det indrettet paa Bistrupgaard. Det ældste Hospital er de lave Fløje omkring Kontorbygningen. I Tidens Løb er Sct. Hans Hospital stadig blevet udvidet; det er Nordens største Sindssygehospital.

Fra Sct. Hans Hospitals Kirkegaard kan man følge Engstrækningerne strandlangs til »Kællingehaven«, et dejligt Stykke Natur her lige ind under Byen, fredlyst, fordi det hører under Hospitalet.

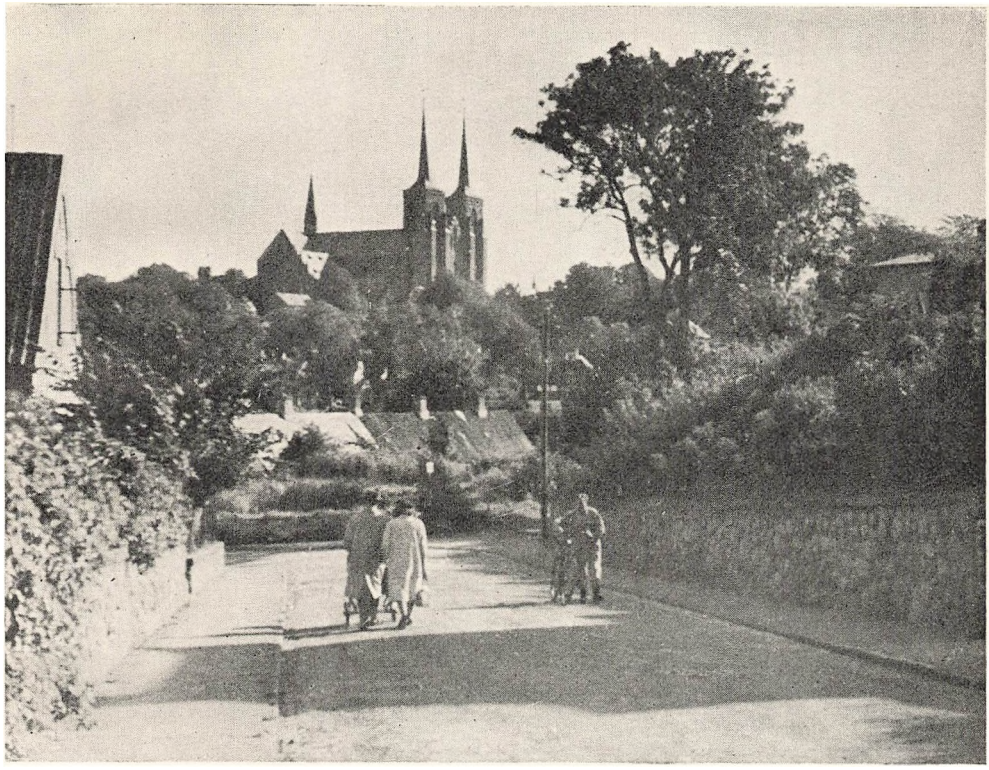

Domkirken set fra Sct. Jørgensbjerg.

Man kan ogsaa ad Veje og Stier ude over Markerne naa ind til Sct. Jørgensbjerg, der endnu har bevaret nogle af de hyggelige Landsbypartier, som L. A. Ring, der i sine sidste Aar boede tæt herved, holdt saa meget af at male. Den gamle Fraadstenskirke, der engang hørte til et Spedalskheds-Hospital, ejer Enkeltheder, der gør den ganske enestaaende blandt vore gamle Kirker; alle dens Yderhjørner har nemlig svære Trekvart-Rundstave, og paa Skibets Langsider findes spinklere, halvrunde Stave. Disse Søjler forklares af Arkæologerne som Efterligninger i Sten af Bygningsdele i de ældgamle, stavbyggede Trækirker, Stenkirkernes Forgængere.

— — —

Domkirken er fulgt med paa hele Turen; som en fin Silhouet har den tegnet sig ude i Horisonten eller er med et Par naalespidse Spir tonet frem oven over en Skovmasse. Nu staar vi ved Kirkens Fod — i Rundetaarns Højde løftet over Fjorden — paa Danmarks mest historiske Sted.

Fra Bakkedragets Side vælder siden Landets Tilblivelse den store Kilde — Maglekilde —, der har givet Roskilde Navn. Paa Bakkens Top har efter hinanden ligget fire Helligdomme: først et Gudehov, et hedensk Tempel; dernæst Sjællands første kristne Kirke, Kong Harald Blaatands Trækirke; saa følger Bispernes Kirker: først en anselig Fraadstens-Kirke,

Vejen fra Boserup Syd om Sct. Hans Hospital. Bag de krigshvidtede Træer er den sondre Indkørsel til Kvindehospitalet. I Baggrunden toner Domkirken frem.

indviet ca. 1080, og endelig den storslaaede Teglstens-Katedral, paabegyndt af Biskop Absalon i 1170erne og i Aarhundredernes Løb øget med en Sværm af Tilbygninger.

Domkirken er bygget i en Overgangstid fra romansk til gotisk Stil, men Gotiken har givet den sit Præg: de højt løftede Hvælvinger, de gennembrudte Mure, det lysaabne Rum.

Roskilde Domkirke er Danmarks Hjerte. Hele Kirken og mange af dens Kunstværker genspejler Middelalderens Kirkevælde, men desuden har Domkirken lige fra den ældste Tid været de danske Kongers Gravkirke; her hviler de første kristne Konger og paa faa Undtagelser nær hele den oldenborgske Kongestamme samt Medlemmerne af den nuværende, glücksborgske Kongeslægt; desuden har utalte Adelige, Gejstlige og Borgerlige fundet deres Hvilested i Domkirken. Fra Vægge, fra Gulv, fra hver en Krog taler med lige Vægt Historie og Kunst.

Af de mange Kunst- og Kulturskatte skal blot nævnes: Dronning Margrethes Grav-Statue, de mange storslaaede Alabaster-Sarkofager, Caspar

Trærne slører tilpas Domkirken og gør den kolossal, saa den helt behersker det store Torv.

Finckes overdaadige Jerngitre, Træskæringerne, Søjlen med de kongelige Højdemaal og det sjældne, middelalderlige Figurspil med Kirsten Kimers og Peer Døver.

Roskilde kaldes den gamle Kongeby; det var den ogsaa, men sammen med andre danske Byer. Alene var Roskilde Bispesæde for Sjællands Stift — de rige og mægtige Roskilde-Bispers Hjemsted; og det var langt vigtigere. De middelalderlige Bisper var som Fyrster, med Slotte, faste Borge og egen Hærmagt; saa godt som uindskrænket herskede de over deres Stift. Under Roskilde Bispestol laa til sidst hver fjerde Bondegaard paa Sjælland. Af denne Jordrigdom kunde der være oprettet en Snes Lensgrevskaber.

Bispesædet gjorde Roskilde til Nordeuropas betydeligste kirkelige Centrum, til Hjemstedet for et rigt aandeligt og videnskabeligt Liv, til Byen med de 12 Kirker og 8 Klostre og Stiftelser, til Staden, der vrimlede af Præster, Munke og Nonner; alene til Domkirken var der knyttet ca. 200 gejstlige Personer.

Kirker og Klostre, Kirkemænd og Klosterfolk har præget Roskilde Middelalderen igennem. Med Reformationen forsvinder alt dette. Byen synker ned til at blive som en stor Landsby. Roskilde maatte begynde igen, saa at sige paa bar Bund; efter Aarhundreders Staaen-i-Stampe tog

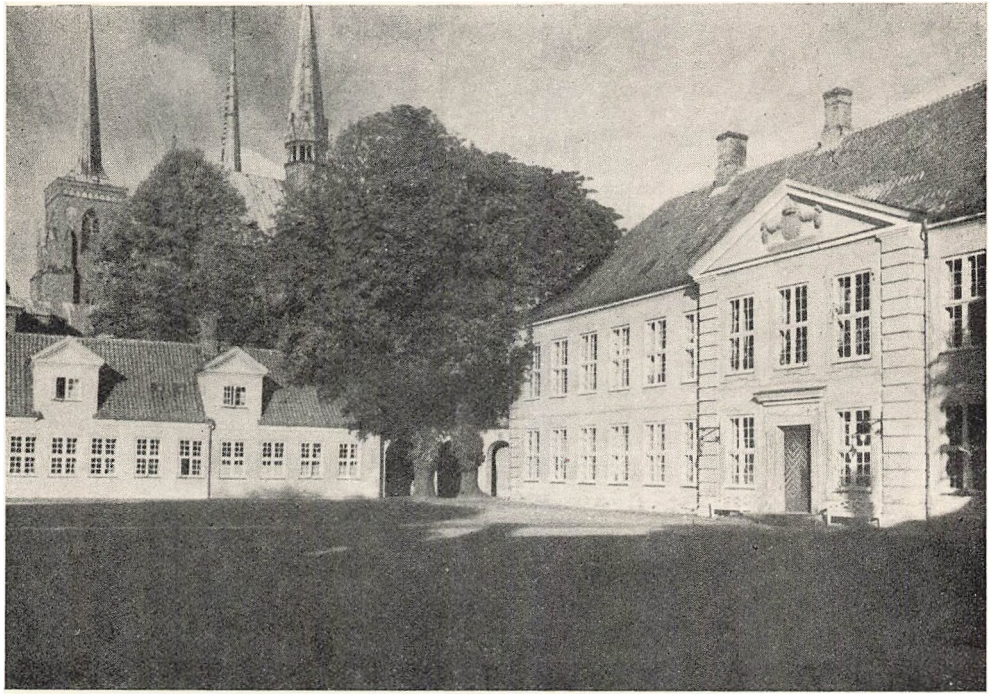

Palæets Gaard.

Byen Fart og er nu, næst Hovedstaden, den største By paa Øerne Øst for Store Bælt.

Palæet, Øst for Domkirken, staar paa den gamle Bispegaards Grund. Det er bygget af Christian VI i 1733 med Laurits Thura som Arkitekt, og var beregnet paa at modtage Konge og Hof paa Gennemrejse og ved kongelige Begravelser. I Oktober 1835 aabnedes i Roskilde den første Stænderforsamling for Øerne, det første Skridt hen mod en fri Forfatning. Forsamlingen fik Mødesal i Palæets Hovedfløj, i den østre Del af første Sal. Mødesalen er nu opdelt i mindre Rum. Præsidenter for Stænderforsamlingen, A. S. Ørsted, boede under Møderne i Stueetagen. — Siden 1927 har Biskoppen for Roskilde Stift beboet Lejligheden paa første Sal i Palæet.

En dækket Gang, den saakaldte Absalonsbue, forbinder Palæet og Domkirken. Buen er middelalderlig, bygget mellem Bispegaard og Kirke; den bærer nok Absalons Navn, men skyldes hans Efterfølger; dens Beklædning er Fraadsten, Kærnen Munkesten.

Katedralskolens Hovedfløj ud mod Domkirken er opført 1842 af Arkitekt Jørgen Hansen Koch; de to nye Fløje og Annekset i Bondetinget er fra 1925 og skyldes Arkitekt Christen Borch. Roskilde Skole er Landets ældste Latinskole, den stammer antagelig fra ca. 1020.

Maglekilde-Komplekset, vestlig for Domkirken, er opført 1846 som en Vandkuranstalt i Tilknytning til Maglekilde. For en Menneskealder siden

Absalonsbuen.

sprang der Kildevæld mange Steder i Roskilde, nu er der, ud over et Par Kildemonumenter, kun to tilbage. Det største og mest berømte er Maglekilde; tidligere drev den 5 Vandmøller, nu har den faaet Ferie og

Udsigt fra Domkirkens Tage.

nøjes med at udspy Vandet i en Kumme ved Maglekildevej, hvorfra det gennem en Rørledning føres til Byparken for at agere »Vandfald« i Beskedenhed og forfriske Fugledammen.

Paa Raadhustorvet, henne ved Springvandet, nede under Jorden, ligger Sct. Laurentii Kirkes Ruin; dens Mage findes ikke her i Landet og næppe noget andet Sted. Ruinen blev fundet i 1931, udgravet og overdækket. Nede i Krypten staar de forbavsende velbevarede Rester af en ældgammel Fraadstens-Kirke fra ca. 1100, hele Koret med Korrunding og næsten en Trediedel af Skibet, begge med 2 Meter høje Mure.

Sct. Laurentii Kirke blev, i de godt 400 Aar den var til, flere Gange ombygget. Sidste Gang blev den forlænget og forhøjet og fik et fint gotisk Taarn, nemlig det store røde, der staar oppe paa Torvet og nu kaldes Raadhustaarnet. Ved en af Ombygningerne blev der kørt Fyld ind i Kirken og et nyt Gulv lagt oven paa; under dette kom der Begravelser, som nu staar frit fremme paa Kirkens ældste Gulv.

En med Sct. Laurentii jævnaldrende Fraadstenskirke skjuler sig bag Vor Frue Kirkes røde Mure; man skal kende lidt til dens Bygningshistorie for at have det fulde Udbytte af et Besøg. Interesserer man sig for Billedskærerarbejde, saa er baade Altertavlen og Prædikestolen i Vor Frue nok værd at se; de er begge fra Brix Snedkers Roskilde-Værksted, og Stolegavlene er forarbejdet hos en af hans Efterfølgere, Roskilde-Snedkeren Caspar Lubbeke.

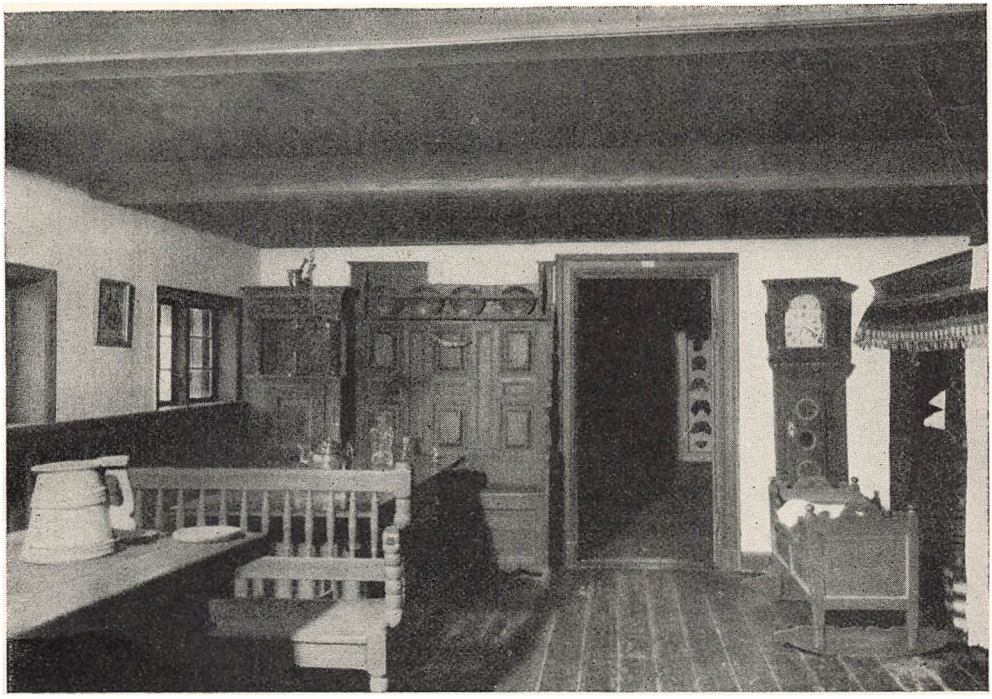

Hedebostuen i Museet.

Roskilde Museum, i Sct. Olsgade, findes i et af Byens anseligste Huse, »Liebes Gaard«, en gammel Patricier-Ejendom fra omkring 1804. Museet optager hele Hovedbygningen. Der er i Stueetagen: Oldsagssamling, Samlinger af Jordfund og Billeder fra Roskilde, en fornem borgerlig Stue fra samme Tid som Huset og dettes gamle Køkken. Paa første Sal: Hedebostue, Hornsherreds-Stue med Skorstensrum og Bryggers, Dragtsamlinger og en af vore værdifuldeste og mest righoldige Samlinger af Hedebosyning. I Tagetagen: Værksteder og Landbrugsredskaber, bl. a. en til Dels original Maglekilde-Centrifuge, den første kontinuerlige Centrifuge, opfunden 1878 af Konstruktør N. C. Nielsen og udformet i Roskilde-Virksomheden Maglekilde Maskinfabrik. Maglekilde-Centrifugen revolutionerede Mejeribruget og dannede et væsentligt Grundlag for Andelsmejeriernes Opstaaen.

Bag den lange, røde Mur paa Algades nordre Side ligger Danmarks ældste protestantiske Kloster, Roskilde adelige Jomfrukloster, stiftet 1699. Det er bygget paa det gamle Sortebrødre-Klosters Grund; af Sten fra dette opførtes kort efter Reformationen en lille Herregaards-Bygning, der blev Grundstammen i Jomfruklosterets Kompleks. Den nye Fløj er fra 1907 (Arkt. J. Ingwersen). Der er i den gamle Fløj en statelig Riddersal med Gyldenlæders Tapeter, Loftsmalerier og en Del Portrætter; paa Endevæggene legemsstore Billeder af Christian V og Dronning Charlotte Amalie. I søndre Sidefløj ligger Klosterets Kirkesal med Prædikestol og Altertavle

Riddersalen i Det adelige Jomfrukloster.

i Barokstil. I en Vinduesfordybning hænger et lille fint Elfenbens-Krucifiks, der — efter den latinske Indskrift — skal være udskaaret af Christian III's Kansler, Johan Friis.

Klosteret har skabt de to Anlæg: Klostermarken og Berte-Margrethes Anlæg. I Forbindelse med disse ligger den kommunale Folkepark, hvor der er Teltlejrplads, og hvis Samlingsplads er udformet som et gammelt græsk Teater.

Tæt ved Byparken ligger Sct. Ibs Kirke; vel er kun Skibet bevaret, men det er en lille Perle, en Fraadstensbygning fra ca. 1100 med sparsomme Rester af fine Kalkmalerier.

Roskilde er dog ikke blot Minder og Historie. Den er en levende By af i Dag, Hjemsted for mange industrielle Virksomheder, en rørig Købstad i Vekselvirkning med et stort Opland og samtidig mere og mere Forstad til København.

Forening af Natur og Kultur gør Roskilde rig. I Ly af Domkirken, under dens Klokkers Lyd-Skærm, ligger den gamle By i et frodigt sjællandsk Landskab — højt paa sit Bakkedrag over den dejlige Fjord.

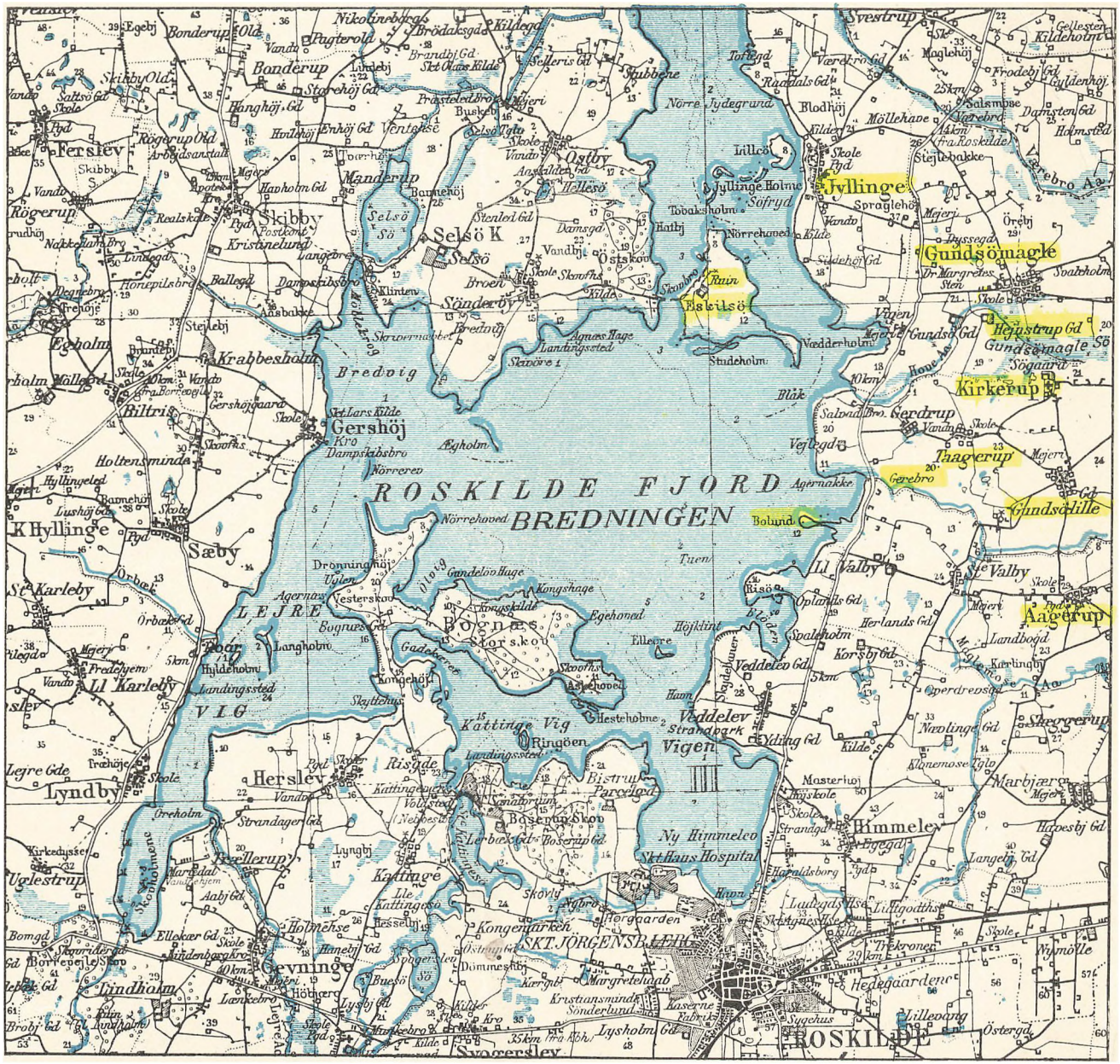

Autoriseret Reproduktion.

1 : 100 000

1 0 1 2 3 4 5 km

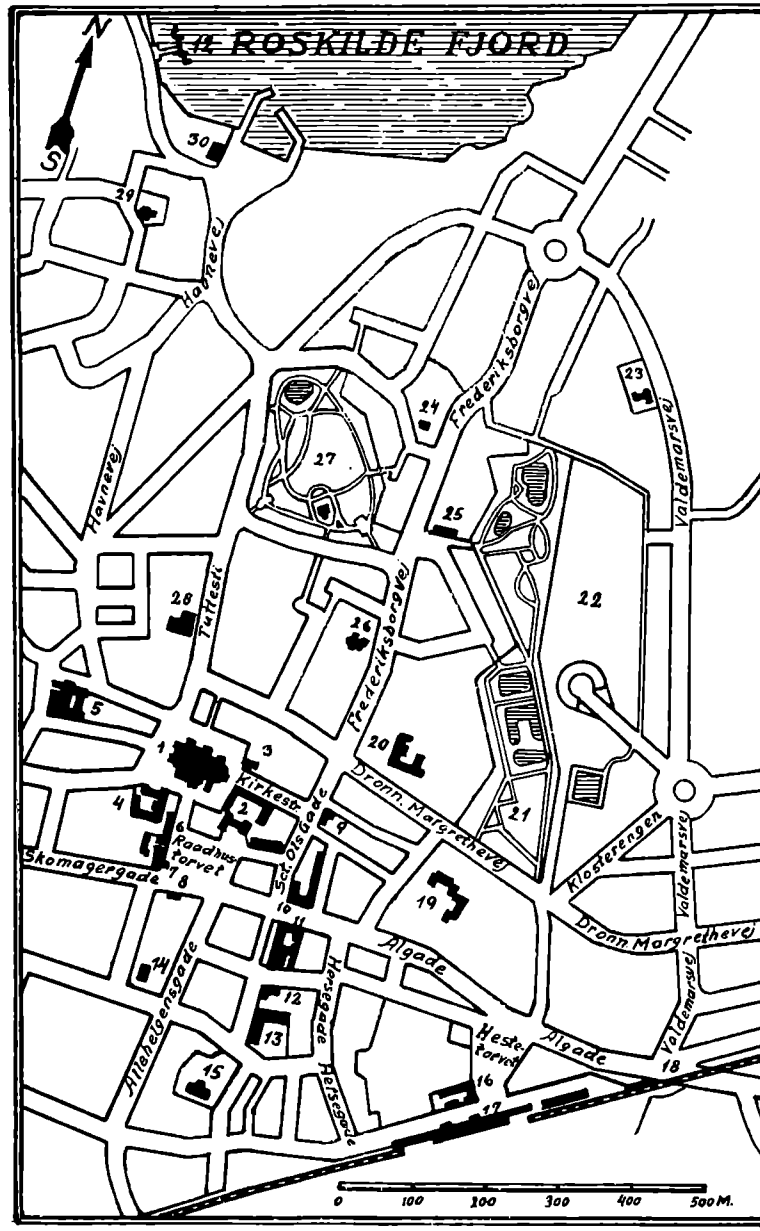

Kort over Roskilde By

(Udsnit).

1. Domkirken.
2. Palæet.
3. Stiftsbiblioteket.
4. Katedralskolen.
5. Maglekilde.
6. Duebrødre Hospital.
7. Raadhuset.
8. Nedgang til Sct. Laurentii Ruin.
9. Museet.
10. Hotel Prinsen.
11. Hotel Højskolehjem.
12. Badeanstalt.
13. Realskolen.
14. Biblioteket.
15. Vor Frue Kirke.
16. Jernbanehotellet. Rutebilstation.
17. Jernbanestation. Post og Telegraf.
18. Røde Port.
19. Det adelige Jomfrukloster.
20. Sct. Maria Hospital.
21. Klostermarken.
22. Folkeparken. (Teltlejrplads).
23. Hvile- og Rekreationshjemmet.
24. Sct. Ibs Kirke.
25. Trægaarden.
26. Sct. Laurentii Kirke (katolsk).
27. Byparken (Pavillon).
28. Restaurant Fjordvilla.
29. Sct. Jørgensbjerg Kirke.
30. Roklubbens Baadehus.

Turistforeningens Bureau, Raadhustorvet 4, Telf. 1046.